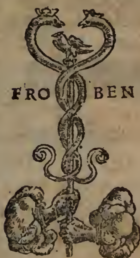
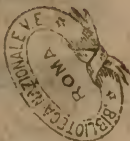
2

CASPARIS CONTARENI PATRICII VENETI, De magiſtratibus, & repub. Venetorum libri quinq́.

BASILEAE ANNO
M D XLVII.

Cum priuilegio Imp. Maieſtatis.

AD LECTOREM C. NVcillani carmen.

Magnificos opibus Venetos belloq; potentes,
Hic liber exiguus candide lector habet.
Hos uada cœrulei concludunt undiq; ponti,
Vlla haud quò ualeat densa nocere phalanx.
Extendere suum tam latis finibus ingens
Imperium, fauit Mars ferus ille uiris.
Consilijs sanis hi tanta trophæa tulerunt,
Vt feriat summum sydera celsa decus.
Quis bonus ordo tam claros afflarit honores,
Hic liber exiguus lector amice docet.

CLARISSIMO AC DOCTISSIMO
Iureconſulto, domino Viglio Zui-
chemo, Cæſareo ſenatori apud
Mechlyniam, Sigiſmun-
dus Gelenius. S.

SI huius commentationis au-
tor ipſe editionem matura-
uiſſet, Vigli amicorum do-
ctiſsime, quęcunq; eius in-
ſcriptione dignatus eſſet, ei
profecto haud mediocre ornamentum
inde contigiſſet. Erat enim (ut conſtans
fama eſt) Caſpar Contarenus, ſi quis un-
quam Veneti nominis, genere, opibus,
prudentia, literatura denique ornatiſsi-
mus, ad ſummas dignitates & natus, &
ſuis præcipue uirtutibus prouectus: ma-
gnamq; de ſe ſpem concitauerat apud
quotquot reipublicæ Chriſtianæ tran-
quillitati conſultum cupiunt: eiq; ſatisfa
cturus uidebatur, modo licuiſſet nō per
fatorum malignitatem, ut iſti loquun-
tur, ſed per quoſdam qui nihil probant
niſi quod ipſi faciunt, quum tamen nihil
unquam boni faciant. Cæterum poſt ho

minem magno bonorum dolore ne di-
cam indignatione ſublatum, nactus hũc
tam bene nati ingenij fœtum, quaſi ſuo
parente orbatũ ac per hoc nemini nun-
cupatum, arrepta tam parata occaſione
tibi gratificandi, nolui omni patrocinio
deſtitutum in publicum emittere: ſed ti-
bi ex more iam peruulgato dedicãdum
duxi: non alio nomine mihi hoc uendi-
cans, niſi quòd quantum in me fuit ope-
ram dedi, ne quid per operas typogra-
phicas detrimenti acciperet. Alioqui e-
rat Contarenus ſuapte uel uirtute uel di
gnitate à Momorum genuinis ſat tutus:
apud noſtrates tamen per quos publici
iuris fit, aliquanto erit fauorabilior Vi-
glij calculo comprobatus, hominis non
ſolum apud uniuerſam Germaniam me
rito gratioſi, ſed qui etiam de rebus Itali
cis æſtimationem facere poſsit: ut qui o-
lim in celeberrimo Venetorum ditionis
gymnaſio iuris interpretationem profi-
tens, ſuam induſtriam magno audito-
rum applauſu approbauerit. Spero itaque
tuum uir doctiſsime nomen cum Con-
tareni æquè docti nomine coniunctum
in eam

in eam expectationem lectores erectu-rum, ut nihil me amplius de lectionis fructu polliceri opus sit. Illud tamen non uane mihi præsagire uideor, unũquemq; aut senatorem aut qui alioqui in parte reipublicæ administranda uersetur, non solum ex inclytæ huius urbis politiæ cognitione eximiam uoluptatem perceptu rum: uerum etiam ex tam absoluto exemplari, ceu Polycleti canone, aliquid excerpturum ad cõmodum suæ reipublicæ duntaxat pro ipsius ratione & natura: quandoquidem ex triplici administrandi publica genere talem mixturam hic agnoscere licet, quali nulla concinnior in hanc usq; diem uel excogitari à sapientibus potuit, uel memoriæ prodita à scriptoribus reperitur. Vale & fruere, meq; amare perge. Basiliæ,
Cal. Ian. anno salutis
M. D. XLIIII.

CASPARIS CONTARENI PATRICII VENETI, de magiſtratibus & republica Venetorũ, liber primus.

S AEPENVMERO animaduerti cõplures aduenas, prudẽtes homines, nec bonarum artium ignaros: quum primũ Venetias ueniſſent, ac amplitudinem eius urbis contemplatieſſent, adeò ſunt admiratione & ueluti ſtupore quodam perculſi, ut nihil mirandum magis, aut illuſtrius ſe unquam uidiſſe præ ſe tulerint, ac totius oris ſignificatione oſtenderint. Non tamen omnes admiratio eiuſdem rei capiebat. nam quibuſdam mira quædam res, ac prorſus incredibilis eſſe uidebatur, tam magnam mercium omnium copiam, ex omnibus terrarum oris ac regionibus, perpetuo quodam ac cõſtanti

tenore, in hanc unam ciuitatem inuehi indéque in longe diuersissimas gentes terra mariq; deduci. At alios detinebat urbis frequentia, & omnium propemodum gentium conuentus, ac si commune orbis emporium, Veneta ciuitas esset. Nonnulli mirabantur magnitudinem imperij, latamq; & terra & mari ditionem. At pleriq; omnes politioris & acrioris ingenij homines, hanc nouam situs urbis rationem atq; adeò ad omnia oportunam, ut deorum immortalium potius, quàm hominum opus atque inuentum fuisse putare soliti sint, ac ob hanc potissimum causam Venetam urbem omnibus alijs præstare, quæ usquã gentium sunt, aut unquam fuerunt. Ac nimirum, si superiora perspexeris, etiam hac tempestate nonnullas urbes inuenire facile poteris, quas cum hac nostra conferas. Non paucas uero seculis retroactis, quæ & imperij magnitudine, & frequentia populi, rerumq; omnium copia & magnificentia urbi Venetæ longe præstitere. uerum post hominum memoriam, nulla unquam gentium ciui-

tas extitit, quæ tam opportuno, tam tuto, ac tandem tam alieno ab hominum fide, situ condita fuerit. Plerique in condenda ciuitate satis se fecisse arbitrati sunt si locum delegissent, ad quem difficilis & incommodus hostibus accessus esset ad inuadendam obsidendamq; urbem. inde euenit, ut complures ciuitates conditæ sint, aut in montium salebris, aspero difficiliq; accessu, aut locis palustribus. diuersa quadam ratione nonnulli nihil præferendum censuere commodo oportunoq; situi ad importanda exportandaq; omnia, sine quibus sufficere ciuitas sibi nequeat, tum ad necessitatem, tum ad molliorem quẽdam uitæ luxum. Qui uero utrique rei studuerint, paucos admodum inuenias, pauciores uero qui id præstiterint, nullos autem quos sciam, qui omni ex parte id fuerint assequuti. At Venetiarũ situs diuino potius quodam consilio, quàm humana industria præter fidem eorum omnium, qui eam ciuitatem non uidere, & ab omni impetu terra mariq; tutissimus est, nec non etiam aptissimus omnium, ad cuiusq; rei

copiam, siue ex mari, siue ex continen-
te ciuibus suggerendam, atque ad com-
mercia omnis generis mercium, cum o-
mnibus penè nationibus habēda. Nam
in recessu penetraliq́ Adriatici pelagi
est sita, ubi quà mare attinet ad conti-
nentem terram, magna æstuaria pan-
duntur, miro artificio naturæ munita.
Nam XII. millibus passuum à cōtinen
te mare incipit esse uadosum, intra ua-
da breuiáque littus assurgit ueluti agger
quidam. Hæc fluctibus fremituiq́ mari-
no obsistentia, uniuersam eam stationē
internam, longe lateq́ fusam adeò tu-
tam reddunt, ut non tantum maris impe
tus, quum assurgit etiam ualida tempe-
state, ad interiora non nisi fractus pene-
trare posit, uerumetiã neq́ nauibus ad
uentãtibus liber aditus pateat. Quin po-
tius opus est, nisi leues admodũ fuerint,
ut his in locis, ubi uenientibus occurrũt
uada, in anchoris consistant: nactæ de-
inde tranquillam tempestatem â peri-
tisq́ gubernatoribus, seu potius uado-
rum exploratoribus circumactæ angu-
sta quadam & implicata uia, quà scilicet
altior

altior eſt unda, (hæc uero ſingulis ferè diebus ęſtu maris mutatur & uariat) tandem ad urbem perueniant. Littus illud quod aſſurgit poſt uada, ſexaginta fermè milibus paſſuum extenditur, atq; interiora æſtuaria concludit. Non ita tamen cõtinuum eſt, quin ſeptem locis diruptum mari aditũ ad internam ſtationẽ præbeat. Diſtat autem à continente ſex millibus paſſuum. Hac ergo ratione Venetæ urbis æſtuaria partim continente terra, partim littore ac uadis concluſa ſunt, in quibus medijs, ea regione quæ Riuoaltus dicta à maioribus, in hũc uſq; diem nomen ſeruauit, condita fuit urbs Veneta: quo tempore Hunni duce Attila totam oram Venetam, inſignem Italiæ prouinciam, quæ hiſce æſtuarijs finitima eſt, igne ac cædibus deuaſtabant. in qua calamitate Patauij, Aquileiæ, Opitergij, Concordiæ atq; Altini illuſtrium Venetiæ urbium ciues, qui & nobilitate, & diuitijs alijs præſtitere, primum ſe cũ familijs recepere in nõnullas inſulas, ſeu potius tumulos, qui in æſtuarijs ijſce paululum ẽ mari eminebãt: ibidemq;

demq́ꝫ oppida extruxere in quibus tan-
quam in tutíſsimo portu turbulentíſsi-
mam illam Attilæ tempeſtatem effuge-
rent. necnon eodem tempore in litto-
re (de quo ſupra meminimus) nonnul-
la oppida fuere, eò conuenientibus e-
iuſdem oræ incolis, qui primas item ſe-
des reliquerant, ab Hunnis direptas,
ac dirutas: tutúmque locum quæſierant
uxoribus, liberíſque, ac (ut ita dicam)
dijs penatibus. Poſtmodum Caroli Pi-
piniq́ꝫ regum temporibus communi cō-
ſilio omnes in Riuoaltum cōuenere ue-
luti in locum omnium tutíſsimum, &
maxime commodum: ſicq́ꝫ eo loci con-
uenientibus omnibus, quicunq́ꝫ uexa-
tionem & deuaſtationem eam Italiæ il-
latam ab omni barbarorum illuuie effu-
gere potuerunt, in eam magnitudinem
quam nunc cernimus excreuerunt Ve-
netiæ. Vrbis igitur Venetæ ſitum ma-
xime tutum eſſe liquere omnibus po-
teſt, uel ex ipſa ratione eius urbis conſti
tuendæ, quum ſibi homines illam con-
diderint, qui eam Italiæ cladem atrocíſ-
ſimam effugere: ibíque incolumes cum
fami-

familijs in tantis calamitatibus perstitere. quin post ea tempora (quod nulli unquam ciuitati legimus contigisse) à prima urbis origine ad hæc usque tempora per mille ferè ac centum annos immunis semper ab hostili ui urbs Veneta perseuerauit, quum tamen opulentissima ditissimáque auri argentiq; ac rerum omnium ciuitas ab extremis etiam orbis regionibus barbaros ad prædam potuerit inuitare. Quo fit, ut non male sentire existimem eos, qui una hac ratione Venetias cæteris ciuitatibus præstare censuere. Verum aliud quiddam est in hac ciuitate, quod longe omnium præstantissimum censuerim ego: mecumq; omnes, qui ciuitatem, non tantum mœnia ac domos esse putant, sed existimant ciuium conuentum ac ordinem potissimum hoc sibi nomen uendicare: reipublicæ scilicet ratio & forma, ex qua beata uita hominibus contingit. hoc ego reor esse eximium illud ac pręclarum, quo Venetiæ maxime eniteant, atq; omnem antiquitatem superare uideantur, nam & si compertum est, nonnullas respu-

blicas extitisse, quæ imperio, ditione, necnon militiæ ac bellorum gloria reipublicæ Venetæ longe prẹstiterint, nulla tamen institutione ac legibus ad bene beateq; uiuendum idoneis, cum hac nostra conferri potest: quo effectum esse perspicimus, ut neque adeò diuturna ulla unquã perstiterit. Quam rem cum mecum ipse considero, magnopere mirari soleo maiorum nostrorum sapientiam, industriam, excellentem animi uirtutem, atque adeo incredibilem erga patriam charitatem. Fuere Athenis Lacedæmone ac Romæ nonnulli ciues uitæ probitate, atque in rem publicam insignes pietate uiri: sed adeò pauci, ut multitudine obruti non multum rei patriæ profuerint. At maiores nostri, à quibus tam præclaram rempublicam accepimus, omnes ad unum consensere in studio patriæ rei formandæ, & amplificandæ, nulla propè priuati commodi & honoris habita ratione. Huiusce rei coniecturam facere quiuis facile poterit, minime inquam ambitiosos fuisse Venetos homines, sed patriæ commodo tantum

tum ſtuduiſſe: quòd nulla, aut admodum pauca, antiquorum monumenta Venetijs extant, alioquin domi foriſq; præclariſsimorum hominum, & qui de republica bene meriti fuerint, non ſepulchra, non equeſtres ſtatuæ, non roſtra nauium, aut uexilla ab hoſtibus direpta, ingentibus prælijs ſuperatis. Vnum ex innumeris gẽtilis mei Andreæ Contareni Ducis exemplum adferam. Genuenſi bello grauiſsimo ac longe omnium periculoſiſsimo, cũ dux hic noſtræ reipublicæ præeſſet, incredibili ſapientia animiq; magnitudine ſingulari rem patriam ſeruauit, hoſteſq; iam uictores maxima clade illata profligauit: omneſq; ad unum, aut trucidauit, aut captiuos fecit. conſeruata patria, re aucta firmataq; republica diem extremum clauſit, ac teſtamento cauit, ne eius ſepulchro, quod ad hunc uſque diem uiſitur iuxta templum diuo Stephano dicatum, ulla ducis inſignia, ulláue gẽtis noſtræ affigerent. quin neq; tam magni ducis nomen inſcriptũ ibidem uideas: quin eius modeſtia effectum eſt, ut uiri cele-
berri-

berrimi illuſtriſsimiq́ principis monumentum pleriq́ omnes ignorent. certiſſimum hoc reor ego argumentum eſſe, non ambitionis uentoſæq́ famæ maiores noſtros ſtudioſos fuiſſe, ſed patriæ tantum bono, communiq́ utilitati conſuluiſſe. hac ergo incredibili uirtute animi, maiores noſtri hanc rempublicam inſtituere, qualem poſt hominum memoriam nullam extitiſſe, ſi quis hanc noſtram cum celeberrimis antiquorum cõferat, meridiana luce clarius intueor: quum adſcrere auſim, neque monumentis inſignium philoſophorum, qui pro animi uoto formas reipublicæ effinxere, tam recte formatam atque effictam ullam contineri. Quamobrem putaui ego exteris hominibus rem minime ingratam me facturum, ſi tam præclarę reipublicæ inſtitutionem literis mandarem, quum præſertim nullum ĳſce temporibus uideam, ex quamplurimis doctiſsimis uiris, qui multum ualent ingenio, eruditione rerum omnium, ac eloquentia, hanc rem literis illuſtrauiſſe. Cui licet nihil luminis ex oratione noſtra

ſtra afferri poſſe certò ſciam, per ſe tamen eſt adeò illuſtris, ut nõ tantum ſibi, uerumetiam orationi alioquin tenui multum ſplẽdoris & dignitatis ſit allatura. Quamobrem cum de hac noſtra republica ſcribere inſtituerim, ut quilibet facile dignoſcere queat, recténe an perperã ſe habeat, hinc mihi potiſsimum exordiũ ſumẽdum reor. Hominẽ ſcilicet à natura ciuile animal effectũ eſſe, ſolum uero nedum recte uiuere, ſed nec uiuere poſſe: id quod quotidiana neceſsitas ac uictus ueſtitusq; ratio planè oſtẽdit: ac ob eam cauſam, & à principio homines conueniſſe in hanc ciuilem ſocietatẽ, ac deinde perſeueraſſe, ut bene beateq; uiuerẽt, hoc eſt, ut mutuo adiumento ac opera ſummum hominis bonum aſſequerentur, quoad fieri poteſt, donec mortalẽ hãc uitam degimus. Quamobrem etiã uniuerſa ratio ciuilis inſtitutionis eò pertinet, ut qua faciliori uia id fieri queat, ciues faciat felicis uitæ cõpotes. At felix beataq; uita uſu uirtutis præcipue contineri à ſummis philoſophis perhi

betur, quod etiam probant certiſsimis rationibus, & argumentis euidentiſsimis. Verum uſus uirtutis & in muneribus bellicis elucet, & in functionibus pacis. Atqui quamuis laus bellica, totaq; militaris ratio tum neceſſaria ſit ciuitatibus pro cõſeruanda libertate, ac finibus tuendis, tum etiã dignitatis & ſplendoris plurimũ habeat, nihilominus reſpuit communis hominũ ſenſus officia bellica, quibus cædes ac mortalium detrimenta imprimis procurantur, eſſe per ſe expetenda, atq; ad ea cætera omnia ciuilia munera eſſe referenda. ac quidẽ crudelis ingenij, quin potius ab humanitate abhorrentis hominis eſſet, optare prælia, cædes, incẽdia, hac duntaxat de cauſa, ut in re militari clarus ſit, adde etiã ſi libeat, ut ſummi imperatoris laudem cõſequatur. Quare omnes philoſophi inſignioris notæ in hanc ſententiam cõſenſere, bellum propter pacem expetendum eſſe, omnemq; functionẽ uirtutis militaris atq; uniuerſam laudẽ bellicam ad pacis officia eſſe referendam. Quamobrẽ is rei

publicę institutor, qui laude dignus haberi, & ut dici solet, omne punctũ tulisse uideri uult, eam moderationẽ adhibeat, ac eum ordinem tueatur, ut ad uirtutem accõmodata tota reipublicæ institutio uideatur: ad idq́, ut ad pacis functiones magis q̃ ad bellica munia spectare existimetur, bellicis interim & militaribus nõ neglectis. Nam plerunq́ & finibus tuendis & propagandis (dummodo id sine iniuria fiat) necessaria est militaris uirtus. Cæterũ ijs, quæ diximus, constitutis, illud statim in cõtrouersiam reuocari solet, gubernatiõi ciuitatis unus rectiúsne, an pauci præsideant, an potius uniuersa multitudo: qualem pleriq́ effingũt statum illius, quæ proprie respublica uocari debeat. At quidẽ egregie statutũ, sapienterq́ dictum mihi uideri solet, hominum gubernationem perperam homini cuipiam demãdari, sed diuinius aliquid esse oportere, cui officium istud incũbat: quod cognosci facile potest ex plerisq́ generibus animantiũ. gregem enim ouiũ ouis nõ regit, nec equorum

aut bonum armētum bos equusúe aliquis moderatur, ſed animal longe eximium tuetur, ac regit brutas animantes: homo inquam, qui quãtum brutis antecellat, eſt omnibus compertiſsimum. Itaq; non diuerſa ratione hominem moderari ac regere debet quippiam homine præſtantius & diuinius, ſi ex animi ſentētia res ſucceſſura ſit. Sed cum in mũdanis rebus, quæ ſenſu percipiuntur, inueniri minime poſsit melius ac præſtãtius homine, ac homo uarium quoddam ſit animal, & longe diuerſis partibus cõſtet: inferiorib. quippe animi uiribus cum belluis communionē habet, at ſupremis quodammodo deos immortales attingit: id recte inter homines gubernatoris atq; moderatoris locum tenere debet, quod eſt in homine diuinum. id uero omnium conſenſu eſt mens, diuini tanquã ſplēdoris radius quidã à natura inſitus hominum animis. Nõ ergo ſatis reipublicæ conſultum erit, ſi gubernatio homini committatur, quem brutæ illæ uires ſæpe perturbant, atq; à recta ſemita reuocant

uocant rationis, sed menti puræ ac motionum animi immuni, id munus conferendum est. Quamobrē diuino quodam consilio cum alia ratione id fieri nō posset, inuētis legibus hoc assequutum humanum genus uidetur, ut menti tantum ac rationi nullis perturbationibus obnoxiæ hoc regēdi hominum cœtus officium demādatum sit. Quod sanè deorum munus, nescio an ullo inferius existimari debeat, si quis accurate secum putet legum cōmoda. Primo nanq; in sanciendis, plurimi sapientes uiri conueniunt, qui multarum rerum experientia docti inuētis aliorum, exēplisq; ueterum collatis, tandem post diuturnam consultationem decernūt id quod optimum uisum fuerit: neq; odio tūc, aut amicitia, aliáue animi perturbatione à uirtute deduci possunt, quum nullius priuati causa agatʳ in legibus constituendis, quemadmodū in forēsibus iudicijs semper accidit. Post uero leges sancitas, si quis contra eas fecisse deprehendatʳ, isq; pœnas dederit, quas leges iusserint, iure nullum ha-

bere odio poterit. Proindeq́ metuendum non erit, ne qua seditio aut simultas inter ciues contrahatur, maxima & periculosissima rerum publicarum labes. Contrà plerunq́ in iudicijs hominum, ni ui legum quispiam plectitur, discordiæ inimicitiæq́ graues proueniunt. Nam est propè impossibile quin male affecti in eum simus, qui nobis detrimentum attulerit, quo fit ut nesciam an à natura omnium parente hominum generi maius quippiã concessum fuerit hac legum inuẽtione, quæ etiam iure dijs immortalibus fuit ab antiquitate consecrata. quin quod magis mirum uideatur, Aristoteles philosophorum facile princeps in eo libello, quẽ De mundo ad Alexandrũ Macedonũ regem scripsit, nil aliud reperit, cui similem deũ optimũ faceret, præter antiquam legem in ciuitate recte instituta: ut id propemodum tam magni philosophi sentẽtia sit, deus in hac rerum uniuersitate, quod antiqua lex in ciuili societate. Ac in libris in quibus de republica tractat, legẽ inquit esse mẽtem

sine

ſine appetitu:ac ſi diceret mentem puram, lucidam, nullis affectuum morbis infectã. ex quibus effici illud, quod superius diximus maxime opportunum atq; optimum eſſe, quilibet perſpiciat homo etiam tardioris ingenij, ut ſcilicet diuinius quippiã homine cœtus hominũ modereť ac regat. Quòd ſi huic gubernationis muneri præficiatur homo, quũ rari admodum ſint & prudentia & probitate prędíti, hicq; plerunque ob affectuũ animi uim cum in iudicando errent, tum maxime à recta animi ſententia dimoueantur, nõ ſine turbatione magna, ingẽtiq; periculo res proceſſura ſit. quod etiam ſi fieri poſſet, ut hominem inueniremus, adeò ſapientem atq; probum, atq; adeò propoſiti tenacem, ut nulla animi perturbatione ab officio reuocareť: utiq; hac conditione minime optandus eſſet pro legũ principatu hominis dominatus, qui mortali fragiliq; natura præditus, diutius eo munere fungi nequiret, quum leges æternitatem (ut ita dixerim) æquare poſsint. Ex his iam perſuaſum

esse reor, summam imperij cõmendandam esse legibus non homini: & paucissima uero, quando legibus comprehendi non possunt, hominis arbitrio permittenda. Verum necesse est, ut custos quispiã ac ueluti uicarius & minister legibus constituatur, qui pro legis imperio rempublicã regat: & quoniã neq; legibus comprehendi quæcunq; possunt, quæ in iudicium ueniũt, tum quæ cõsultanda sunt, arbiter sit huiusmodi omnium. Rursusq; eadem cõtrouersia redit, quæ ex legũ sanctione soluta esse alicui uideri potuisset: an scilicet unus melius, an pauci, an potius multitudo tuendis legibus, & his diiudicandis ad quę satis esse leges nõ possunt, præferenda sit. At quamuis multorum sententia regius dominatus alijs habeatur præstantior, crediderim tamen ego, tametsi unius principatus, qui uere regiam dignitatẽ ac iure merito uendicaret sibi, si res per se consideretur, optimus omnium est: nihilominus propter sæpius in deteriorẽ partem labile ingenium hominis ac uitæ

breuitatem optimũ omnium statum minime esse sub regio principatu, sed multitudinis gubernationem ciuili so cietati magis conuenire:quod experientia rerum omniũ magistra luculenter docet. Nam nullum regium principatum apud ueteres extitisse unquam legimus, neq; nostra tempestate conspeximus, qui nõ breui in tyrannidem lapsus sit. Cõtrà plurimas respublicas multis seculis perdurasse ac pace et bel lo floruisse. At quidem multitudo om nis gubernationi per se inepta est, nisi in unũ quodam modo coalescat: quandoquidẽ neq; multitudo ulla esse queat, nisi unitate aliqua cõtineatur. Qua de re ciuilis quoq; societas dissipabit, quæ unitate quadam constat, nisi quapiam ratione multitudo unum efficiatur. Quo fit ut præclari philosophi, qui de reipublicæ institutione præclare ac curateq; scripserunt, temperãdam rem publicam censeant ex optimatium & populari statu, eo adhibito temperamento, ut incommoda utriusq; gubernationis uitentur, cõmoda uero com-

parentur. Quo circa rempublicam Lacedæmoniorū summopere laudant, in qua reges & Ephori effecerint mixtionem quandã, ut bene dignosci nequeat, sub quanam gubernationis specie fuerit ea respublica collocanda. Id tamen reprehendunt, quòd duntaxat ad belli munera instituta fuerit, nulla interim habita ratione officiorum pacis, atq; ocij: indeq; effectum esse, ut q̃ primum in ocio esse cœperunt, respublica illa insignis in deterius labi cœperit: quod etiã Romanis accidisse eadẽ propè causa cõpertum est, nec euentu rum latuit præcipuos Romanos senatores. ex quibus Nasica censuit Carthaginem, tametsi Romani nominis æmulam, quin potius inimicam sempiternam, minime diruendam esse: ut semper Romanus hostem haberet, cũ quo agendum armis esset: ne inimico atq; æmulo sublato ea respublica instituta ad bellum iuuentusq; in armis educata in sese arma conuerteret. Quod Nasicæ consilium, quãuis à senatu tunc repudiatum fuerit contraq; eius senten-

tiam

tiam decretum,rerum tamen ipsarum euentus prudentissimum fuisse ostendit. nam euersa Carthagine continuo ferè bella ciuilia exarsere,quibus tandem florẽtissima ac potentissima omnium quæ unquam fuerunt respublica concidit,ac demum in Barbarorum prædam cessit opulentissima, seu potius rerum domina ciuitas. Sed ut aliquãdo ad institutum opus ueniamus, maiores nostri qui Venetam rempublicam instituerunt,mira quadã sapiẽtia atque egregia probitate præditi extitere,à quibus nihil prętermissum sit, quod facere uideri potuerit ad rectam reipublicæ institutionem. Primum namq; ad usum muneraq; uirtutis instituere omnem uitam functionemq; suorum ciuium,semperq; eis fuere potiora studia pacis quàm belli. Et in eam curam incubuere, ne qua ratione concordia ciuilis solui posset, non neglectis interea officijs bellicis, his inquàm quę nostræ ciuitati maxime con uenirent.nam is est urbis situs, qui ualde idoneus sit maritimæ militię, terre-

stri

ſtri uero ſatis ineptus. Neq; enim huic urbi aliquo pacto accommodari queunt, aut equitum turmæ, aut peditũ acies, ut ex his quæ ſupra de urbis ſitu à nobis accurate deſcripto diximus, perſpicue conijci poteſt. Enimuero hac in re temperiem adhibuere, eãq; mixtionem omnium ſtatuum, qui recti ſunt, ut hæc una reſpublica, & regium principatũ & optimatiũ gubernationẽ, & ciuile itẽ regimen referat: adeò ut omnium formas pari quodam libramẽto commiſcuiſſe uideanť, quod clare ex operis proceſſu liquebit. Verũ ut tandem reipublicæ Venetæ inſtitutionẽ aggrediamur, illi apud quos ſumma eſt totius ciuitatis authoritas, & ex cuius decretis ac legibus pendet tum ſenatus tum etiam omniũ magiſtratuũ authoritas, conſilium illud eſt, in quo nobiles ciues omnes conueniunt, qui annum XXV. exceſſere, aut pleriq; alij qui nondum id ætatis habent quum tamen annum XX. peregerint, quod ius ſortis beneficio adipiſcuntur: de cuius rei uniuerſa ratione inferius dicemus.
Nunc

Nunc à nobis eius ratio est explicanda, probe à maioribus nostris cautum fuisse ne plebs admitteretur ad cõuentum hunc ciuiũ, in quo est summa potestas reipublicæ. Deinde non minore prudentia factam fuisse ciuiũ hanc diffinitionẽ generis nobilitate potiusquã facultatum censu, quemadmodũ fieri cõsueuerat in priscis rebusp. uti pleriq; ueteres philosophi præcipiunt esse faciendum. Ciuitas nanq; ciuium societas est: nec tamen omnes hi homines, quib. indiget ciuitas, aut qui intra mœnia urbis habitãt, sunt habendi pro ciuibus, neq; iure in ciuiũ numero sunt collocãdi. Opificibus enim cuilibet ciuitati est opus, necnõ mercenarijs plurimis, ac priuatis demum seruis, qui operam locãt: at nullus horum ciuis uere dici potest. nam ciuis liber est homo: hi uero omnes seruitutem seruiũt, uel priuatam, uel publicam. Mercenarij nãq; & opifices omnes ueluti serui publici haberi debent. Etenim non dissimili modo à natura constitutum fuisse animal putandum est, ac ciuitatem ab

homi

hominibus constitui oportere. In animante uero multæ sunt partes, quę animatæ non sunt, illis tamen indiget animal, ut uiuat: sic in ciuium cœtu multis hominibus est opus, qui tamẽ minime partes ciuitatis aut esse aut haberi debeant, nec in ciuiũ numero collocari. Quamobrẽ sapienter à maioribus nostris cautum est, ne uniuersus populus summã potestatem habeat in hac republica, quam longe optimam uoluerũt. Summa nãq; turbatio popularesq; tumultus frequenter concitantur in illis ciuitatibus, in quibus summa rerũ est apud populum: quod etiam à quibusdam rebuspublicis obseruatũ fuisse legimus, & à nõnullis philosophis præceptũ. hoc tamen recte se posse assequi arbitrati sunt, si ius hoc administrãdæ reipublicæ difiniretur censu atq; copia rei familiaris. Verum in maximas difficultates nec mediocria incõmoda incidere. nam frequenter euenit, ut infimę plebis homines comparent sibi ingentes facultates: quippe qui plerunq; sordidis artibus ac officijs minime liberalibus

libus

libus dant operam augendæ rei causa, neq; unquam sibi parcũt, quin potius genium fraudãt, ut opes accumulent. Cõtra ingenui ciues ac liberaliter educati pauperes fiunt, seu aduersa fortuna (ut frequẽter accidit) seu quòd liberalibus studijs addicti uniuersam hanc augendę rei familiaris operã negligũt. qua ratione fit ut sordidi homines, qui nil aliud sapiunt quàm lucrum, bonarum uero artium expertes sunt, paulatim rempublicã capessant: ingenui uero ac liberaliter educati opibus sensim deficientibus à iure ciuium decidant. Inde maximas seditiones oriri ac rempublicã turbari necessum est. Ideo maiores nostri sapientissimi homines, ne sua respublica quandoq; in has calamitates incideret, hanc definitionem publici iuris, generis nobilitate lõge melius fieri censuerunt, quàm magnitudine census: ea tamen tẽperatione, ne tãtum supremæ nobilitatis uiri hoc ius haberẽt (illud enim paucorũ potentiæ fuisset, non reipublicæ) sed etiam quicunq; alij ciues non ignobiles. Itaque

omnes qui aut genere nobiles extitere, aut uirtute insignes, aut de republica bene meriti, principio hocius ciuitatis regẽdę adepti sunt. Quòd si post eũ primum conuentum aliqui extiterint, qui tum opibus, tum strennuis gestis rempublicam auxerint, nimirum illis omnibus ius administrandæ reipublicæ cõcessum fuit, quod & temporibus nostris uidimus. nam nonnulli etiam aduenę, externiq; homines in hunc numerũ ciuiũ asciti sunt, uel ob eam causam, quòd nobilissimi, uel quòd officiosi erga rempublicã fuerint, eãq; insigni quopiã facinore honestarint. Vniuersus ergo hic ciuium conuentus, seu (ut dicitur) magnum hoc cõsilium penes quod summũ totius reipublicæ ius est, à quo etiam senatus magistratuumq; omniũ autoritas, in republica uicem refert popularis status. Dux uero qui præfinitum imperandi tẽpus non habeat, sed dum uixerit, præsideat, regiam præ se fert potestatem, præsertim cum regiam speciem habeat, ac grauitatem dignitatemq; regis seruet. Reli-
qui

qui uero ciues regia ueneratione ducem prosequuntur, omniaq; decreta & leges, tum etiã publicæ literæ, sub ducis nomine prodeunt. At senatus, x uiri, seniorumq; seu præconsultorũ collegium, qui apud nos uulgo sapiẽtes solent dici, eorum inquam qui præconsulunt, ac de republica ad senatũ referũt, ostendunt quandam optimatium speciem. Quæ cũ sint præcipuę reipublicę huius partes, antequam ad inferiores magistratus deueniamus, de ijs primo sigillatim dicendũ est. Maius ergo consilium est, à quo uniuersa pendet respublica. Omnes ordinis patricij iuuenes, qui xx annũ exegere, ad magistratũ, qui uulgo Aduocatorius dicitur, accedunt: cui præcipue legũ tutela demandata est, coram quo constituti cũ patre, aut matre, si pater decesserit: aut proximiore generis cognato, si utroq; parente orbati fuerint, adhibitis duobus testibus honestis uiris probãt se natos ex eo parente, quem patrem profitentur, non spurios, sed matrimonio, legibus, & ex matre honesta muliere na-

tos. Teſtes uero in hęc uerba iurant, ſi-bi id compertum eſſe ex omniũ quos nouere atteſtatiõe, atq; ex omniũ aſſenſu. Deinde pater ſeu mater uel conſanguineus genere proximus, ſi fuerit is iuuenis utroq; parẽte orbatus, iureiurando aſſerit adoleſcentem X X. annos exceſsiſſe. Quæ quum rite à ſcriba magiſtratus illius in codicẽ fuerint relata, diem quartã menſis Decẽbris operiuntur: eadẽq; die omniũ horum adoleſcentũ nomina, qui nondũ ſortis beneficio ius ciuis adepti ſunt, & uigeſimum annũ exceſſerunt, in urnam cõmittunt, & ad principẽ adferũtur: ibiq; corã conſiliarijs conſtituit. Penes quã eſt & altera, in qua tot ſunt pilulæ ſeu globuli, quot nomina in priori fuerint ſuis quæq; notata ſyngraphis. Pilularũ quinta pars aurea eſt, reliquę omnes argenteæ. Extrahit princeps ex priori urna nomẽ, mox & ex altera pilulã: quæ ſi aurea fuerit, iuuenis is cuius nomen exierat, cõfeſtim publicę poteſtatis ius habet, et in maius conſiliũ admittit: ſin argẽtea, ſorte decidit, ac inſequẽtis an-

ni sortem operitur, nisi eo tẽporis spacio XXV. annũ exegerit. nam quicunq; patricius ad id ætatis peruenerit, conti nuo ius habet ciuis, publicæq; potesta tis est particeps. Hac igit ratione quinta pars candidatorũ iuuenum quoquo anno recipitur ad ius suffragij ferendi cum alijs ciuibus. Quòd si accidat ut cuiuspiam patricij pater atq; auus, uel propterea quòd absentes fuerint, uel ob aliam causam nunquã hoc iure suffragij ferendi sint usi, eorumq; nomina nunquam fuerint relata in publicos codices, in quibus patriciorũ omnium nomina sunt descripta: ne qua fraus cõfici posset, neue quispiam degener furtim obrepat in hunc nobilitatis cœtum, noluerunt arbitrio tantũ Aduocatorij magistratus eam rem cõstitui ac decerni: sed lege cautum est, ut hi referentibus Aduocatoribus ad XXXX uiros agnitionem patritiã probent, atq; testibus & scripturis publicis: sicq; causa cognita disceptantibus quadraginta uiris decernitur, an ad ordinem patriciũ admittendus sit. Ne aũ

tem quispiã impune tentare huiusmodi iudicium audeat, itidem quicunq; referre de nobilitate sua uoluerit ad eos iudices, prius ad magistratum deferat quingentos aureos: qui in ærarium referũtur, si ille deciderit à causa. Ea fuit maiorum nostrorum diligẽtia, ne qua labe nobilium hic cœtus inficeretur. qua de causa etiam illi ciues, qui uigesimumquintum annum excesserũt, non prius adipiscuntur ius suffragij ferendi, quàm coram Aduocatoribus cõstituti iureiurando patris seu matris aut proximioris consanguinei probauerint, se ad id ætatis aduenisse: ac duobus item testibus, se ex eo patricio genitos quem parentem profitentur, nõ spurios nec matre pudenda. Postquam omnis ferè ratio à nobis exposita est, qua ciuib. ad ius publicę potestatis aditus fiat, illud animaduertendum existimo, maiores nostros sensisse plurimũ ad amicitiam & unionem ciuium conciliandam & conseruandam conferre, si sæpius in unum conuenirent: quare ueteri consuetudine inoleuit mos ille,
ut octa

ut octauo ferè quolibet die, interdum etiam frequentius, cōsilium magnum cogeretur. Huius præcipuum munus est, ut omnes magistratus creet, tū eos, qui in urbe ius dicunt & alijs reipublicæ muneribus funguntur, Senatum quoq; & X uiros, tum etiam prætores, præfectos, quæstoresq; oppidorū atq; urbium quæ in societatem Veneti imperij sunt ascitæ, necnon custodes arcium, clasis imperatorem, legatos, item clasis triremium præsides, ac demum (ut uno complectar uerbo) quoscunq; qui domi uel foris ius habeāt publicæ potestatis. Leges item omnes quæ ad constitutionem reipublicæ pertinent, huius consilij authoritate sanciuntur, quod præcipue fieri consueuit tempore interregni, cum scilicet mortuo duce nondum alius ei suffectus sit. sed inferius de interregno. Nunc omnis comitiorum habendorum ratio à nobis exponetur. Circa meridiem, quibusq; ferè diebus festis cōsilium hoc agitur, sub amplo spaciosoq; tecto, quod liceat appellare comitiū. in eo X sunt sedi-

lia lõgiſsima, utpote quæ longitudinẽ comitij pene æquent. ciues omnes ut quiſq; eò loci peruenerit, ſeſſum eunt, ut cuiq; libuerit. nulli nanque ſtatutus eſt locus, præterquam quibuſdam magiſtratibus, qui comitijs præſunt. ij uero ſunt dux, conſiliarij, & XXXX uirorum præſides tres, qui in clariore ſuggeſtu ſedent, atq; ſoli ius habent referendi ad magnum conſilium. Poſt hos in medijs ferè ſubſellijs, quæ paulo elatiora ſunt ad parietes comitij poſita, certis ſtatutiſq; ſedibus, Aduocatores ſedent, tresq; X uirûm præſides, ac demum ꝗ longiſsime à ſuggeſtu Ducis ſunt ſubſellia Auditorũ ueterum, ac recentiũ, de quibus omnibus magiſtratibus à nobis infrà dicet̃. cæteri uero ciues omnes (ut dicebã) promiſcue pro animi arbitrio ſedẽt. ſtatuta deinde hora fores comitij clauduntur, feruntur q; claues ad ſuggeſtum principis, & ad eius pedes locãtur. tunc ſcriba primus, qui honos eſt non patriciorum, maximæ tamen dignitatis, aſſurgit, atq; elatiore loco cõſtitutus uoce magna pronun-

nunciat magiſtratus, pro quibus ſunt eo die habenda comitia. pronunciatis magiſtratibus, cõtinuo ex eo loco con fert ſe ad ſuggeſtũ in quo eſt princeps, altaq; uoce citat magiſtratus, præſides comitiorũ quos ſupra memorauimus, ut ad principẽ & cõſiliarios accedant. iuſsi confeſtim accedunt, ibiq; iureiurando interpoſito pollicentur operam ſe daturos, ut leges comitiorũ ſeruentur, non pronunciaturos ciuem eum, qui contra decreta aliquid egerit, ſed pœna legibus cõſtituta puniturosꝰ His peractis ad ſua quiſq; loca reuertitur, præter unum ex Aduocatoribus, ac unum ex præfectis x uirûm, qui ad extremam partẽ atrij ſe conferunt aduerſam principis ſuggeſto, ibiq; deſtinatis ſedibus conſident. reliqui uero Aduocatores in dextro latere comitij, duo uero reliqui x uirûm prȩſides ſiniſtro latere è regione Aduocatorum ſe item locant. Cõſimili ratione ueteres & recentes extremo loco comitij, quẽ dicimus lõgiſsime diſtare à ſuggeſtu principis, oppoſitis lateribus conſident,

 dextro

dextro inquã ac ſiniſtro: ut huiuſmodi magiſtratuum uniuerſo ciuiũ conſilio omni ex parte oppoſiti cuſtodes eſſe uideantur, ne quis impune quippiam agere poſsit, contra leges & comitiorum decreta. Magiſtratibus hũc in modum diſpoſitis tres urnæ iuxta principis ſuggeſtum ſarciũtur, in quibus cõduntur globuli aurei argenteiq;: hocq; modo diſpoſitæ, ut in medio ſuggeſtu una, ex utroq; latere itidẽ una, in quarum utraq; XXX. tantum ſunt globuli aurei, innumeri uero argentei. aſt in media urna LX. tantum globuli conduntur, quorum triginta ſex aurei, argentei uero uiginti quatuor: ſuntq; aurei omnes globuli, certis literarum notis inſcripti, quas ſingulis comitijs ſorte educunt, ne qua poſſet ſubeſſe fraus. Locatis urnis tres conſiliarij iuniores cęteris è ſuis ſedibus ſurgunt, ac ad extremam partẽ ſuggeſtus iuxta tres urnas ſeſſum eũt, ea ratione ut ſinguli ſingulis conſiliarijs aſsideant. ijs ita actis & diſpoſitis ſortes ducũtur, ac is ordo ciuium, cuius ſors exierit, conſurgit ex

utroq;

utroq; comitij latere. Per atrium nanq; q; longum est, decẽ sunt sedilium ordines dispositi, in quibus pro cuiusq; arbitrio cõsidere ciues suprà diximus, unaq; tantũ sors duobus ordinibus inseruit, his scilicet qui ex utroque latere comitij sibi respõdent. is itaq; ordo cuius sors exierit, magna præconis uoce citat̃, & ex utroq; latere comitij, eo etiam ordine quo sorti libuerit, consurgitur: ciuesq; eo quo sederint ordine, ad eas se urnas conferũt, quibus iuxta suggestum principis cõstitutis consiliarij assident: ac manu imposita quisq; globulum unũ educit: qui si argenteus sit, diuerso itinere ad sedile, unde surrexerat, reuertitur. at qui aureum eduxerit, confestim cõsiliario, qui urnæ illi præest, conspiciendum tradit: ille diligenter notã agnoscit. illa notæ inscriptio ea ratione est inuenta, ne quisquã afferre domo secum posit aureum, quem manu furtim impositum uideretur ex urna eduxisse, sicq; per fraudẽ elector fieret. Is ergo cui sors aurei obtigerit continuo ad mediam urnam se cõfert,
 inde

indeq; globulum extrahit. qui si argenteus fuerit, inops uoti ad suum ordinẽ reuertitũ: sin uero aureus fuerit, suggestum ascendit, ac è regione principis destinato loco sessum it. secundus qui eadem sorte usus fuerit, eodem etiam se recipit, ac item tertius: sicq; deinceps cęteri, quousq; nouem fuerint qui optimum electorum ordinem complent, ac ita eo in ordine disponuntur, ut solius ætatis ratio habeatũ, præterea nullius rei. Hoc loco institutum illud minime prætereũdum est, illos qui sortis beneficio electores sunt facti, statim alta uoce à scriba pronunciari solere, adeò ut omnes audiant: neq; amplius facultatem esse cuipiam eius consanguineo, aut affini arcta necessitudine coniuncto tentandi sortem, qua elector fieri queat: neq; etiã pluribus q̃ duobus gentilibus aditus patet ad ordines electorum. quod summa prudentia maiores nostri instituere, ut scilicet ad plures agnationes ac familias hoc munus eligẽdi perueniat, publicumq; hoc beneficium latius pateat inter ciues: satis
enim

enim esse debet, si ex una familia sors duobus contingat, qua publicæ autho ritatis compotes efficiantur. Sed eò re uertatur, unde nostra diuertit oratio. primus hic ordo electorius euestigio ut cōpletus fuerit, comitio egreditur, simulq; nouem illi se in certū conclaue recipiūt. Hic scriba unus à secretis reipu blicæ adest: primum electoribus nunciat ea quæ legibus præscripta sunt, & quæ in magistratibus eligendis seruari debeant. leguntur item senatusconsulta, quibus cauetur, ne pecunia corrupti electores, seu quapiā mala arte & fraude eligant, uel, ut rectius dixerim, nun cupēt eos, qui cōpetitores futuri sunt, ac consilij proponendi iudicio dispo nuntur. Deinde nouem illi electores, prout cuiusq; ætas fuerit, seniores scili cet digniori loco ac patrio sedent. nullum nanq; aliud discrimen præterquā ætatis inter ciues Veneti esse uolunt, quod nullius simultatis causa fuerit: neq; à summis philosophis, Aristotele inquā in Politicis, & Zenone in Cyri Persarum regis institutione opere lon

ge

ge celeberrimo eſt prætermiſſum. Ele-ctoribus eo ordine diſpoſitis, nouem item globuli in urnam conijciũtur, nu meris quiſq; notati, ab uno ad nouena rium. In pagina uero paululum longio re inſcripti ſunt magiſtratus, quorum habent comitia ſuo ordine. Maximus natu electorum, ex urna ſortem edu-cit. numerus ſorti inſcriptus inſpicit, ac quotus fuerit numero deſcriptus, pronũciandi quem uoluerit ciuem ius habet. Idem contingit ſecundo, idem tertio, & ſic de cæteris, ut ſcilicet ducta ſorte quiſq; electorum priuati ac pro-prij magiſtratus beneficio & arbitrio ſortis ſit pronunciator effectus. Poſt-modum is, cui primi magiſtratus ſors obtigerit, eum ciuem pronũciat quem uoluerit. Itur in ſuffragia à nouem ele-ctoribus. ſi ſex ſuffragia uel plura tule-rit electus ab eo electorum ordine, in eo magiſtratu renunciatur, ac eius no-men in pagina ea oblonga inſcribitur, in qua magiſtratus omnes, quorum ha bentur comitia, ſunt inſcripti, q; ſi pau ciora quàm ſex ſuffragia tulerit, quod

rariſsi-

rarisſime euenit, iterũ alius ab eodem electore proponitur. Ad eãdem rationem res deinde peragitur, & ſic deinceps quouſq; aliquis proponatur, qui approbetur ſex electorũ iudicio. Idem eligẽdi modus in ſecũdo, tertio, omnibusq; aliis ſeruatur, quoad ille electorum ordo in ſingulos magiſtratus ſingulos ciues elegerit. Interim uero dum hæc in conclaui aguntur, reliqui ciues ordinem ſortiũ in comitio cœptũ non intermittũt, ſed ad urnas ſe conferunt, prout cuiq; ordini ſors contingit: deinde globulos educũt, donec nouem alii ſortem utranq; auream ex urna extraxerint. & hi complent ſecundum electorum ordinem, qui habita (ut dictum eſt) ætatis ratione, & ipſi in conclaue deſtinatum ſeorſum ſecedunt: quo in loco adeſt & alius ſcriba à ſecretis, qui ratiõe in nullo diſpari à priore, tum decreta ac ſenatuſconſultum quæ ſeruanda illis ſunt, recitat palàm, tum ſuo quemq; loco collocat: paginãq; defert eiſdem magiſtratibus, eademq; ſerie, qua prior illa, quã in conclaui primi

mi electorũ ordinis delatam fuisse supra diximus. Itidem sortes ab electoribus educuntur: ut quisque suam educit, à singulis pronunciantur ciues singuli in magistratibus quorũ comitia fiunt, prout cuiusque electoris sors tulerit, ac eodem ferme modo post hos tertij nouem eadem ratione tertium ordinem complentes, in priuatum quoque cõclaue secedunt, in quo eadem adamussim obseruantur. Sic etiam quarti nouẽ in suum, atque hoc pacto explent numerũ trigintasex ciuium, totidem nanque fuerant globuli aurei in urna medio suggestu constituta. Quamobrem ex sexaginta ciuibus quibus ex primis urnis sexaginta pilulæ aureæ contigere, triginta sex electores fiunt, in quatuor classes distributi: quatuor uero & uiginti, qui ex media urna globulos argẽteos eduxerũt, spe frustrati redigun tur in ordinem. Nõ me latet, perquam arduum esse minuta hæc à ueterũ Romanorum usu longe remota literis illustrare, sed potius inepti culpam mihi censeo subeundam, quàm parum dili-
gentis

gentis. ideo quæcũq; etiam minutiora accùrate ſane à nobis memorabuntur, adeò ut nihil amplius etiam ab homine diligenti deſiderari queat. Nunc reuertamur unde digreſſa eſt oratio. Cũ ergo in quolibet magiſtratu, cuius eo die habent comitia, à claſsibus quatuor electorũ quatuor item ciues electi ſunt, à ſingulis inquã ſinguli: niſi fortè contingat unum aliquẽ à duobus aut tribus ordinibus electorum renunciari, quod interdũ accidit, ſed plerũq; cuiuſq; magiſtratus quatuor fiunt cõpetitores: in nonnullis tamen paruæ dignitatis ac inferioris notæ magiſtratibus duo tantum fiunt competitores: duæ nanq; priores electorũ claſſes ius habẽt eligendi, ac pronunciandi competitores, in illis minoribus magiſtratibus, cũ poſteriores claſſes eo iure ſint priuatæ. poſtquam magiſtratuum omnium competitores electi fuerint, ea quam ſupra expoſuimus ratione, confeſtim electores dimittuntur, neq; ſuffragari ea die cuipiam poſſunt, nec etiã comitijs intereſſe, ac ſcriba magnus

qui

qui (ut dixi) patricius honos non eſt, maximę æſtimationis, ex ſuggeſtu magna uoce pronũciat competitores primi magiſtratus: ac ſigillatim recitat, quis, & quo electorum ordine electus ſit, necnon quo electorum authore, & in quo ordine unuſquiſq; competitorum electorũ fuerint. Quo mihi in loco illud nequaquam prætereundũ exiſtimo, legibus ſancitũ eſſe, ut elector ille, quo auctore quiſq; competitorum pronunciatus ac electus ſit, ueluti fideiuſſor eius habeatur: ut ſi contingat pronunciatum ciuem ſuperatis competitoribus uoti compotem magiſtratum eum adipiſci quẽ petebat, ac in eo magiſtratu pecuniæ publicę quippiam auerterit, ac damnatus fuerit peculatus, nec ſoluendo ſit, is elector, quo autore pronunciatus eſt, in ærarios referatur. Competitoribus igitur elata uoce à magno ſcriba pronũciatis, primi magiſtratus continuo pronunciati, ſi adfuerint, cũ gentilibus quiſq; ſuis ac maxime neceſſarijs cognatis è comitio egrediũtur, & in cõclaue deſtinatum ſe confe

conferunt, ibiq; operiuntur donec illi-
us magistratus habeant comitia. Post
id item magnus scriba oēs admonet, di
uinis atq; humanis legib. unūquemq;
teneri, ut ei suffraget, qui omnium op
timus ac reipublicæ utilissimus fore ui
deatur: deinde primum competitorem
nominat, à primo scilicet electorū ordi
ne electum, pro quo in suffragia eun-
dum sit. cōtinuo iuuenes tot exurgūt,
ut unicuiq; sedilium ordini bini inser-
uiant. Hi urnas quasdam manibus ge-
stant, miro artificio coagmentatas: ex-
terior pars est uiridis, interior alba, uni
co fornice superius tectę: in quem cum
manum inieceris, liceat tibi in utrū uo-
lueris suffragiū dimittere: cum tamen
nullus, etiam si adsit ac diligenter inspi
ciat, dignoscere queat in utram urnam
suffragiū siue calculum ieceris. nec fa-
bis suffragantur, sed pilulis quibusdam
linteis, ne qua ratione ex sono, quē ca-
dentes in urnā fabæ facturæ erant, di-
gnosci posit, in utram urnam calculus
sit iactus. nam maiores nostri maxime
reipublicæ interesse existimauere, si li-

bera iudicia fierent: idcircoq; summam operam dedere, ut suffragia quàm occultissima essent. Iuuenes ergo illi cum suis quisq; urnis inuicem coagmentatis ad sedile concedunt, ac cuiq; ciuium eo quo sederunt ordine, urnas offerunt. quilibet uero ciuis palàm ostenso calculo manum in fornicem imponit, ac in utram uoluerit urnam eum dimittit: si suffragari uelit, in interiorem albam: si uero refragari, in exteriorem uiridem. simul in unoquoq; sediliũ hac ratione eo quo diximus modo in suffragia itur. Quo fit ut breui admodũ temporis spatio ab uniuerso conuentu ciuium suffragatum sit. tunc urnæ deferuntur ad suggestum principis, ibiq; collecta suffragia effunduntur in duo uasa patula, ea uidelicet quæ fuerunt in urnis albis, in uas candidũ. at quæ in uiridibus urnis collecta sunt suffragia, itidem in uiride uas conijciuntur. Deinde ad consiliarios numeranda deferuntur, inter quos medius sedet princeps. candidi uasis suffragia competitori fauentia ab eis consiliarijs numerantur,

qui

qui dextro principis latere aſsident. At collecta in uaſe uiridi, quæ ſcilicet re-fragant̃, ab his qui ad læuam principis ſederint, recognoſcuntur. ſcribæ pub-lici conſiliarijs adſtant, ſtatimq́ ſcriptis mandant numerata ſuffragia. Interea dum primi ſuffragia recenſentur, ea-dem fermè ratione pro ſecundo in ſuf-fragia itur, qui à ſecunda electorũ claſ-ſe fuerit electus. deferunt̃ itidem ſuffra gia ad conſiliarios. numerant illi, ac nu merum ſcribæ mandant in ſcriptis. ſic pro tertio ac demum pro quarto ſi tot fuerint competitores, ad ſuffragia itur. Numeratis ſuffragijs, is qui plurima tu lerit, dummodo dimidia excedant, pro nunciatur electus à magno ſcriba, quũ peractis omnium magiſtratuum comi tijs conſilium dimittendum eſt. Sin au tem eius magiſtratus competitorũ nul lus plura ſuffragia quàm dimidia om-nium tulerit, præteriti hi omnes haben tur, differturq́ electio ad altera comi-tia. Poſt primi magiſtratus comitia per acta pronunciant̃ nomina electorum in ſecũdo: recedunt è concilio cõpetito

res cum gentilibus ac cognatis. At illi qui conclusi erant, primorum scilicet gentiles atq; cognati, in comitium rece dunt. Eadem ratione in nullo dispari à priori, eodem ordine itur in suffragia pro secundi huiusce magistratus competitoribus. ac item numerantur à consiliarijs. is electus habetur qui suffragijs alios superauit, dummodo plura dimidijs sint. sic pro tertio, item deinceps pro quartò, hoc demum in omnibus alijs magistratibus seruatur. Post completa comitia electorum nomina magna uoce pronunciant à scriba magno, postea dimittitur consilium: non tamen ultra solis occasum protrahi comitia queunt. Quòd si ea solis occasus interceperit, statim renunciantur, qui ad eam horam fuerint electi: eorũ, qui restant, nulla ratio haberi potest. Itaq; beneficio, quod eis cum sors, tum electorum classes attulerant, spe frustrati minime frui queunt. fuitq; hoc summa ratione decretum. nam facile admodũ esset, si res in noctem protraheretur, ne tam magna ciuiũ multitudo à magistra

tibus, qui comitijs præfecti sunt, in offi
cio cõtineri posſit, quin tenebris fauen
tibus aliquid contra leges agant. iccir-
co maiores noſtri ſapientiſsimi uiri, qui
eximia prudentia & animi ſolertia om
nia proſpexiſſe uidentur, ſtatuêre ultra
ſolis occaſum comitia protrahi nõ poſ-
ſe, neq; aliquo pacto lucernã ullam in
atriũ illud inferri, dum comitia haben-
tur. Hæc eſt omnis comitiorũ ratio, in
qua minime eſt prætereundum, ita in-
ter ciues diſtribui magiſtratus, ut tamẽ
duo eiuſdem gentis, aut etiam conſan-
guinei maxime neceſſarij in eodẽ ma-
giſtratu eſſe non poſsint. Quemadmo
dum neq; ijſdem comitijs duo gentiles,
aut agnati maxime neceſſarij, ſortis be
neficio electores eſſe nequeunt, ut ſu-
prà oſtendimus. quod ſumma quidem
ratione ſtatutum eſt, ut ſcilicet ius pu-
blicę poteſtatis ad plures pertineat, nõ
autem ad paucos contrahatur neceſſa-
rios. nam hi poteſtatẽ adepti facile poſ-
ſent aliquid moliri, ac rempublicã tur-
bare. præterea quum plurimi expertes
fuerint honorum, neceſſe etiam eſt, ut
 hi plu

hi plurimi eam rempublicam oderint, ac rebus nouis ſtudeāt. Eam uero rempublicā diutius conſiſtere ferè impoſsibile eſt, quam multi ciuium nolunt. adde quòd proprium reipublicæ eſt, publicam poteſtatem ad plures pertinere: idq́ꝫ æquiſsimum ſit, ut conſimiles inter ſe ciues, ex quibus reſpublica conſtare ſolet, non diſpares ſint in honoribus conſequendis. paucorum uero ſtatum, quem Græci ὀλιγαρχίαν dicunt, facile conſtituunt, qui ius publicū contrahunt ad paucos neceſſarios. Quamobrem in republica Veneta ita magiſtratus inter ciues diſtribuunt, ut quoad fieri poſsit omnes familiæ agnationesq́ꝫ honorū ſint participes: ea tamen ratione, ut non quiuis, ſed hi tantū uiri qui & probitate & prudentia excellūt, rempublicam adminiſtrent, ac muneribus publicis fungantur. Prior illa inſtitutio populare quiddā ſapit: altera uero optimatium gubernationē. quare luce clarius intueri licet, oēs rectas gubernationes ciuitatū in hac una republica eſſe cōmiſtas. nam quamuis hoc
magnum

magnum cõſilium ſpeciem quandam referat popularis ſtatus, nihilominus in eo perſpicitur cõmixtam eſſe rationem optimatiũ gubernationis cum populari. nam ſorte eligi magiſtratus populare eſt, in eo etenim ſtatu ciuitatis iuſtum atq; æquum æqualitate Arithmetica metiuntur: ac reputant, quum unuſquiſq; populi unus ſit ciuis, & liber, ac paribus paria debeantur, unum quenq; ex populo pari iure ac commodo frui debere in republica, ut magiſtratus cõſequi poſsit. & quum omnes ſimul nequeãt imperare, ſed per uices, exiſtimant æquam hanc eſſe diffinitionem, inter ciues ſorte fieri debere, ut hi imperent, quibus ſors fauerit. Contrà in paucorum potentia, quæ aberrat à republica optimatiũ, arbitrantium æquum, cũ imparibus imparia debeantur, diuiteſq; ſuperẽt alios ciues copia rei familiaris, eis quoq; ſupremos honores deberi. In qua exiſtimatione utrique longe à uera ratione recedunt, licet uériſimili nitantur. nam quod inquiunt, paribus paria, aut imparibus

imparia deberi recte ſtatuunt. In eo ue ro quod paritatē priores numero tantum, ac poſteriores imparitatem ſolum diuitijs metiantur, hi nimirum utriq; egregie fallunt. Etenim qui numero pares ſunt, aliqua in parte pares ſunt, nō omnino pares. Et qui diuitijs impares, non omnino impares cēſendi ſunt, ſed aliqua tantū ratione impares. Verum cum ciuilis ſocietas ad bene uiuendū ſit inſtituta, uirtus ſola diſcrimen hoc efficit. his ergo qui uirtute præſtant, tanquam imparibus ac potioribus ſupremi etiam honores in republica debentur: æqualibus uero uirtute ac ciuili induſtria, æquales etiā honores. hic modus, hæc norma optimatium eſt. Sicuti ergo populare eſt, uti ſorte in electoribus conſtituendis: ita eſt optimatium, ut is qui uirtute præſtare iudicio cōſilij exiſtimatus fuerit, potior habeatur, ac reliqui repulſam ferant, qui indigniores habiti ſint. Qua ex re facile perſpici reor, in hac comitiorū habendorum ratione cōmixtam eſſe cum populari ſpecie optimatium formā: eo tamen

men

men temperamento, ut id quod eſt optimatium ſuperet ratione͞ popularem: nam ſors in electoribus tantum conſtitue͞dis dominatur: cuius poteſtatis nequam etiam homines reipublicæ abſq; detrimento co͞potes eſſe queunt, parq; ius habere cum optimis ciuibus. at in adipiſcendis honoribus nil ſortis eſt, totum in electione & exiſtimatione poſitum eſt. Quo in loco non omittendum cenſeo illud inſtitutu͞, in comitijs magiſtratuum, qui exigunt uiros præcipua quadam bonitate ac ſolertia præditos, quatuor ordinibus electorum, de quibus ſupra memini, ſenatum uelut quintum ordinem explere. nam dum ordines illi in conclauibus ad hoc munus deſtinatis eos pronunciăt, quos uoluerint co͞petitores, ſi fiant comitia cuiuſpiam horum, quos dixi, magiſtratuu͞, cogitur ſenatus in minus atrium: ibiq; unicuique ſenatori licet eum quem uoluerit in certis illis magiſtratibus nominare, pro quibus in ſuffragia itur. at is qui plura attulerit, pronunciatur electus ſenatus ſcrutinio, fitq; quintus co͞-

petitor. quamobrem euidentiſsimum eſt, præſtantiorem eſſe in noſtra republica legem reipublicæ optimatium, ea quæ eſt popularis ſtatus. Cæterum huiuſcemodi comitiorum modus ac ratio ſatis hactenus diligenter à nobis expoſita eſt. Accedamus ad eam reipublicę partem, quæ ueluti in fidibus ad conſtituendam διαπασῶν conſonantiã uox grauis acutæ proportione quadam reſpondet, ſic etiam ſpecie quadam regia parti populari reſpõdeat, ac demum in unum concentum optimæ reipublicæ iniectis medijs magiſtratibus coaleſcat.

Libri primi finis.

CASPARIS CONTARENI PATRICII VENETI, De magiſtratibus, & republica Venetorum, liber ſecundus.

N VLLVS eſt, qui ignoret principē in urbe Veneta perſonam regis ac ſpeciem regiæ gubernationis præ ſe ferre. ideo non abſq; ratione poſtquam is à nobis conuentus ciuium eſt deſcriptus, qui populi formam habeat, & ſi non ſatis pro rei ipſius dignitate, pro tenuitate tamē noſtra non indiligenter: nunc à nobis aggrediendum eſt, qua ratione ducti maiores optimi atq; ſapiētiſsimi homines principem unum reipublicæ præeſſe uoluerunt: necnon etiam dicendum, quibus temporibus ac qualis fuerit huius principis præficiendi origo. Neminē puto latere, id quod à nobis ſæpius hoc

hoc opusculo est repetendũ, ciuitatem ciuilem quandam societatem esse, quæ per se sufficiat ad bene beateq; uiuendum. Omnem uero societatem unitate quadam contineri, quis ambigat? contrà autẽ distractione dissolui. Quo effectum est, ut discordia ciuiliq; disſidio, maximæ & opulẽtisſimæ ciuitates breui corruerint, funditusq; euersæ sint. unitas uero commode contineri non potest, nisi ab uno, qui multitudini ciuium ac uniuersis magistratibus, quibus priuatæ quædam functiones sint demandatæ, præsit, atq; multitudinem quodammodo diffluentem colligat, ac in unũ conciliet. quod philosophi summi ac præcipui naturæ indagatores, cũ in uniuersi constitutione, tum etiam in microcosmo, id est animali, animaduertêre. Nam prospexerunt in hac rerum uniuersitate multos ac difformes, prout scilicet uniuscuiusque natura fert, motus ab uno, cœlesti inquam, contineri, ac diuturno: omnes etiam causas ab una prima omnium causa: demum in uno animali plurima ac lõge diuersa mẽbra

bra, quorum functiones uariæ difformesq́ sint: una tamen anima & unico membro, corde scilicet, comprehendi, atq; in unitatem quandam colligi. pari propemodum ratione ni multitudo ciuium ita fuerit legibus instituta, ut unũ quempiam præsidem uelit, cui bonum commune omnium ac unionis ciuilis cõseruandæ cura præcipue incumbat, quò uniuscuiusq; ciuis tum priuati tum magistratu fungentis actiones tanquã ad ultimum finem & precipuum finem referri debent: nimirum diutius nõ po test cõseruari, sed in diuersas partes distracta decidet. quod ut nullius ciuis culpa aut iniuria contingat, ex singulorum quidem sedulitate circa proprium priuatũq; munus accidere necessarium erit, quum cõmuneb onum nulli præcipue sit demandatũ. Cape rei frumentariæ præfectos, hi potissimum in hanc curam incumbent, ut eorum opera magna frumenti copia ex omnibus partibus inuehatur in urbem, sitq; tritici annona uilis. At hoc fortasse publicis uectigalib. officiet. Naualis quoque

que rei præſides, quod pulcherrimum habemus, non diſsimili ratione maxime ſtudebunt, ut quamplurimas triremes ędificent, omībusq́ bellicis & nauticis inſtrumētis exornēt egregie, atq́ pecunias publicas undiq́ coactas in eum uſum expendant: ex qua forſitan ſedulitate reliqui reditus publici, & reficiendis arcium & oppidorum mœnibus & cuſtodibus regionum ſatis eſſe non poterūt. quamobrem ſolutis compagibus reſpublica diſtracta dilabitur, non culpa, ſed ſtudio ciuiū, dum quiſq́ perquam egregie munus ſuum obire ſtudet. quòd ſi hiſce incommodis effici uidetur, ut operæprecium ſit boni cōmunis curam alicui præcipue demandare, cuius officium nullum priuatum ſit, ſed ſolum moderetur & dirigat cuiuſq́ functionem ad cōmune bonum, & ad reipublicæ unionem: pluribus æquè hoc negotium cōmitti non reor è re ciuitatis eſſe. Etenim id quod pariter plures curant, omnes pariter negligūt (quod inquit Ariſtoteles) dū nulli prę alijs fraudi dari poteſt, ſi quid per

peram

peram agatur: ut interim omittā æmulationem ac ſimultates, quæ inter pares plerunq; eſſe ſolent. ſin uero unus huic rei præficiatur, qui temporaneum hunc magiſtratū gerat, utputa annuū aut ſemeſtrem, non autem quoad uixerit: hic nimirum bene ſecum agi putabit, ſi tantiſper reſpublica feliciter agat, donec defunctus fuerit magiſtratu, ſecurus quid poſtmodum ſit euenturum, ac quo res caſura ſit. Quare cō tingit, ut male plerunque res cedat. Id quod certiſsimo experimento compertum eſſe poteſt, à pleriſq; rebuſpublicis ſumpto, quæ hoc gubernationis genere noſtris temporibus uſæ ſunt. Ideo à noſtra ciuitate ſapientiſsime inſtitutum fuit, ut in hac republica conſtitueretur quædam ſpecies regiæ gubernationis, adeo legibus temperata, ut quouis incōmodo ac periculo, quæ reipublicæ imminere poſſent, amotis, utilitate uero & cōmodo, quod regia gubernatio habere ſolet accito, nihil relictū eſſe uideretur, quod ſit deſiderandum, ac ſimul rempublicam liberrimam, &
regem

regem præsidem haberemus. Vnus er go princeps eligitur, qui etiam habeat ducis nomen. is quoad uixerit, reipublicæ præest, præcipue curam boni cõ munis habet, quo maxime ciuitates cõ tineri superius à nobis efficaci ratione probatũ esse reor. Huius nulla est priuata functio, nulla etiã est in uniuersa republica, cuius expers esse debeat. hic cum unumquencꝫ priuatũ, tum etiam quoscuncꝫ magistratus ita debet in officio continere, atcꝫ ea ratione moderari, ut ueluti quadam harmonia omnia consonent cõmuni bono, atcꝫ ad unionem ciuilem referantur: ne qua scilicet functio siue nimia sedulitate magis quàm opus sit intenta, aut negligentia remissa utilitati communi officiat. hoc igitur est principis munus, ut tanquam in quadam reipublicæ specula positus conspicetur, quid unusquisꝫ rerum agat, eorum præsertim qui fuerint præditi publica authoritate: ac si quem perspiciat qui officio suo desit, accersitum coram uniuerso collegio uerbis primũ castiget, ac si res ita tulerit, adhibitis

Aduo-

Aduocatoribus, seu xuirûm præfectis, mandet culpā eius dignosci, ac de consilij sentētia puniri. Ipse quoq; dux si uelit, cū Aduocatoris tum præfecti xuirûm authoritate uti potest, atq; de cuiusq; crimine & de mulcta infligenda ad consilium referre. Id quòd more fieri soleat, infrà docebimus, quum de iudicijs criminum agemus. Eam enim princeps obtinet potestatem, ut in quouis ciuium collegio sese adiungere collegam magistratui præsidi, parq; cum alijs præfectis ius habeat: ut hac potissimum ratione omnibus cōsulere queat. uerū potestas hæc adeò est legibus contracta, ut nihil solus possit, alijs magistratibus adiunctis non amplius authoritatis obtineat, quàm quiuis unus eorum, qui eo magistratu fungunt̄. Quin etiam magistratuū ius adeò modicum est, ut nullus tametsi summus quidquā statuere possit, quod alicuius momenti haberi debeat, nisi de consilij sententia. sed de his suo loco luculenter dicetur. In quouis præterea consilio princeps tanquam illorum unus unius tan

tum ſuffragij ius habet. in magno item conſilio in conuentu omnium ciuium dum comitia magiſtratuum fiunt, neq; gentili, neq; conſanguineo competitori ſuffragari poteſt, uerũ eodem pariq; iure cum omnibus utitur. Ex his igitur puto quemcunq; facile intellecturum, Venetorũ principi omnem ademptam eſſe facultatem principatu abutendi, & pro tyranno ſe gerendi. Quæ res diuturna, quin potius uetuſtiſsima cõſuetudine, uel à primis originibus urbis ad hæc uſq; tempora perducta adeò inoleuit, ac cõfirmata eſt, ut nihil minus urbi Venetæ timendum ſit, quàm principem reipublicæ libertati ullum unq; negocium faceſſere poſſe. Verũ enimuero cum maximos labores ac ingentem ſollicitudinem animi abſq; mercede ulla uniuerſi reiecturi eſſent, poteſtatis diſpendiũ principi repenſum eſt adhibitis honore, dignitate, ac ſpecie regia. Nã ornatus corporis regius eſt, purpurea enim ueſte aut aurea ſemper utitur. Capite geſtat uelamen linteum pro regio Diademate, ſupra quod & geſtat

gestat capitium purpureum limbo aureo ornatum, cuius pars quæ occiput tegit, in cornu formam assurgit. sedem in suggestu habet ueluti regiam. omnes ciues cũ priuati tum magistratum gerentes detecto capite ac stantes sedentem principem alloquuntur: honoris id hac tempestate præcipuũ signũ. Nulli princeps assurgit. Cunctæ epistolæ reipublicæ sub nomine ipsius prodeunt obsignanturq;. Orator quiuis, prętor, præfectus, aut quilibet alius qui ad senatũ scribere uoluerit literas, ad principem destinat: decretorum, legum, ac senatusconsultorũ promulgationes nomine principis fiunt. Nummi oẽs tam aurei quàm argentei cum nomine ac figura principis excudunt. Tandem ut paucis absoluã, ubiq; regis speciem intueri possis, potestatem uero nusquã. sapientissime & hoc quidem in republica Veneta, ut cætera omnia, constitutum fuisse, nullus sanæ mẽtis inficiari ausit. Nam hac honoris mercede laboriosum alioquin principis munus rependere, quod solum uirtutis præmiũ

esse uulgus prædicat, & summi philosophi prodidere. Ex quibus Aristoteles in Ethicis inquit: Quũ hi qui recte & sancte magistratum gerant, non suæ sed aliorum utilitati consulant, nulla alia ratione æquum eis præmium tribui posse, præterquã ut honore alios antecellant. Præterea magnopere facit huiusce principis dignitas, ut quicunq; ciuis & castigationem eius maxime uereatur, & iniũcta munera maiori sedulitate perficiat. Adiuncti sunt principi sex cõsiliarij, ex senis tribubus in quas diuisa est uniuersa ciuitas, delecti ex singulis scilicet singuli. hi octimestrẽ magistratum gerunt, perpetuoq; principi asside nt, omnia cum principe audiũt, nullæ literæ publicæ exeũt, nisi ex sententia quatuor consiliariorũ, qui etiam nomina sua literis ascribunt: non his tamen quæ prodeunt, sed illis quas scribæ reipublicæ primum scripserunt, atque post exempla edita seruant. In qua quidẽ re illud haudquaq; est prętereundum, hasce literas, quæ non ex decreto consilij, sed iussu principis & consi-

liario

liariorum datę sunt ad quempiã, ut res parui momenti & modicæ esse autoritatis. Illud nanq; sæpius est nobis repetendum, omne ius omnemq; potestatem consilijs esse duntaxat attributam: nullum uero magistratum per se amplam potestatem obtinere. sed de consiliarijs infrà dicetur. Nunc ad principem, seu ducem malueris appellare, oratio redeat. Hac igit̃ specie regia principi adfixa, cum plerunq; priuatę opes satis futuræ non essent ad tuendam eam dignitatem atq; ad eum locum honestandum, ex publico ærario constituta sunt in singulos annos duci triamilia & quingenti aureorũ nummûm. ac ne fortasse quisquam paulo auarior in rem familiarem neglecta dignitate atq; utilitate publica, eam pecunię summam cõuerteret, iniuncta sunt illi munera quædã, quæ suis impensis obeat, quibus & dignitati ipsius, & reipublicæ usui cõsuleret̃. quę si ut pecunijs parcat, negligat, hæredibus adeò ingens pecuniæ mulcta est imposita, ut dum rei familiari augendæ princeps stude-

re uoluerit, & hæredibus prodesse, magnam eius iacturam facturus sit, si ob auaritiam dignitati suæ defuerit: præterquam quod hæreditariã quandam ignominiã & dedecus posteris relicturus est. Complures stipatores alit, inermes tamen, sericis uestibus semper utitur. domum habitat aulæis mirifice instructam, supellectilis argenteæ copiã habet: cæteraq; id genus, quæ principi uiro conueniunt. Singulis annis quater prandium parat, sexaginta & amplius ciuibus, laute atq; opipare instructum, qua in re peruetustum Lacedæmoniorum morem atque Cretensium (quorũ respublicæ illustres fuere) moderatũ tamen maiores nostri in hãc nostram rempublicã transtulere. Nam cum summopere faceret ad beneuolentiam ciuiũ cõciliandam cõuentus ciuium frequens, conuiuia quædam publica impensis ærarij fieri statuerunt tum Lacedæmonij tum Cretenses, ad quæ cum ciues conuenirent, & unusquisq; facile quemcunq; dignoscere poterat, & necessitudine quadam arctiori ex

con-

consuetudine illa communi inuicem uinciebantur. uerum cum omnes promiscue conuenirent, necesse erat plerunque in conuiuijs illis tumultus & turbationes suscitari: quumque ij quorũ ea cura erat, pro se quisque ciues laute excipere uellet, pecuniæ publicæ magnam iacturam faciebant. Quapropter castigatione & modo adhibito uetus illud institutũ & ad Venetos deductum est, omneque id negocium principi demandatum. Quater ergo singulis annis ciues à principe adhibentur, lautis sanè sed nõ inuidiosis epulis. nec unusquisque promiscue accedit, sed hi tantum quos princeps asciuerit, præter cõsilia rios & Aduocatores pręfectos quadra ginta uirûm ac xuirûm præsides, qui iure quodam eorum magistratuũ semper conuiuijs principum intersunt. cæteri ciues omnes inuitati accedũt. Hac autem ratione quatuor hæc conuiuia distributa sunt, ut seniores dignioresque ciues inuitati, circa brumam die diuo Stephano protomartyri dicato summo mane cõueniant in ædes publicas,

habitationi principũ destinatas, ac solenni pompa domo principem deducant in ædem diui Marci: simulq; ibi sacris intersunt, quibus peractis ad ædes suas principem reducũt, ibiq; simul epulantur. Aprili etiã mense die Marci Euangelistæ, cuius numen Veneti præcipuum habent, & quem patronum sibi asciuerũt, posteaquam eius reliquiæ ex Alexandria Aegypti ciuitate illustri Venetias delatę sunt, ciues ætate & dignitate minores inuitati à principe eodẽ more ac pompa celebratis sacris ad principis prandiũ se conferunt. Ascensionis quoq; festo, quo die nundinæ Venetijs fiunt, adhibentur à principe hi, qui uirilem ætatem attigerunt. Hi item summo mane deducũt domo ducem, simul conscendunt nauem q̃ ornatissime ad hos usus constructam, (quam Veneti Bucentaurum uocant) æstuariaq; egressi cum primũ liberum apertumq; mare intueri licet, antiquorum pontificũ beneficio, qui hanc rem publicam pro rebus quamplurimis fortiter & egregie contra cõmunes nomi

nis

nis Christiani hostes gestis honestare uoluerunt, princeps iacto annulo aureo in mare, inquit, totidem ferè uerbis, se in signum ueri perpetuiq; imperij eo annulo mare desponsare. his adduntur ab urbis præsule cærimoniæ quædam, quibus peractis descendunt in ædem diuo Nicolao dicatam, uetustam sanè, & quæ in littore condita est, quod mare ab ęstuarijs disterminat. ibi sacra mysteria celebrantur, quibus rite peractis conscensa rursus naui Venetias reuersi principem domum reducunt, simulq; conuiuantur. Quarto epulæ pertinent ad iuuenes ciues, qui duodecimo Calendas Iulias die dicata Vito & Modesto martyribus, sollenni pompa cum principe ad eorũ templum accedunt, quod quidẽ templum ultra riuum magnum, qui urbem mediã diuidit, est situm. qui quidem riuus iungitur ponte supra triremes ædificato, pro temporis ratione, ne immenso ferè circuitu iter illud conficiendũ foret. Templum igitur inuisunt, sacris intersunt, ac demum à principe domum re-

ducto lauto sanè excipiuntur cōuiuio. Atq; conuiuio frequenter adhibentur & saltatores & mimi, nec non cantores egregij, qui conuiuas oblectant: intermiscentur interdum ludi nonnulli, qui mirifice capiant spectatores. sic igitur uetus illud institutum in Venetam rempublicam concessit, moderatum tamen. nam hac ratione cuiuscunq; ferè ordinis ciues, pares tamen cum paribus ad epulas accersuntur. sicq; cum dignitati principis, tum etiā maxime cōciliandis inuicem ciuibus egregie consultum esse uidetur. Cæterū quoniā ciues patricij singulo quoque anno hisce epulis honestari non queunt, ne ullus præteritus uideatur, ueteri instituto ac lege cōstitutum est, ut hyeme unicuiq; ciui, qui in maiori consilio suffragandi ius habeat, à principe mittantur quinq; marinæ anates, ueluti conuiuij quædā publici portio, quod etiam ad conciliandos ciues duci nō parum facere censeri potest. hisce impensis insumitur magna pecuniæ pars, quæ ex ærario principi quotannis numeratur. Quo fit, ut

etiam si uelit dux auarus, nequeat tamen ullis auaritiæ sordibus fœdare dignitatem atq; amplitudinẽ loci quem tenet. Hoc loco quoniã ferè omnis potestas atq; authoritas principis est à nobis explicata, referre operæpreciũ est, quo initio quibúsue temporibus ducis huiusce creandi Venetijs consilium initum fuerit: ac demum, quænam sit ratio comitiorum in duce eligẽdo. A prima statim urbis origine cũ quicq; nobilissimi Venetæ prouinciæ ciues Aquileia, Altino, Cõcordia, Opitergio, Patauio ac plerisq; alijs ciuitatib. amplissimis atq; opulẽtissimis Hunnorũ impetu euersis, qui rege Attila duce maximã Italiæ cladẽ attulere, in ea æstuaria maris Adriatici cõuenissent, in quibus postea Veneta urbs cõdita est, ac in uicinioribus locis patriæ, quã liquerant, unusquisq; sedes suas posuissent, ædificata fuere circiter duo & uiginti oppida, partim in littore eo quod interiora æstuaria claudit, partim in tumulis quibusdam, qui ex æstuarijs eminebant. ac primis initijs cũ ea oppida necq; per

se sa-

se satis munita essent, neq; nauigiorũ copia alicui oppido tanta suppeteret, ut piratis ac prædonibus pro se quisq; obsistere posset, optimum fore censuere, si de omnibus in communi consulerent, cum omnium eadem etiam fortuna esset: ac communi consilio prospicerent, cum annonæ, tritici, uini, frugũq; omnium, quæ uictui necessariæ sunt, tum maxime propriorum larium securitati: ne quam iniuriã seu detrimentũ acciperent à piratis, quibus oppidis nondum satis munitis expositi erant. Quamobrem cum prius unumquodq; oppidum præfectum ac præsidem sibi ex suis ciuibus delegisset, quẽ tribunũ uocabant, cõstitutũ est inter omnes, ut certis diebus tribuni hi cõuenirent, ac de re cõmuni decernerent. Paulo post experientia compertum est, cum nulli ex alijs præcipue cura hæc incumberet, ac propterea multa incõmoda paterentur, cõmodissimã & utilissimam rem omnibus fore, si uni cuipiam præ cæteris communis boni procuratio demandaretur, quem omnes alij uti prin-
cipem

cipem agnoſcerent. Itaq; decretum eſt omniũ oppidorũ conſenſu, ut dux ſeu princeps unus eligeretur: huic principio cõſtituta eſt ſedes in oppido Heraclea nũcupato. ſitum id erat in intimis æſtuarijs, in inſula quadam iuxta Plauis fluminis oſtium, quę noſtris temporibus alluuione fluuij continenti coniũcta eſt. Poſtmodum uero cum locus is non ſatis idoneus uideretur: nã cum in receſſu eo eſſet, ſępenumero priusq̃ mali fama eò perueniſſet, piratæ iam intra æſtuaria penetrarant, ac uel imprudentes oppidanos oppreſſerãt, uel nauigia diripuerant: idcirco ſtatuerũt ſatius fore, principem relicta Heraclea Melamocum concedere, oppidum in medio littore ſitum, ex quo dux facile præſentire poterat, ſi quid inſidiarum à piratis ſtrueretur, ac paruo negocio adeſſe ubicunq; opus fuiſſet. Demum quo tempore Pipinus cladem & ſeruitutem elementis illis Venetæ urbis minaretur, omneſq; Riuoaltũ, ex quibuſcunq; oppidis conceſsiſſent, principis etiã ſedes eò loci translata eſt: quo cun-
ctis

ctis oppidanis conuenientibus in eam amplitudinem quam cernimus Venetiæ excreuere. sic igitur perpetuo quodam tenore à primis statim urbis originibus unus princeps reipublicæ Venetæ præfuit. primi illi aliquàm maioris authoritatis fuere, postea uero usu docente paulatim institutis ac legibus potestas principis ad hanc quam cernimus temperationẽ deducta fuit. Ratio uero eligẽdi ducis, qui priori uita functo successurus sit, primum quidem simplex fuit. nam cũ maiores nostri singulari quadam bonitate præditi fuerint, atq; ab ambitione penitus alieni, unusquisq; pro se eam solicitudinem recusabat. quapropter acclamatione populi, is qui omnium optimus ac prudẽtissimus haberetur, princeps renunciabatur. Post prima ea tempora aucta ciuitate & populo ampliore effecto, inutile fore reipublicę uisum est, si temeritati atq; aurę populari res tam magna cõmissa esset. decretũ itaq; est, ut eligerentur XI uiri omnium probatissimi, qui creandi ducis potestatem
habe

haberent. demum quum aliquantum ſimul cum imperio etiam ambitio ex-creuiſſet, inſtituta ſunt ſingularia quædam comitia, ac perplexa quædam ducis eligendi ratio inuenta. hanc nos ne quid incœpto operi deſit, paucis exponemus. Defuncto principe ac iuſtis actis pie honorificeq́, conſiliarij qui in terregni illius tempore ſe in ſedes publicas habitationi principis deſtinatas continuo poſt principis obitum receperunt, magnum conſilium uocant. in eo primo poſt interitum ducis conuentu ea ratione comitiorum quam ſuprà narrauimus, quinq; ciues creãtur, qui defuncti principis res geſtas diligenter ſcrutari debeant, ac de conſilij ſententia, ſi quid ab eo contra leges ac decreta ſit factũ, reſcindant. ſi à quopiam etiam munus acceperit, ac ſtatutæ pepercerit impenſæ, ea hiſce referentibus irrogatur hæredibus à conſilio mulcta quã leges iuſſerint. Pecuniaria ea eſt, eaq́ ſumma æris de hæreditate principis publicatur, atq; in ærariũ refertur. Eiſdem comitijs eliguntur quinque alij
ciues

ciues, qui eodem momento quo renun ciati sunt, recipiunt se in conclaue comitio adiunctum: neque inde discedunt antequam inter eos re consultata, quid ipsis potestati principis immutandum, tollendum, aut addẽdum uideatur. Re inter eos discussa iterum cogitur consilium, quo coacto egrediũtur illi è conclaui (nam prius non licet) ac suam quisque sententiam ad cõsilium refert de principis iure: ac uniuersis ciuibus disceptantibus suffragijs decernitur, id quod maxime reipublicæ usui fore uisum fuerit. Id decretũ inter leges, quas principes seruare debeant, statim constituta principis potestate reponitur. Postridie initur perplexa illa comitiorum ratio, quibus princeps creari solet. conueniunt itaque ciues omnes, qui XXX. annos excesserint. nam iuniores eaque ætate minores ueteri reipublicæ instituto ad ea comitia non admittuntur. numerantur deinde uniuersi ciues, ac totidem globuli in urnam conijciũtur, quot ciues fuerint. ex his triginta sunt aurei, cæteri omnes argentei. ea

urna

urna statuitur ante suggestum comitij ubi consiliarij resident. astat urnæ pue-rulus educendis sortibus: subsellia ciui um uocantur. ad eam urnam accedunt omnes, eo quo sederunt ordine. nullus autem, quod tamen in alijs comitijs fie ri consueuit, in urnam manum impo-nit, sed puer qui astat pro singulo quo-que globulum unum educit. Ii quibus argenteus obtigerit, statim egrediun-tur comitium. at is cui sors fauerit, edu cto aureo globulo, à scriba alta uoce pronunciatur. Continuo ille in certum conclaue secedit: eius uero gentiles & consanguinei omnes arcta necessitu-dine coniuncti ex suo quisque loco assur git: considentque in partem atrij uniuer-si. numerantur ibidem, ac totidem glo buli argentei ex urna extrahuntur: ex-ceduntque hi ex comitio, hoc pacto tri-ginta, quibus sortis beneficio aureus globulus obtigerit, deliguntur ex uni-uerso ciuium cœtu. quo peracto consi lium dimittitur. Postquam omnes di-scessere, triginta illi è conclaui egredi-untur, ac coram consiliarijs denuo sor-

tem ſubeunt, ac ex triginta iíſce nouem quibus ſors fauerit electores fiunt, cæteriſq; dimiſsis in conclaue ſecedunt, huic muneri deſtinatum: ibiq; ſoli conꝛcluduntur nullo prorſus, nec miniſtro admiſſo: nulli copia fit eos alloquendi, neq; inde diſcedere poſſunt, priuſquã x x x x. uiros elegerint: nulluſq; reꝛferri poteſt ab eis electus, niſi ſex ſuffra gia tulerit. quo fit, ut quatuor refragan tibus nullus electus pronũciari queat. quum primum quadraginta hoſce uiꝛros elegerint, per internuncium cuſtoꝛdem ac ianitorem publicum certiores conſiliarios faciunt, ſe munus ſuum oꝛbijſſe. eueſtigio conſiliarij niſi hora diei fuerit ualde intempeſtiua, conſiliũ magnum uocant. Poſtquam ciues omnes in curiam cõuenere, profertur ſyngraꝛpha ex conclaui, in qua nomina deſcri pta ſunt ciuium electorũ. Ac ſcriba pri mus aſcenſo ſuggeſtu magna uoce pro nunciat x x x x deſignatos ciues. horum quiſq; ſi interfuerit, cum primum audierit ſe pronunciari, à loco ubi conꝛſederat ſurgit, & ad ſuggeſtum cõſiliaꝛ

riorum consīdit, indeq; in cõclaue de-
stinatum. sin autem eorum quispiã ab-
sens fuerit; confestim à consiliario uno
ac item ab uno XXXX uirûm præfe-
cto uel per totam urbem conquiritur.
Inuentus ab ijsdẽ magistratibus primũ
in comitium, ac deinde in conclaue ad
collegas deducitur, nulla interius præ-
stita facultate aliquem cõueniendi aut
alloquendi, ne ulla ambitioni occasio,
aut aditus in his comitijs concedatur,
quæ sanctissima omnium maiores no-
stri esse uoluerũt. hac ratione XXXX
ciues designati improuisi conueniunt,
cum primumq; id faciunt, euestigio di-
mittitur consiliũ. tunc quadraginta hi
egrediuntur conclaue, ac in atriũ comi
tij amplissimum consiliarios adeunt:
ibiq; eodem sortiũ modo quem suprà
retulimus, XII ex ipsis decernũtur, ui-
ginti & octo qui supersunt ex quadra-
ginta uiris repudiatis. hi XII. uigin-
ti quinq; uiros eligunt, quorũ quisq; ne
cesse ut octo suffragia ferat, pauciori-
bus namque nullus eligi potest. re ex-
pedita consiliarios per internuncium

admonent.hi si tempestiua hora fuerit, consilium cogũt, modoq; in nullo à superiori dispari uiginti quinq; illi impro uisi coguntur. ac dimisso consilio eodem genere sortis nouem eligunt, sexdecim reliqui discedunt.nouem hi quadraginta quinq; creant, sex item suffragijs, qui pari pacto coacto cõsilio à scriba pronunciantur, & in conclaue coguntur. ij sortis eiusdem beneficio rediguntur ad undecim, qui eligunt quadraginta unũ uiros ex primarijs senatoribus. qui continuo quum pronunciati fuerint, secedunt in atrium destinatum: hiq; ducis deligendi facultatem obtinent. non tamen duos eiusdem familiæ aut arcta necessitudine coniunctos in hanc electorũ classem admitti leges sinũt, qui mos perpetuus est apud Venetos in omnibus magistratib. Tam perplexam & multiplicem eorũ comitiorum rationẽ maiores nostri sapientissimi atq; optimi homines esse uoluerunt, ne ciuium multitudo omnino expers esset potestatis ducis creãdi. Nam primi ordinis electores sorte fiunt, quę

omni-

omnibus ciuibus par eſt:poſt eum ordi nem miſcuere ſorti electionem, ita tamen ut electio ſortem antecelleret.nulli namq; fauere ſors poteſt, niſi iudicio prioris ordinis fuerit comprobatus. at in poſtremo ordine nihil ſortis eſſe ſciuerunt: non enim putauere omnes qui principem electuri eſſent, ſortium temeritati eſſe cōmittendos. ideoq; neq; multitudo omnino expers eſt huiuſce autoritatis, neq; etiam omnino ius hoc tributum eſt multitudini imperitæ, apud quā plerunq; inanis quædam aura plus poteſt, quam optimorum ac ſapientiſsimorum iudiciū. Prȩterea cum nulli certi ſint principis electores, ſed res omnis ex eorum ſententia pendeat, qui ſortis beneficio uſi ſint, nullus ambitioni eſt locus.nam fieri facile poteſt ut hi nullum ius ſint habituri, quos tu egregie ambieris. Nunc ad rem redeo. Peracta tandem ratione comitiorum, quum iam creati fuerint quadraginta unus uiri principis electores, ſtatim omnes nullo interea ciuium ſalutato, nedum compellato, conueniunt

in eam curiam, in qua cogi senatus so-let. ibi primũ omnium sancte ac pie diuina mysteria celebrant, uniuersiq; tactis altaribus iureiurando Deo Opt. ac reipublicæ pollicentur, eum sese ducem electuros, quem sanctitate, in patriam charitate, solertia, ac prudentia alijs præstantiorem esse duxerint. amotis deinde sacerdotibus soli in curia cõcluduntur, neq; famulo, neq; quopiam alio ministro accito. tunc tres, qui cæteros ætate antecesserint, ueluti præfecti resident ad paratã mensam quandam ad hoc munus: super qua urna quædã est constituta, ac unusquisq; elector notat in syngrapha nõmen eius quem ducem pronunciat, ac notatam syngrapham in urnam iacit. iniectis omnium syngraphis una educitur, quæ forte in manũ uenerat extrahentis. lecta à præfectis syngrapha, is cuius nomen exierit, si præsens fuerit, ut plerunq; contingit, continuo egreditur curiam. tunc si quis eorum existimauerit eum ciuem minus idoneum, qui tam magnam dignitatem sustineat, aut ob quampiam

aliam

aliam causam, nō fore è republica eum ducem esse, consurgit: ac primo modeste præfatus ingenue profert, quid de eo ciue sentiat, & quãobrem putet nō esse in rem patriæ, eum ducē fieri. cum finem is fecerit, præfecti nuncupatum adhibent: ac statim à seniore ei omnia repetuntur, quæ ei obiecta fuerint, au-ctore tamen suppresso. nam sacramento antea omnes perpetuo se obstrinxere silētio. refellit ille obiecta ut libuerit. Deinde iterum recedit è curia. quòd si prior aut alius quispiam nouis rationibus adhuc arguere & accusare hominem uelit, potestatem habet. nouis criminationibus rursus accersitus ille respondet, sicq; uicissim res tractatur, donec accusatoribus nihil amplius relictum sit. tum demum in suffragia itur. ante hæc tēpora, si is uigintiquinq; suffragia tulisset, nulla amplius aliorū ratio habebat̄, sed statim ille dux renunciabat̄. nostra tempestate in comitijs, quibus Andreas Grittus amplissimus senator creatus est dux, hæc ratio immutata est. nā licet nullus electus prin-

ceps habeatur, nisi suffragia uiginti-
quinq; tulerit, nihilominus non sistunt
in eo qui primus eum numerum suffra
giorum explicauerit, ut antea fieri sole
bat: sed progreditur ad alios, ut si quis-
piam eum numerum suffragiorum ex-
cesserit, non prior, sed hic dux renun-
cietur. Postquam itum est in suffragia
pro primo cuius nomen exierat, alia
item syngrapha ex urna educitur, ac o-
mnia pari procedũt passu, quo in prio-
ri seruata sunt. sic in tertio, quarto, ac o-
mnibus deinceps. quòd si nullus ad eã
summam suffragiorum peruenerit, nisi
hora diei fuerit intempestiua, iterũ ea-
dem ratione comitia repetuntur. ac ut
paucis res omnis expediatur, electori-
bus inde haudquaquã exire licet, neq;
etiam ullam copiam habent cõuenien
di, aut alloquendi extraneũ, donec ui-
gintiquinq; eorum in principe eligen-
do conuenerint. quo renunciato con-
festim consiliarij in curiam uocantur:
hi omnium primi nouum ducem salu-
tant, ac uenerant. Post id fama per ur-
bem uagatur, ubiq; discurritur, ciues
gau-

gaudentes cõſpicias: omnes ſupplices à Deo Optimo Maximo petunt, ut rei publicæ felix fauſtumq; id ſit. familiares ac conſanguinei ducis in curiã properant, nouo duci gratulantur. eodem temporis ueſtigio nummi cuduntur, cum facie ac nomine principis: parantur omnia quibus ad pompã opus eſt. interea dux electoresq; omnes ibidem operiuntur, inſtructis omnibus deſcendunt è curia, ædemque diui Marci ei loco propinquam adeunt, auguſtum templum, magnisq; opibus ornatum: Deum Optimum Maximum primo uenerantur, & ſuggeſtum ex porphyritide lapide confectum omnes aſcendunt. Electorũ ſenior uerba ad populum facit, denunciat creationem noui ducis, eumq; modeſte laudat. Poſt illum item dux orationẽ habet, ac pauca de ſe pudẽter præfatus, ſeruaturũ ſe pollicetur omnia quæ bonũ principem deceant, bonoq; reipublicę, nullius priuati commodi habita ratione conſulturum: ac imprimis iuſtitiam curaturum, daturumq; operam, ut æquum ius om-

nibus ſit. non rei familiari, non labori ulli, non deniq; uitæ parciturum, ſi rei-publicæ uſui ſuis incōmodis proſpici poſsit. demum Deum Optimum Maximum, diuum Marcum (ſub cuius numine ciuitas Veneta eſt) atque diuos omnes precatur, ut ſibi faueant aſpirentq; læti, in tam magni muneris functione. Verba ducis uniuerſus populus magno plauſu excipit. Poſtq; dux perorauit, deſcendūt omnes ex eo ſuggeſtu, ducemq; ad aram maximā templi ſtatuunt: ibiq; tactis euangeliis iure iurando diis immortalibus ac reipublicæ fidem ſuam aſtringit, ſe nil eorum omiſſurum, quæ legibus dux Venetus præſtare teneatur. His actis electores, qui eatenus cū duce perſtiterunt, diſcedunt omnes: at ipſe ligneum pulpitum conſcendit, adſcito conſanguineo quopiam imprimis charo. Nautæ qui in precio habentur, pulpitum humeris attollunt, magnoq; plauſu inſidentē ducem per totum forum diui Marci deferunt. Dux uero ex pulpito pecuniā ſuo nomine excuſam iacit: ſūma nulla ſtatuta eſt

ta eſt, ſed penſatur rei familiaris copia, anguſtiáue, ac noui ducis liberalitate. iactã plebs ſtudioſe colligit. tandem circumacto foro cũ ad ſcalas ędium publicarum principis uentum eſt, pulpitum ſiſtunt, è quo deſcendit princeps. mos inualuit, ut ueſtes quibus dux eſt indutus, uasq; argenteũ, in quo populo effundenda pecunia cõgeſta fuerat, nautis qui pulpitum humeris ſublatum geſtauerunt, concedantur. Dux ſcalis aſcenſis excipitur à cõſiliarijs, qui ibidẽ operiebantur, & capitio, quod principis inſigne ſuprà eſſe diximus, coronatur. hæc ſeries eſt totius pompæ. Poſtri die ſenatu in curiam coacto dux orationem habet, deo ac patribus gratias agit, quòd ad id munus euectus fuerit, ſimulq; operam ſuam pollicetur nullo reipublicę commodo defuturam. eiuſmodi ferè orationẽ habet corã uniuerſis ciuibus, primis ſtatim comitijs, quæ poſt ſe creatum ducem fiũt. Hactenus de principe ſeu duce reipublicæ noſtræ dictum ſit. Illud proximum eſt, ut de conſiliarijs pauca perſtringamus, quæ
tamen

tamen ſatis exploratam faciẽt omnem illius magiſtratus autoritatem. aſsidẽt principi cõſiliarij ſex, quod ſuprà quoque diximus, ſinguli inquam ex unaquaq; urbis regione. in ſex etenim regiones ſiue tribus diuiſa eſt uniuerſa ciuitas. harum tres ſunt citra magnum riuum, qui mediam urbem diuidit, tres uero aliæ ultra. ex unaquaq; urbis regione conſiliarius unus eligitur. Ea comitiorum ratione qua omnes magiſtratus creari ſuprà abunde ſatis explicuimus. magiſtratus iſte octimeſtris: ſimulq; cum principe omnium quæ ad rempublicam rerum ſpectant curã habet. uerum ueteri admodum inſtituto uniuerſa comitiorum ratio conſiliarijs potiſsimum incumbit. ſi qua etiam de re ad magnum conſilium referendum ſit, eiuſq; autoritate ſanciẽdum ſit, res tota conſiliarijs referentibus decernitur, utpote qui ſoli id iuris obtineant. his tamen interdum adiunguntur quadraginta uirûm præfecti, quibus tamẽ ſolis referendi ius nõ eſſet. nulli prætere a magiſtratui, dempto duce quẽ ſem

per excipio, concessa est ea potestas: possunt etiam si eis libeat de re omni & ad senatum & ad decemuiros referre. Cæterum præconsultoribus ea præcipuè cura demandata est, ut & senatū cogant & ad senatum referant: quemadmodum & X uirûm præfectorū officium est & Xuiros cogendi & ad eos referēdi: de quibus à nobis infrà tractabitur. At consiliarij ampliore autoritate sunt prędíti, utpote qui in senatu par ius habeant cum præconsultoribus, & in collegio X uirûm cum illius collegij præfectis. Octo mēsibus duci asꝛident eoq; munere funguntur quod iam explicui. Quatuor uero mēses intersunt, quin potius præfecti sunt quadraginta uiris quib. capitis grauiores causę sunt demandatæ, eisq; decernentibus iudicantur, de quibus suo quoq; loco dicetur. Nunc postquam de magno consilio quod popularem statum in hac republica refert, & de principe qui regiā personam gerit, si non eleganter satis, tamen diligenter tractatum est: institutum opus poscere uidet᷑ ut de reliquis

parti-

partibus huiusce gubernationis referamus, quæ optimatium regimen repræsentant. huiusmodi namq; gubernatio in Veneta ciuitate cæteris facile præstat, quam sequenti uolumine deo annuente integre explicabimus.

Libri secundi finis.

CASPARIS CONTARENI PATRICII VENETI, De magistratibus, & republica Venetorum, liber tertius.

OMNIS hominum institutio, ni præpostera futura sit, naturam optimam rerum omnium parentem imitari debet: quæ cum ita totius mundi ordinē disposuerit, ut res sensus intellectusq; expertes, ab his quæ mente præditæ sunt, gubernētur, ac in

ac in hominum hoc cœtu, quem ciuitatem appellamus, seniores iunioribus prudentia antecellant, utpote qui neq; perturbationibus animi ita obnoxij sunt ut iuuenes, rerumq; plurimarum quas in longiori uita experti sunt periciores existant: ideo, quod Aristoteles in Politicis ait, in unaquaq; republica quæ naturæ solertiam & sapientiã ęmulari uoluerit, senes præficiẽdi sunt summæ rerum: iuuenum uero officium esse debet, ea facere quæcunq; iusserint senes. neq;, quando hoc institutum maxime secundum naturam est, seniorum imperium iuniores detractare possunt, aut ob hanc rem seditionem ullam concitare, quoniã in discrimine hoc quod ætas facit, nullus inuidiæ locus est nullaq; querela esse potest, quãdoquidem iuniores certò sperẽt sibi à minoribus uicem repensum iri. Quamobrem in rebuspublicis omnibus quæcunq; alicuius nominis unquam fuerunt, gubernationi ciuitatis, rerumq; omnium publicarum seniorum consilium præfectum est, quem senatum etiam à senioribus

ribus nominarũt. hac in parte adducerem Romanorũ, Athenienſium ac rei publicæ Carthaginenſium & Lacedęmoniorũ necnon plurimarũ ciuitatum leges, ni res notior eſſet, ꝙ ut ullius teſtimonio cõprobari egeat. Pari igit̃ ratione in noſtra rep. inſtitutus fuit ſenatus ac decẽuiri: qui in Veneta ciuitate, cuius rẽpub. mixtã eſſe dixi ex regio, populari & optimatiũ ſtatu, referũt optimatium ſtatum: ac media quędã ſunt, quibus extremæ partes, ſtatus ſcilicet popularis, magnum conſilium, ac princeps qui regis perſonam gerit, inuicem uinciuntur. Sic inquit Plato in Timæo extrema elementa, terram ac ignẽ medijs elementis uinciri: ſic in diapaſon cõſonantia extremæ uoces medijs diateſſaron ac diapente uocibus inuicem nectuntur. Vt ergo cœptum iter peragamus, ſenatus Venetus centum & uiginti legitimos ſenatores habet, multi tamen præterea magiſtratus obtinent ius ſenatoriũ, adeò ut noſtra tẽpeſtate ducẽti & uiginti & amplius ius habeãt ferẽdi ſuffragium in ſenatu. Senatores

legiti-

legitimi singulis annis ab uniuerso ciuium cœtu(quē magnū consiliū nominari sæpius est repetitū) creantur. Nec tamē hic honos uacationē ullā habet, quemadmodū omnes alij magistratus. sed ijdē si ita sors tulerit,& magno cōsilio libuerit, quod plerūq; fit, singulis quibusque annis in eo munere uersari queunt. Modus & ratio electionis supra à nobis exposita est, cum formam omnē comitiorū explicaremus. Eo igitur pacto augusto ac septembri singulis comitijs sex senatores eligunt̄, quæ decies repetita summam sexaginta electorū explent. sexaginta reliqui adiuncti, seu adscripti sunt prioribus, omnesq; hi simul proprijs quibusdam comitijs eliguntur. Nam ad tertium Calendas Octobris cogitur senatus. Vnusquisq; senatorū & quiuis alius, cui suffragij ius est, in senatu unum ciuem nuncupat. Postridie uero illius diei mane ad horam diei tertiam conueniunt uniuersi ciues comitijs: prælectisq; à scriba magno omnium ciuium nominibus, quos pridie senatores nomina-

uerint, coniecta in urnam omnium nomina sorte educuntur. At in suffragia pro unoquoq; itur ex omnibus his sexaginta: qui plura suffragia tulerunt quàm cæteri, dummodo etiã dimidia excesserint, eo anno adscripti senatui sunt, ea tamen lege, ne plures q̃ duo gentiles in eorũ numero sint: sicq; tres tantum eiusdem gentis in numero legitimorum senatorũ esse queunt, præterea nullus. qua lege optime consultum fuisse reip. existimari debet. nam nulla perniciosior pestis in rempublicam obrepserit, q̃ si quæpiã eius pars cæteris præualuerit. sic namq;, quoniã æquum ius non seruatur, impossibile est societatem inter ciues consistere: quod usu euenire solet ubicunq; plura in unũ conueniunt. sic soluitur mixtũ, si quodpiã elementorũ, ex quibus corpus constat, alia superauerit: sic omnis cõsonantia dissonans fit, si fidẽ unam seu uocẽ plus intenderis quàm par sit. Non impari ratione, si ciuitatem aut rempublicam cõstare uolueris, necesse est id imprimis seruari, ne qua pars

alijs

aliis efficiatur potentior, ſed omnes quoad fieri poſsit, publicæ poteſtatis participes ſint. Quocirca perquam egregie maiores noſtri ſancitum eſſe uoluere perpetuum hoc ius in republica noſtra, non tantum in ſenatu, ſed neq; in aliis magiſtratibus pluribus gentilibus locum eſſe, quàm ad ſeruandam æqualitatē opus eſſe uideatur. Nec minus prudens inſtitutio eligēdi ſenatus habēda eſt, ut ſcilicet ſexaginta ſenatores more comitiorū ſolito, ſorte inquā electioni ac iudicio admixta eligerentur: ſexaginta uero adiuncti ratione diuerſa, in qua ſcilicet nil eſſet ſortis. Etenim ſi in omnibus par ſorti locus eſſet, facile accidere poſſet, ut aliquãdo præcipuorum ciuium ratio nõ haberetur, atq; in eligendo ſenatu præterirentur non ſine reipublicæ detrimento. Idcirco ſexaginta patres aſcriptos nulla ſorte ſingulis tamē annis eligi placuit. Senatus igitur primum ex iiſce centū ac uiginti conſtat, quorū ſexaginta proprio uocabulo ſenatores appellantur, at reliqui adiuncti, quorū comitiis in-

tegra dies consumitur. præter hos cen
tum & uiginti legitimos senatores pa-
ri iure in senatu cum senatoribus ui-
uunt (ut ducem & consiliarios præte-
ream) decemuiri, quadraginta uiri iu-
dices capitalium causarũ & criminum
grauiorum, salis & annonæ frumenta-
riæ præfecti, diui Marci procuratores,
multiq; præterea magistratus, adeò ut
nostris temporibus summa omniũ du
centos ac uiginti excedat. hi iure sena
torum funguntur, uniuersa gubernan
dæ reipublicæ ratio ad senatum perti-
net. quicquid senatus autoritate decre
tum fuerit, id sanctum & ratum habe-
tur. eo disceptante & decernente et pa
ces fiunt & bella suscipiuntur. pecu-
nia etiam omnis reipublicæ eius iussu
exigitur, & impẽditur, si res postulat,
noua etiam tributa & decimæ, tamen
ex decreto senatus, tũ imponuntur ci-
uibus, tum etiam exiguntur: siquando
etiam contingat è repub, esse ut nouus
quispiam magistratus pro tempore in-
stituatur, is à senatu eligitur. Præterea
senatus quibuscunq; temporibus per-
petuum

petuum ius obtinuit eligēdi oratores, qui ad principes exteros à republica destināturnecnon etiam creandi collegiū eorum, qui ius habeat & cogendi senatum & ad ipsum referendi. hos Aristoteles præconsultores nominat, nostrates uero Sapientes uocant, arro gantiore uocabulo usi: quo interdum nobis quoq; utēdum esse duximus, ne à cōmuni loquendi usu penitus abhor rere uideamur. Comitia tamen hæc senatus, quibus & oratores & præcōsultores eliguntur, minus habent sortis, quàm ea quę supra descripsi, magni scilicet consilij uniuersiq; ciuium cœtus. unusquisq; enim senatorum nominat quem uoluerit, deinde pro singulis in suffragia itur: isq; cui plura cōtigerint quàm reliquis, dummodo dimidium totius summa excedāt, electus renunciatur. Quòd si quandoq; necessitas & usus reipublicę poposcerit ut inuito cuipiam munus aliquod publicum iniungatur, unusquisq; senatorum clàm in syngrapha eius nomen notat, quem maxime idoneū duxerit: deinde in ur-

g 3 nam

nam ad id paratam schedulam eam iacit. inde à scriba extrahuntur, palamq́; leguntur omnes, ac demum pro quolibet itur in suffragia: isq́; pronũciatur electus cui plures suffragati fuerint, dummodo etiam sint plures dimidijs. Hic schedularũ modus inuẽtus est, ne quispiam ueritus inimicitias siue alterius ciuis odium comparare, qui maxime ei muneri fungendo aptus sit, nolit tamẽ, abstineat ab eo nominãdo: sicq́; priuati cõmodi gratia respublica detrimendo afficiatur. Nũc is est à nobis recensendus modus quo senatus consulatur, eaq́; decernat & sanciat quę facienda sunt: aut quonam modo senatusconsulta fieri consueuerint. Non latuit maiores nostros, si unusquisq́; senator promiscue tum referre ad senatum tum sententiam dicere posset, atq́; hoc officiũ propriũ nullius esset, magnam semper in senatu turbationem fore. Pręterea ita usu compertum esse, ut id quod omnes pariter curant, omnes etiam pariter negligant. Ideo legibus nostris statutũ est, ut à senatu sedecim

ciues

ciues eligantur, quos uulgus propterea ꝙ maxime omniũ ſapere uideanť, Sapientes appellat. nos Ariſtotelẽ imitati, eo quòd præcõſultant illa de quibus conſulendus eſt ſenatus, præconſultores merito appellare poſſumus. hi ius habent & cogendi ſenatum, & ad ſenatum referendi. magiſtratus hic ſemeſtris eſt. Cæterũ hi Sapiẽtes in tres ordines ſunt diſtributi, qui longiſsimo interuallo inter ſe differunt. In primo enim ordine ſex ſunt ſenatores primarij ciues, qui cum rerum experientia tum dignitate atq; æſtimatione alios facile antecellunt. his præcipue id muneris incumbit, ut de adminiſtranda republica, de bello, de pace, atq; alijs maioribus, prȩconſultent atq; ſenatũ conſulant. In ſecundo autẽ ordine quinq; ſunt ciues, qui tametſi parẽ autoritatẽ referẽdi ad ſenatũ habeãt de omnibus cũ illis qui ſunt primi ordinis, nihilominus ſunt dignitate atq; æſtimatione ſuperioribus longe inferiores. Officium horum præcipuum eſt, cura militũ qui reipublicæ ſtipendio aluntur & merẽt

 ſub

ſub Veneto imperatore. Tertij quoq; ordinis quinq; ſunt quibus demandata eſt rei maritimæ cura,neq; præterea de quacunq; re ius habent ad ſenatum referendi. hic ordo apud maiores noſtros in precio habebatur,quo tempore apud Venetos res maritimæ florebant. Verũ re maritima diminuta, noſtrorumq; ſtudijs ad continentis imperium conuerſis, cœpit hic quoq; magiſtratus in paruo precio haberi:adeò ut ætate noſtra adoleſcentes ac primę lanuginis homines ad eum ordinem eligantur. hi ergo ciues ſedecim quorum conuentus apud Venetos proprio uocabulo collegium appellari conſueuit, ſummo mane conueniunt cum principe ac conſiliarijs: primumq; ad tertiam uſq; diei horã priuatos homines audiũt, quibus aliquid rei eſt, aut cum republica aut cum quopiam magiſtratu: easq; cauſas decernunt omnes ſimul, uel ſi ita res poſcere uideatur, ad ſenatum de illis referunt. ſub tertiam diei horã omnes priuati è curia dimittuntur, confeſtimq; ab aliquo ſcribarum

rum qui à secretis reipublicæ sit, legun tur omnes epistolæ ad senatum missæ. postmodum, nisi ab oratore alicuius principis, qui ad ducem & collegium admitti uelit, aut à quopiam maioris momenti negocio, quàm ut ad aliud tẽpus differri posit, interpelletur, sece dunt hi Sapientes, siue præcõsultores in certũ conclaue cõsultaturi de publi-cis negocijs. Postquam cõuentum est, & cõsederunt omnes, is qui præfectus est (nam per uices eorum quilibet sep tenis præ cæteris agendorũ curam ha-bet) rem proponit, de qua sit cõsilium ineundũ. Deinde singulos sententiam rogat, eo seruato ordine, ut primę clas-sis consultores primarij ciues, primi e-tiam sententiam rogentur: dicantq; post eos, quinque illi quos in secundo ordine constituimus. Postremi, si res proposita maritima sit, sententiam di-cunt tertiæ clasis præcõsultores, qui-bus earum rerum cura demandata est. Quòd si res proposita ad maritimum negocium non spectet, hi postremi si-lent. in unaquaque uero classe primus

ſententiā dicit,qui ſeptē proximis die/bus prȩfuit. Deinde maxime ſenex,deinceps alij prout ætate prȩſtiterint. Poſtremus omniū,qui alios rogat, remq́ꝫ deliberādam propoſuit, quiq́ꝫ per eos ſeptem dies præfectus fuerit,ſententiā ſuam adfert. Re tandē inter ipſos pro/pè diſcuſſa ac deliberata, ſiue omnes in eandem ſententiā conuenerint,ſiue in duas aut tres,prout diuerſa ſunt hominum ingenia, diuiſi fuerint, principem & conſiliarios cōueniunt, priuſquam ſenatum cogant. Ibiq́ꝫ omnium ſentētiæ recitantur,quibus ſi princeps aut conſiliarius quiſpiam adhȩrere uoluerint,ſuaq́ꝫ autoritate fauere,aut aliam nouā inuenerint, re iterū inter eos tractata, tandem omniū ſententiæ ſcriptis mandantur. Id muneris eſt ſcribarum,qui ſunt à ſecretis ſenatus. ſic negocijs, quæ ſenatus autoritate decernenda ſunt, conſultatis, ſenatum cogunt,coram quo primū recitantur omnes literæ, quæ alicuius ſint momenti, quæ'ue poſt dimiſſum proximū ſenatum principi & prȩconſultoribus red/ditæ

ditæ fuerint. poſtea in his rebus, quæ à collegio prꝗconſultorū deliberatꝗ fue rint, primū ſentētiæ leguntur, ſiue illæ concordes ſint, ſiue inter ſe diuerſæ, eodem ferè pacto quo Plato innuit apud Atheniēſes rogationes populi fie ri ſolitas fuiſſe. Nullus uero prꝗter eos quos à Venetis Sapiētes uocari admo nui, referendi ad ſenatum ius habet, ſuāq; ſententiā illius ordinis autoritate cōfirmādi & ſanciēdi: ſemper ducē, cōſiliarios & quadraginta uirûm præfectos, de quibus infra dicemus, excipio. Lectis in ſenatu omniū ſententijs, præfectus collegij (ſi uoluerit) ſurgit. ſin minus, maxime ſenex, aut is cui dicere uolenti, alij cōceſſerint. elatiorēq; ſuggeſtū ad id factum cōſcendens uer ba ad ſenatū facit: rationes omnes qui bus ſententiā ſuam adſtruat, diſsidentesq; refellat, in medium affert: modeſte tamen & grauiter, ut ſenatorij ordi nis uirum decet. qui poſtquam perora uerit, ſurgit præconſultor alius, qui à priori diſſentiat, ſuamq; ipſe ſententiam confirmat, priorem uero confutat,

aliasq;

aliasq́, si quæ sunt præter priorē, quæ à sua discrepant. surgit deinde tertius, si tot sentētiæ fuerint, eaq́ in medium adducit, quæ secum facere uidentur: sicq́ deinceps res inter eos discutitur, quoad nullus eorum sit, qui uerba facere uelit: nulli namq; senatori locus dicendi datur, quousq; præconsultores omnes qui id muneris subire uoluerint, dicendi finem fecerint. sed postq́ ultro citroq; quantum libuerit, & orationibus & argumentis hi contenderint, alijs quoq; senatoribus dicendi facultas datur. quòd si senatorū aliquis cuipiam ex dictis sententijs contradicere, aut earum quampiam astruere siue etiam nouam adferre uelit, dicendi copiam habet. nullus tamen senatorū de noua sententia, quam ipse inuenerit, & ad senatū proposuerit, ius ad senatū referendi habet: sed plerūq; contingit, si consilium eius senatoris è republica esse uideatur, ut aliquis ex collegio siue consiliarius siue quadraginta uirûm præfectus de ea sententia ad senatum referat. Hoc ergo pacto re bene di-

ne discussa & deliberata, suffragijs uniuersis senatus decernit, quam nam sententiam potissimũ probet. non tamen pedibus in sententiam eunt, aut recedunt, quem morem Romanos seruasse memoriæ proditum est, neq; palàm sententiam dicunt: sed urnis ac suffragijs rem decernunt, non dissimili ratione ab ea quam in comitijs seruari suprà docuimus. Scribæ qui sunt à secretis senatus, ferunt totidem urnas quot fuerint sententiæ, de quibus cõsulitur senatus: unamq; uiridem quæ eorum suffragia excipiat, qui sentẽtias eas omnes repudiãt. Præterea unã rubei coloris, in quam iaciunt suffragia senatores, quibus nondũ liqueat. unusquisq; autem senatorum suffragiũ in eius urnam demittit cuius sententiam præ alijs probauerit: si uero omnes rejciat, in uiridem urnam. quòd si nondum liqueat, ac dubitet, urna rubea præsto est. Cõsiliarij suffragia numerãt. Id uero pro decreto habẽt, cui plures q̃ dimidij senatores fuerint suffragati. q; si nullius sententia dimidium summæ

excesserit, primum ea reijcitur, cui pau cissimi fuerint assensi, repetūturq; suffragia pro cæteris sententijs, eodemq; modo postrema semper reiecta, controuersia ad duas deducitur, quarum altera necesse est ut plura dimidijs suffragia ferat, in quam senatuscōsultum factū fuisse pronunciatur. Re una expedita de alijs refertur, nisi hora diei intempestiua fuerit: idemq; modus in alijs seruatur. Si uero cuiuspiam principis orator ad rempublicā Venetam accesserit, à principe, consiliarijs, uniuerso collegio excipitur, auditurq; ab eis. deinde consultandi tēpus petunt. quo dimisso, req; à præconsultoribus eo quem suprà diximus modo deliberata, senatus consulitur. princeps primum senatui narrat, quæ petierit orator. deinde omnium qui ius referendi ad senatum habent sententiæ legūtur. eadem ratione fit senatuscōsultū, quo petitioni oratoris respondet. quo accito legitur ei senatus decretum, sicq; dimittitur. Hæc ferè summa eorum quæ tum ad senatusconsulta tum ad uniuer

ſam rationem atq; ordinem conſulen-
di ſenatum pertinere uideantur. Nunc
& temporis & loci uidetur eſſe, ea de
X uiris paucis recenſere, quę facere ad
inſtitutum opus uideri poſſunt. X ui-
rûm hoc collegiũ apud Venetos ſum-
mæ eſt autoritatis, & à quo non imme
rito quis aſſerat reipublicæ incolumi-
tatem præſtari; cuius origo, ut eius ma
giſtratus ratio omnis facilius intelligi
poſsit, longius à nobis eſt repetenda.
Diuina quadam animi prudẽtia maio
res noſtri perſpexere, quemadmodũ
in corpore humano putreſcẽte humo
re quopiam innumeri ac periculoſiſsi
mi plerunq; morbi accidunt, qui ſæpe
etiam interitum adferunt: ita etiam in
rebuſpublicis inſurgere interdum im-
probos ciues, qui negocium reipubli-
cæ faceſſant, dum potius praue impe-
rare uolunt, quàm legibus parere, ſiue
adducti ambitione ac regnãdi cupidi-
tate, ſiue ære alieno grauati, ſeu etiam
ſcelerum conſcij, ac metuentes ne pœ-
nas daturi ſint: quales Romæ legimus
fuiſſe, Catilinã, Syllam, Mariũ, ac de-
mum

mum Iulium Cæſarem, qui tyrannide potitus rempublicã penitus euertit. In Græcorũ etiã rebuſpublicis alioqui illuſtribus nõnullis eiuſmodi ciues præditos extitiſſe memoriæ proditum eſt. Noſtris uero temporibus compertum eſt omnibus, omnes ferè ciuitates Italiæ quæ populari ſtatu aut etiam optimatium utebantur, tandem in cuiuſpiam ſuorum ciuium tyrannidem deueniſſe. Quamobrẽ omnibus uiribus maiores noſtri nitendum ſtatuêre, ne pulcherrime inſtituta reſpubl. optimisq́ legibus confirmata, à quopiam huiuſmodi monſtro uexaretur. Nihil enim magis ſibi metuendum eſſe duxerunt, quàm inteſtinũ hoſtem & ciuiũ inter ſe ſimultatem. Cæterum cum animaduertiſſent in republica Lacedæmoniorũ Ephoros ſummæ autoritatis fuiſſe Romæq́ x uiros, qui etiam leges condiderunt, operepræciũ ſe quoq́ facturos crediderũt ſi horum exemplũ imitati, in diſpari tamen cauſa magiſtratũ ſummæ poteſtatis in hac noſtra ciuitate inſtituerent, cui prouidendi præcipue

pue cura esset ne qua inter ciues discordia, quæ seditionem faciat, oriatur: ne qua factio, aut ne quis perniciosus ciuis reipublicæ insidias moliatur. quòd si quispiā huiusmodi morbus malo fato in ciuitatem obreperet furtim, summam haberet authoritatem in eos animaduertēdi, ac procurandi ne respublica quippiam detrimēti patiatur. tam magna uero potestas, neq; paucissimis cōmitti poterat sine periculo: neq; formidabilis si multis cōmitteretur, futura erat. quocirca ut ab utroq; incōmodo cauerent, instituerūt hoc decemuirale collegium. annuum hi gerunt magistratum, eamq; uacationem habent, ut is qui uel per diem in eo magistratu fuerit, non tantum eo anno sed futuro etiam eius muneris uacationem habeat, neq; fas sit de eo in comitijs decēuiralibus mentionem haberi. quibus decemuiris principē quoq; & cōsiliarios adiunxere, ut uniuersum collegiū summam decem & septem ciuium expleret, quibus hæc summa potestas tributa sit, ex decē uiris, singulis mensibus

tres dicuntur ab illis quibus sors obtigerit, qui principes collegij sunt, quiq; materna lingua capita Xuirûm appellari consueuerunt: & hi ius cogendi Xuirale collegium habent, referendiq; ad illud. priuatum conclaue habent, in quod quotidie conueniunt: priuatos etiam ministros habent, ianitores, apparitores ac stipatores, adeò ut nullius magistratus subsellia cũ maiori obseruantia adeas. adeunt uero omnes illi quibus cum decemuiris negociũ est. literas quoq; ad collegium scriptas legunt, & de illis ad idem referunt. ne tamen temere senatus ille consulatur, unus tantũ ex his principibus referendi ius nequaquam habet, sed duo sint opus est, qui referre de eadẽ re uelint, seu quatuor consiliarij. ob eam etiam causam nè quid temere à paucissimis ciuibus immutari possit, illud institutum est, ne si quippiam quod iam sancitũ sit abrogare uoluerint, decretum id haberetur, nisi duæ collegij partes suffragatæ essent. Hunc quoq; morem obseruant, ne reum cũ de eo iudicium

laturi

laturi ſint,in iudicium admittant,neq; cognatum aut oratorem quempiam, qui eius cauſam agat: quod tamen ius reis cõceſſum eſt, cũ apud quemcunq; alium magiſtratũ cauſam dixerint. Verum huiuſmodi inſtitutum in iudicijs ſeruant. à principibus collegij reus audítur, eiusq; dicta omnia ſcriptis mandant. Cũ aũt cauſa ad collegiũ deferẽ, ipſi collegij principes alijq; iudices qui interſunt, & accuſatoris & rei uicẽ agũt: resq; maxima ſemper adhibita iudicij ratione decernit. Initio xuiri huic tantum rei operã impendebant, ne ſcilicet reipublicæ ciuili concordię quicquam officeret. Poſtea uero grauiſsima quædam crimina & enormia facinora huiuſce iudicij ſeueritati ac cenſuræ cõmiſſa fuere, ut hi qui rei facti eſſent, quòd numos adulterinos cudiſſent, uel quòd uenere maſcula uſi eſſent. ſed noſtris temporibus xuirûm autoritas lõgius ſerpſit. nam iam nonnulla maxime arcana, quæ ad reipublicæ gubernationẽ attinent, ad xuiros deferuntur: licet nihil maioris ſit mo-

mẽti, nisi è sententia totius senatus decernant. sed & iam pleræq; pecuniariæ res ab ipsis administrantur. Quocirca ne in tot tamq; arduis negocijs paucissimis ius esset ciuibus, accersiti sunt in hoc collegiũ Sapientes primi ac secundi ordinis, Aduocatores quoq; & Procuratores sancti Marci, qui magistratus summæ est uenerationis: suntq; præter hos huic collegio quindecim senatores, quos adiunctos uocant, ascripti. uniuersi tamen hi ius suffragij non habent, sed tantummodo decem & septem priores, & quindecim his adiuncti, adeò ut omnes summam expleant XXXII suffragantium. Cęteri hoc iure etsi omnibus negocijs intersint, priuati sunt. adiuncti quindecim neq; à senatu neq; comitijs magni consilij eligi solebant: sed X uiri quos uoluissent senatores, quindecim collegas sibi adiũgere cõsueuerant, qui tamẽ neq; gentiles eorum, neq; arcta necessitudine coniuncti fuissent. Nunc uero hi comitijs magni cõsilij eliguntur. Maximam ex X uirali collegio reipublicæ Venetæ

utilita

utilitatem extitiſſe, ipſa experiẽtia expertum eſt. nam anno ab hinc decimo ſupra ducẽteſimum, Martinus Phaletrus dux, qui tyrannidem moliebatur magnamq́ reipublicæ turbationẽ allaturus fuerat, continuo X uirûm autoritate ac prudentia oppreſſus, temeritatis ſimul & ſceleris pœnas dedit: diſceptanteq́ hoc collegio capite truncatus eſt, unà cum pleriſq́ nobiliſsimis ciuibus, qui cum eo in perniciẽ libertatis conſpirauerant, perpetuaq́ ignominię nota fuit affectus. Eo enim in loco in quo imagines omnium principum depictæ ſunt, cum elogijs rerum quas optime pro republica geſſerint, Martini Phaletri ſedes imagine uacua, uerſiculis quibuſdã inſcripta eſt, quibus legentibus ſignificatur eum ducem pro criminibus (ut nihil immutem) ſecuri percuſſum fuiſſe. Pernicioſiſsima certe, & quæ facile perniciem & exitum reipublicę allatura fuerat conſpiratio, ni decemuiralis collegij autoritate oppreſſa fuiſſet. Nõnulli quoq́ ciues, qui ambitione ducti periculoſas quaſdam

leges promulgauerãt, ut auram popu-
larem aucuparentur, cõtinuo Xuirum
authoritate compreſsi reipublicæ pœ-
nas temeritatis ac immodicæ ambitio-
nis dederũt. Qua ratione effectum eſt
deo Optimo fauente, ut nullus huiuſ-
modi morbus in hac ciuitate noſtra
hoc pacto collegij huius autoritate cõ
firmata inualeſcere poſsit. Iam præci-
puæ reipub. Venetæ partes, quibus u-
niuerſa ferè gubernatio continetur, à
nobis expoſitæ ſunt. Verũ ut omni ex
parte inſtitutũ à nobis opus perfectũ
ſit, de reliquis quoq; magiſtratibus do-
cebimus, à quibus tum iura dicuntur,
tum pecuniæ publicę adminiſtrantur:
necnõ de gubernatoribus ciuitatum,
quę ſub Veneta ditione ſunt, deq; claſ-
ſium, exercituumq; præfectis. Poſtre-
mò nonnulla inſtituta exponã quibus
optime meo quidem iudicio cautũ eſt,
ne populus & plebs minutior ægrefe-
rat nullam ſibi in hac republica guber
nationis partẽ eſſe. Docebimus item
haudquaquã omiſſam fuiſſe, ut pleriq;
exiſtimant, publicam ad remp. iuuen-
tutis

tutis institutionem. Verum anteq̃ ad hanc rerum institutionẽ explicandam ueniam, nõ ab re esse existimo, si lectorem admonuero, in ea ratione, qua supra dixi senatum consuli solere, necnon & xuirûm collegiũ, apparere perspicue mixtionem quandam legũ popularis status, & reipublicę optimatiũ. Nam quòd nihil posset senatus decernere nisi prius de eo ad ipsum senatum à præconsultoribus relatum sit, status optimatium est. Quòd uero præconsultores nullam habeãt potestatẽ, nisi consulant senatum, eorumq́ sententia illius autoritate cõfirmata sit, est utiq; popularis gubernationis institutum. Itaq; non tantũ in uniuersa hac nostra republica, uerumetiam in quacunq; eius parte, qui recte perpẽdet, inueniet hanc quam dixi, mixtionem & temperiem, cum qua rectæ illæ gubernandi rationes, in unam formam atq; speciem reipublicæ nostrę coaluerint. sed nostra unde egressa est reuertatur oratio. Omniũ ergo prima nobis ea pars sit exponenda, quæ ad ius pertinet.

Vniuersum igitur ius, quod à magistrati bus reddi solet, bifariam diuisum est. Nã aut in supplicijs, quæ sumẽda sunt de hominibus facinorosis, qui patriã aut ciuem aliquẽ insigni iniuria affece rint, uel in deos immortales impij exti terint, cõstitutum est. Aut positum est in causis forensibus iudicandis. Idcir- co etiã Venetijs duo genera iudicum sunt, horum alterum causis forẽsibus, alterum uero iudicijs rerũ capitalium præficitur. Primum itaq; de criminoso rum hominũ iudicibus, mox de foren- sibus dicemus. Delictorũ quædam mi nutiora, uel suapte natura uel peccan- tium hominum conditione habentur. Nõnulla grauiora & maioris momen ti, aut genere ipso peccati, aut peccan- tiũ nobilitate. qua de re duplices quo- que sunt capitalium rerũ magistratus instituti. ad horũ alteros grauiores cau sæ & insigniora facinora deferuntur, ad alteros uero leuiora. Hac ergo ra- tione iudicia uniuersa in repub. Vene- ta perquam egregie diuisa atq; consti- tuta uideri possunt: nos de insigniori-
bus

bus primo, ſubinde de alijs dicemus. Præter delicta quæ Xuirûm cenſuræ commiſſa eſſe ſupra diximus, grauiora omnia crimina Aduocatoribus referentibus collegioq́ quadragintauirali diſceptante diſcerni ſolēt: pœnaq́ conſtitui his qui in eis deprehenſi fuerint pro criminis qualitate. quadraginta hi uiri, qui criminum cauſis prefecti ſunt, criminales uulgo appellari cōſueuerunt. Aduocatorius magiſtratus priſcis temporibus magnæ fuit autoritatis incredibilisq́ exiſtimationis: cuius præcipuum munus eſt, legū cuſtodia, ne aliqua ſcilicet in parte legibus officiatur. Quamobrem quilibet eorum, qui in eo ſunt magiſtratu, eam propè intercedendi poteſtatem habet, quam apud Romanos tribuni plebis obtinebant: ſed illi ut tuerentur libertatē plebis Romanæ, noſtri uero ut uim legū tueantur: quare non immerito tribuni legū uocari poſſent. Nos uero ne perſpicuitati, cui præcipue operā damus, ulla in parte officiamus, à communi uſitatoq́ uocabulo non recedemus. Illi

ad populum seu plebem referebãt, no
stri uero Aduocatores ad quadragin-
ta uiros de leuioribus causis referunt.
De maioribus aũt ad senatũ, & de ma-
ximis interdũ, si ita eis uisum fuerit, ad
maius consiliũ referunt. Quamobrem
antiquitus magna erat huius magistra
tus autoritas. Nunc uero quoniã xui-
rûm autoritas latius euagata est, ideo
Aduocatorum existimatio obscurata
est, eorũ autoritate imminuta. Cæterũ
quũ is magistratus tam amplam obti-
neat intercedendi potestatẽ, in omni-
bus, legũq; custodia ad eum potissimũ
pertineat: atq; hi qui facinus aliquod
perpetrarint, maxime contra leges fe-
cisse uideantẽ, præcipue illustres ciues,
quorum interest præter alios reipubli-
cæ cõseruandæ operã dare: idcirco pe
culiari quodam modo huiusmodi deli-
cta censura Aduocatorũ uisa sunt esse
corrigenda, licet ipsi nullã habeant po
testatem quippiam cõtra reos statuen-
di, præterquam in paruis quibusdam
causis. cætera omnia de consilij senten
tia statuuntur. Hoc in loco non ab re
futu-

futurum duco si omnem iudiciorũ capitalium rationẽ explicuero, quæ Aduocatoribus referentibus fiunt: quandoquidem nullibi quod sciam modus hic seruari soleat: simulq; (ut arbitror) satis perspicuum faciemus, quam nam autoritatem habeat hic Aduocatorius magistratus. Quum crimẽ aliquod ad Aduocatores delatum fuerit, si res digna censeatur eorum censura, cõfestim uel ab omnibus uel etiam ab uno tantum, nam tres ei muneri præfecti sunt; interdicitur, & reus efficitur ille, cuius nomen delatum sit. Deinde ab intercessore refertur de eo crimine ad consilium illud quod maluerit Aduocator qui intercesserit, quamuis plerunq; consulatur XLuirale collegium, quod iudicijs capitalium criminũ præfectum est. Ibiq; causa recitata, de cõsilij sententia decernitur, an reus sit in carcerem conijciendus, & quæstioni adhibendus, an potius solutus causam dicere debeat. Post id iuxta decretum consilij accersitur reus, uel clàm capitur ab apparitoribus Aduocatorũ ma

gistratus

giſtratus: ibiq́ꝫ ſiue ſolutus ſiue in uin-
culis coactus de eo crimine rogat̃, re-
ſpondet, teſtes utrinq́ꝫ citantur, omnia
ſcriptis mandant̃, ſiue pro reo ſiue con
tra reum faciunt. Hac ratione tota cau
ſa in codicem publicum relata, omni-
um quæ ſcriptis mandata ſunt reo fit
copia: cõſtituiturq́ꝫ tempus, quo doce-
re cauſam poſsit aduocatos atq́ꝫ orato-
res, quos ſibi adhibuerit, illiq́ꝫ poſsint
omnia diligenter perſpicere, quæ reo
patrocinentur, necnon etiam cogitare
quo pacto obiectum crimen teſtimo-
niaq́ꝫ reo aduerſantia diluere poſsint.
tandem cauſa incipit agitari. Hac in
parte non eſt reticendus mos maiorũ
ad noſtra uſq́ꝫ tempora perductus. ſi e-
nim forte quiſpiam reus factus tam te-
nui re familiari fuerit, ut ſumptum fa-
cere nequeat in conducendis aduoca-
tis, qui partes ſuas tueantur, orator,
qui conductus reipub. ſtipendio eſt, id
munus habet, ſuſcipit inopis illius rei
partes tuẽdàs. ſic enim lege cautũ eſt,
ne ullus indicta cauſa puniatur. Poſt-
quam uero ſatisfactum fuiſſe reo uide
tur

tur, neq; ad sui defensionē quippiā amplius desiderandum fuerit, Aduocatores consiliū indicunt, diemq; reo cōstituūt, quo causam dicturus sit. Cōsilio coacto magistratus hic Aduocatorius accusatoris uice fungitur: eosq; qui in eo sunt magistratu maxime decet, ut accusatores acerrimos agāt, qualis (dū modo id assequi possint) fuit Cicero in Verrem, in M. Antonium, dum tamē illi maledicere parcant, neq; extra causam maledicēdo uagentur. Nam is qui maledictis indulget, potius inimici & praui hominis officiū facere, quàm rei publicæ causam agere uidetur. Hac enim parte apud Venetos longe secus res se habet, quàm apud Romanos. Olim Romę quiuis ciuis alteri diē dicere poterat, eūq; quàm acerrime accusabat apud iudices. Venetijs uero nemo priuatus hoc munus obire potest, sed ex reipublicæ lege officium illud est Aduocatorij magistratus. Qua in re magis naturam rerum imitati, sapientiusq; concordiæ ciuium consuluisse maiores nostri uideri solent q̃ Romani

mani. Nam quoniam qui facinus aliquod perpetrauit, maxime leges & rempublicam læsit, ideoq; precipuè reipublicæ pœnas dare debet, iure magistratus is qui tuendis legibus præest, à facinoroso homine pœnas poscere, atq; ad id omni studio eniti debet. Contrà priuati officiũ est illatas sibi iniurias obliuisci, facileq; reo concedere. Præterea nullus priuatus ciuis potest accusatoris personã sibi sumere absq; maxima inuidia & incredibili odio eius, cui diem dixerit: ex qua re facile seditiones oriuntur inter ciues: atq; id incõmodũ à nostris perquàm egregie uitatũ est, uniuerso hoc accusandi munere magistratui demandato, qui non priuata simultate ductus, sed ex legis instituto id agat. quo effectum est, ut nunquã ferè auditum sit Aduocatorum cuipiam uicio datum fuisse, quòd uehementius in reum sit inuectus, aut nimis acrem accusatorem se gesserit. imò qui acriter in hoc officio uersatur, magnam sibi laudem cõparat apud uniuersos ciues. Sed ad incœptam iudiciorũ ratio-
nem

nem redeamus. Agit ergo coacto consilio Aduocator partes accusatoris, orationemq́ in reum habet acerrimam. crimina & facinora obijcit primũ, deinde testibus obiecta confirmat ac uerisimilibus cõiecturis astruit. Postquã dicendi finem fecerit, agitur causa rei ab eo patrono, quem sibi asciuerit. deinde si Aduocatorum quispiam antequam iudices sententias rogentur, dicere uoluerit, locum dicendi habet: similiter aduocati rei respondendi & obiecta crimina diluendi facultatem habent; eaq́ ratione causa utrinq́ agitatur, donec alter eorũ, siue reus siue Aduocator, cui dicendi locus, succumbẽs se amplius dicere nolle pronũciauerit. Perorata causa reus eiusq́ patroni discedunt è curia iudicũ, cum iudicibus clàuduntur in conclaui Aduocatores eorumq́ scribæ, præterea nullus. Aduocatores primũ de puniendo reo ad iudices referunt, sententiasq́ rogant, an puniendus uideatur, nulla tamẽ adhuc cõstituta certa pœna, quẽ morem Athenienses ferè seruabant. Athenis

namq́

namq; iudices sententias duplices fere bant, primas an reum absoluerent aut condemnarent. secunda deinde, si prio re condemnaretur, pœna constitueba tur, ut ex Apologia Socratis apud Pla tonem perspicue intueri licet. Cõsimi li iudiciorũ ordine & prope pari mos utitur ratione. Refertur igitur primũ ab Aduocatoribus, de condemnando reo iudices in suffragia eunt. omnia namq; consilia apud Venetos res om-nes suffragijs decernunt. tres urnę de-feruntur, quarũ una reus condemnat', altera absoluit' penitus absq; mulcta, tertia colliguntur suffragia eorum qui bus nondum liquet utrum sit statuen-dum. Prima urna qua cõdemnat' reus albi coloris est, secunda qua absolui-tur uiridis, tertia rubei. unusquisq; iudi cum, siue causa disceptantibus XL ui-ris (ut plerunq;) agatur: siue senatus consulatur, quod raro accidit, in gra-uioribusq; causis tantum fieri solet: si-ue ad magnum consilium ab Aduoca toribus relatum sit, quod rarissime ac-cidit, grauissimisq; in causis fieri cõsue

uit

uit, clàm, ne quis uideatur, suffragium suum dimittit, seu pilulam linteam in eam urnam, quam maluerit. Postea à præfectis consilij suffragia numerantur. Quòd si plures dimidijs reum absoluerint, confestim pronunciatur absolutus: estq; Aduocatorum rogatio repudiata. sin uero plures dimidijs damnauerint, ilicò pronunciant damnatū. At si neutri dimidium excedant, puta quòd multi sint iudicum quibus nondum liqueat, pronunciant reum comperendinatum fuisse, iudicesq; causam amplius discuti uelle. si absoluitur, nihil amplius negocij habet, sed euestigio liber dimittitur. si comperendinatur, iudicibus & reo dies statuitur, qua denuò causa Aduocatoribus accusantibus patronisq; obiecta crimina diluentibus agatur. Post dictam & peroratam causam iudicum suffragia repetuntur. Quòd si ex numero suffragiorum, qui in neutram uenerant partem dimidiū summæ non excedant, nihilq; decretum sit, iterùm pronunciāt reum comperendinatū, & tertio consilium

dicitur. Cōstituta die, qua tertio quoq; causa eodem modo repetatur, demum in suffragia itur, nec tamen amplius ratio ulla eorū habetur, quibus nondum liqueat. Idcirco nisi paria fuerint suffragia, necesse est reum uel damnari uel absolui. si absoluatur, iam dici nihil amplius ei negocij esse. sin uero pronunciatur damnatus, decernit̃ quanã pœna in eum sit animaduertendum. de genere pœnæ referūt, tum Aduocatores, tum præfecti collegio iudicum. mos tamen est, ut Aduocatores eam pœnam proponant, quæ pro genere criminis uideatur acerbissima. etenim huius magistratus officium est, ut ad seueritatem inclinet. Alij leuiores pœnas proponere consueuerunt, nisi crimen fuerit adeò atrox ut clemētiæ nullus sit locus, seu Aduocatores lenius egerint quàm eum magistratum deceat. propositis omnium sententijs eodem fermè modo decernitur pœna qua reus ille sit afficiendus, quo suprà diximus senatusconsultū fieri solere ubi præconsultorum sententiæ uariant. quam rationē si hoc

in loco repere uellem, importuneq́; tedio afficere lectorem, merito ineptus haberi possem. hoc tamen dixisse satis est, eam sententiam iudicum pronunciari, quæ reiectis alijs plura dimidijs suffragia tulerit. Hoc in loco mihi uideor non ab re facturus, si bina instituta annotauero prudentissime à maiorib. nobis tradita. Primum est quòd nullius rei seu iudicij quempiam magistratum ne dum ciuem sine prouocatione arbitrum esse uoluerunt, sed omni in re summum ius atq; arbitrium esse consilijs seu collegijs tributum. Alterū uero non minus utile superiori, quòd uoluere iudices non ore sententias dicere aut palàm statuere quidnā sentiant, sed clàm suffragijs discernere quod maluerint. utrumq; sanè meo iudicio prudentissime institutū. nam quod summa authoritas nulli magistratui concessa sit, recte se habet. etenim tū periculosum est paucis ciuibus summam cuiusq; rei concedi & committi: tum illud cauet, ne si fortè res deliberata male cesserit, ciuitas de paucis ciuibus queri posset.

Quòd uero clàm decreta iudiciaq; fiāt non minore prudentia sancitū est. nam & iudices liberius iudicant. quòd si palàm sententiam dicerent, interdum uel ambitione abducerentur ab æquitate iudicij, uel amici ac bene meriti de se cuius offensionem uererentur, & quandoq; potentioris indignationem extimescerent. Illud quoq; prouisum est ut quisq; iudicum iudicio suo nitatur, nec ab alterius iudicis authoritate pendeat: quod facile accidere posset si ille qui prior dixisset sententiam prudentissimus ac scientissimus haberet. quo circa nec etiam ab excellentissimis philosophis genus hoc iudiciorum omissum est. sed ad rem redeo. Postquam omnis iudiciorū ratio à nobis exposita est, ad XXXX. capitalium causarum iudices de quibus dicendum instituerā reuertar. Horum collegium à ciuitate nostra creatum est, ad quod Aduocatores de causis capitalibus referant: eoq; delibe rante sontes puniuntur. Ideoq; non nisi causis grauissimis, ubi etiam reipublicæ intersit in utram partem iudicium

cesserit

cesserit, Aduocatóres senatum consulunt. Verum omnes capitales causæ ad hoc quadragintauirale collegium deferuntur: cuius sententia rata est nullusq; ab ea amplius est prouocationi locus. gerunt hi magistratum octimestrem, postquã sedecim menses expleuerint in forensibus causis iudicandis. Tria nanq; collegia in republica Veneta sunt, quodlibet ex XXXX iudicibus constat. duo forensibus causis iudicandis præfecta sunt, tertiũ de quo agitur capitalibus. hac tamen distributa ratione sunt, ut quamprimum magistratu functi sunt capitales hi iudices ipsi in ordinem redigantur, aliĳq; XL uiri magnis cõsilĳ comitĳs sufficiuntur. Non tamen hi suffecti confestim ad iudicandas capitales causas accedũt, sed collegium illud XXXXuirale quod urbanis causis decernendis octimestri eo temporis spatio præfectum fuit, subit in locum capitalium qui iam defuncti sunt magistratu. his uero forẽsibus atque urbanis iudicibus tertĳ XXXX uiri, qui item eo octimestri interuallo

externorum caufas iudicarunt, in eo-
rumq́ locum illi nuper fuffecti fubeũt.
ficq́ per uices ijdẽ iudices & de foren-
fibus caufis tum urbanis tũ exteris &
de capitalibus decernunt, ac totũ bien-
nium in iudicijs ijs uerfant. Tria hæc
collegia iudicum proprias habent ap-
pellationes. Primum, ad quod exteræ
caufæ deferunt, nouum nominat. Se-
cundũ, quod urbanis præficitur, uetus
dicitur. Tertiũ, quod de capite fontium
iudicat, criminale à criminibus dicitur.
hi quadraginta uiri criminales nuncu-
pati præterquam quòd in caufis crimi-
nalibus fiue capitalibus fummã iudicio
rum habent, admittuntur etiam in fe-
natum & ius fuffragij in eo ordine con
tinent. Habẽt præterea triumuiros ex
fuo ordine, qui finguli quibufq́ binis
menfibus forte educunt, ac per uices
femper afsident duci & confiliarijs, pa
remq́ illis autoritatem ad fenatum re-
ferendi de quacumq́ re uoluerint ha-
bent, necnon ad magnum confilium,
eo tamẽ modo quo fuprà tetigi. nec
abfq́ ratione XXXX hi iuniores ui-
ri fe-

ri ſenatoribus, qui plerunq; ſenes eſſe ſolent admixti ſunt, ut ſcilicet naturalis ſenum frigiditas iuuenũ calore temperetur. Non tamen iuniores hi ſenib. numero pares ſunt, ſed longe pauciores, tot tamen ut aliquod caloris ueſtigium in ſenatuſconſultis apparere atq; ineſſe queat: quod quandoq; in rebus agendis perquam neceſſariũ eſt. necnon etiã ſenatoria autoritate x x x x his uiris cõceſſa reipublicæ adminiſtratio aliqua in parte inferioris notæ ciuibus communicata uideri poteſt, quales plerunq; hi ſunt qui quadragintauiratum gerunt, in quo ordine populari quadam lege maiores noſtri uſi ſunt. Nam tribus his x x x x uirûm collegijs ſingulis quibuſque diebus quibus conueniunt certum ex ærario ſtipendium conſtitutum eſt. Ideoq; raro admodum diuites ciues hunc magiſtratum petunt, facileq; ſi petierint repulſam ferunt. uerum egenis ciuibus, probis tamen hominibus, facilis eſt ad hunc honorem acceſſus. Qua ratione tum inopiæ proborum ciuium aliqua in parte

consulitur: tum etiam reipublicæ admi-
nistratio non tantum diuitibus & insi-
gnioribus ciuibus, quod optimatiũ est
status & paucorum potentiæ, cõmissa
est: uerum etiã aliqua in parte medio-
cri tamen, ciues inferioris ordinis ad
rempublicã accessum habent: qui mos
pertinet ad popularem statum. Ex his
compertum cuilibet esse potest, in om-
ni parte reipublicæ Venetæ tempera-
tionem illam apparere, quam in exor-
dio opusculi huius iampridẽ diximus;
maiores nostros plurimum studuisse,
ut scilicet popularis status ratio opti-
matiũ gubernationi permixta esset: eo
tamen temperamento adhibito, ut plu
res optimatium partes essent. satis itaq;
iam à nobis cum de Aduocatoribus
tum de XXXX uiris dictum arbitror
qui criminales iudices dicuntur: & qui
instituti sunt ut in crimina seu genere
peccati seu peccantiũ insigniora anim-
aduerterent. Nunc tempus postulat ut
de nonnullis inferioribus magistrati-
bus qui ulciscendis delictis & malefi-
cijs præsunt, minutioribus & genere
ipso

ipſo peccati & perſonæ fortuna, pauca quædam perſtringamus. Hi quoq; duplices ſunt, nam quidam ius capitis habent. unus uero omnium minimus de capite iudicium ferre non poteſt: ſed in uiliſsimos homines atq; meretrices animaduertit, atq; id genus hominum uel uirgis cædi iubet uel in carcerem conijci, prout quemque peccaſſe conſtiterit. Prior uero magiſtratus qui capitis iudiciū ferre poteſt, bipartitus eſt. Nam non ijdem iudices quærunt de crimine & quæſtioni reum adhibent ac ſententiam ferunt, ſed priores noctis præfecti totam prius cauſam reorum agitant ac ſcriptis mandant quæ teſtes dixerint quæq; uel ſponte uel coacti tormentis rei confeſſi fuerint. Demum omnem cauſam ad iudices proprietatū deferunt. Diuerſus à priori hic eſt magiſtratus, hic; ſententiam ferūt, ubi de cauſa capitis agitur. quòd ſi leuius fuerit delictum ut tantum uirgis cædendus aut carcere aliquot mēſes coercendus reus eſſe uideatur, noctis præfecti totā cauſam expediunt, neq; collegium

quadragintauirale cõsulũt, siue cõijcere quempiã in carcerem uoluerint, siue quæstioni adhibere: ꝙ tamen Aduocatorius magistratus ius minime habet, uerũ opus est ut prius collegium consulat, auctoritateq; illius decreti collegij nitatur. neq; sine magna ratiõe hoc ita institutũ fuisse uidetur. Nã si pro quolibet crimine etiã reis hominibus qui nihili sunt cõsilium cõsulendum esset, incredibile negotium reipublicæ administrationi facesserent: sontibus etiam uiris maior peccandi licentia tributa esset, maiori impunitatis spe proposita. Vt ergo iudicia huiusmodi expeditiora essent, Præfecti noctis etiam autoritatem qua Aduocatores priuati sunt obtinent. Pręfecti noctis sex sunt: sex item in minimo eo magistratu cui in infimos tantum homines leuibusq; criminibus ius est. Capita tribuum ciuitatis appellãtur, hi qui eum magistratũ gerunt: quoniã ex unaquaq; tribu, in sex enim tribus tota ciuitas diuisa est; tum eos præfectos noctis, tũ caput tribus eligũt: quo more etiã in cõsiliarijs

eligen

eligendis uti solemus, quod superius à nobis minime omissum fuit. Vtriusq; preterea magistratus officium est, ut uicissim modo præfectus noctis, modo caput tribus, suam tribum circũeant ad gallicinium usq;, cum publicis stipatoribus & apparitoribus armatis, prouideãtq; ne per nocturnas tenebras quæ maiorem licentiam præstare hominibus scelestis solent, cuipiam fiat iniuria: neue fur clàm domum quampiam fodiat, aut ne latro ullas per uias grassetur in quenquam. In primis Venetæ urbis originib. uterq; hic magistratus magnæ æstimatiõis erat. Postmodũ adiunctis nouis reipublicę magistratibus prout ratio temporũ & cõmoditas exigebat, horũ dignitas & autoritas est obscurata: summaq; potestate ad nouos magistratus trãslata parua quædam & uiliora negotia ueluti feces in eorũ sub sellijs residere. Hactenus de magistratibus qui capitales causas decernunt dixisse sufficiat. De forensibus in sequenti uolumine dicetur.

Libri tertij finis.

CASPARIS CONTARENI PATRICII VENETI, De magistratibus & republica Venetorum, liber quartus.

MOS ille in republica Veneta perpetuus semper fuit ne quisquam magistratus in maioribus causis summam autoritatem haberet: sed summum illud ius collegiorũ & consiliorũ ut usitatius loquar esse uoluerunt. Ideo in forensib. quoq; causis, quæ summam quinquagintaquinq; nummorũ aureorũ excesserint, nullus magistratus est à quo non sit prouocatio ad auditores urbanarum causarũ, qui lingua uernacula ueteres appellantur, & ad collegia quadragintauirũ de quibus suprà meminimus. At ut perspicue tota hæc iudiciorũ forensium ratio intelligať, ab auditoribus, qui quidem

dem duplices ſunt, ordiemur. noui etenim ſiue recentes atque ueteres ſunt. Veteres à uetuſtate nomẽ ſortiti, quòd hic magiſtratus apud Venetos multo uetuſtior ſit quàm alter, qui non prius in hanc rempublicã inductus eſt quàm continentis imperium habuerit, multis ſeculis poſt urbem conditam. Veteres hi auditores eandem ferè autoritatem obtinent in iudicijs cauſarum forenſium quæ urbanis iudicibus diſceptantibus dijudicantur, quam Aduocatores in pleriſq; omnibus rebus; ſi qua in parte uiderentur officere legibus, intercedendi inquam. cum ergo à iudicibus urbanis contra aliquem ſententia lata fuerit, licet illi ab eorum iudicio ad auditores prouocare. Cauſa ad eorũ ſubſellia deducta, & ultro citroq; agitata ab his inter quos controuerſia fuerit, niſi ſummam excedat quinquaginta aureorum numûm, omnesq; iudices in eandem ſententiam conuenerint, poſſunt ipſi abſque quadragintauirum collegio rem decernere. quòd ſi inter ſe diſſenſerint, uel eorum unus autori-
tatem

tatē habet intercedendi: causaq; illa apud minimū quoddam collegiun agitatur, in quo uterq; auditorum magistratus tresq; alij iudices conueniunt; ibiq; minores hæ causæ dijudicantur. Quòd si uniuersa causa eam summam excedebat, ante nostram ætatem non poterat ad Quadraginta uirûm collegium res deduci, nisi aliquis auditorum latæ sententiæ à iudicibus intercessisset, de eáque ad quadragintauiros retulisset. Nostra uero tempestate lata lex est, qua conceditur illi contra quem priores iudices sententiam pronunciauerint, ut post tres exactos menses quamuis nullus auditorū intercesserit, posit diem aduersario dicere, & ad collegium prouocare. qua lege auditorum authoritas ualde est imminuta, quamuis eius magistratus cum intercedunt nonnihil ad causam obtinendam ualeat. Nam neq; tres menses operiri oportet, eorumq; intercesio uelut prærogatiua iudici uideat̄ esse. Si auditor intercesserit, prioribus iudicibus diem dicit, collegiū quadraginta uirûm aditur.

tur. Ante nostram ætatem uterque magistratus orabat coram collegio, sententiamque uterque suam tuebatur. sensim uero per segnitiem iudicum in desuetudinem abijt, ut priores iudices quorum sententiæ intercessum sit intersint quũ apud quadraginta uiros causa agitař, ne dum orent: sed de eis per tabellionem dicto respondent ius fieri debere. Mos uero ille ut auditores primum referrent ad collegium de causa cui intercessissent, orationemque haberẽt, ad nostra usque tẽpora deductus est. Nũc uero penitus intercidit, sed patroni tantum eorum inter quos controuersia fuerit, hoc munus defunguntur, tuẽturque suorum clientum causas: quibus rebus effectum est, ut dignitas auditorij magistratus, quę diu illustris erat, nostris tẽporibus obscura admodum & imminuta sit. Quadraginta hi urbanarũ causarum iudices eundem ferè morem seruãt in iudicando, quẽ à iudicibus quadraginta capitalium causarum seruari solere diximus. hoc tantum discrimen est, quod in causis in quibus de capite

pite agitur & fortunis reorũ, nullũ certum orandi tempus statutum est. In his uero urbanis litibus præscriptum est temporis interuallũ ultra quod orationem protendere non possunt: id est hora cum dimidia tantũ cuilibet oranti cõcessa est. neq; in forensibus ijs causis iudicandis uariæ referuntur sententiæ ut eam collegium eligat quam maluerit, quemadmodũ in sumendis pœnis à nequam hominibus fieri solere superius dictum est: sed tantũ refertur an lata prius à iudicibus sententia cõfirmanda sit uel potius abroganda. de abrogatione refertur, si auditor quis intercesserit. q si non fuerit intercessum, sed sine intercessore causa ad collegium fuerit deducta, præfecti collegij perorata utrinq; causa non de abroganda sed de confirmanda sententia lata referunt, Iurati iudices omnes in suffragia eunt. Tres itẽ urnæ deferuntur. uiridi abrogatur id de quo relatum fuerit, candida approbatur, rubea uero eis destinata est quibus nõdum liqueat, sed uelint causam ampliari. nihilq; decretum habetur nisi

plures

plures quàm dimidij abrogauerint aut approbauerint. quòd si tot iudicibus nondũ liqueat, ut in neutram partem iudicium factũ sit, causa ampliata pronunciatur ad alterã diem, qua eadem fere repetunt. quòd si etiam eadem die iudicium pendeat, tertio cogitur collegium, causa repetitur. qua perorata utrinq; itur in suffragia, neq; amplius ulla eorum iudicum quibus nondum liqueat habet ratio. quare nisi paria fuerint suffragia, in alteram partem fit decretum, siue de abroganda siue de confirmanda sententia lata. Abrogata sententia nequaq; adimitur potestas actori, quin de eadem re iudicium repetere poßit. Nihil enim abrogatione statuitur, sed tantum lata sententia antiquatur. Confirmatione uero & approbatione rata fit sententia quam priores iudices pronunciauerunt, neq; amplius prouocationi est locus, neq; iudicium repeti potest super eadem re, nisi causæ quippiã noui accedat. Atq; satis hactenus de auditoribus ueteribus dictum sit; nunc pauca de recentioribus per-

ſtringamus. Hic magiſtratus in noſtra repub. non fuit prius inſtitutus, quàm in cõtinente æſtuarijs ijſce finitima Venetum imperium extendi cœpit. Ad hos à prætorũ iudicijs prouocatio eſt, aliorum'ue magiſtratuum qui extra urbem populis qui in noſtram uenerunt ſocietatem ius dicũt. Veteres enim auditores utriſq;, urbanis ſcilicet & exteris, cauſis haudquaquã ſatisfacere poterant. Quamobrẽ eam appellationẽ etiam ſortitus eſt, ut nouorum ſiue recentium diceretur. Nam poſt conſtitutam rempublicam imperiũ Venetum extendi incepit in Venetiã oram, quæ ad ueteres dominos ueluti quodam poſtliminio uolens ac libens redijt. Etenim ut in exordio operis oſtendimus, nobiliſsimi quiq; prouinciæ Venetæ barbarorum impetum Italiæq; totius deuaſtationem fugiẽtes ſe in noſtra æſtuaria receperunt, urbemq; hanc opulentiſsimam condidere. Cui etiam nomen Venetiæ indiderunt multitudinis numero: ut ſignificatum poſteris eſſet eò omnium ciuitatum Venetiæ regionis

nis nobilitatis florem conueniſſe. Igitur cum breui imperium Venetum creuiſſet in immenſum, unus haudquaquam magiſtratus urbanis & exteris cauſis ſatis eſſe poterat. Iccirco nouus hic inſtitutus eſt, nouumq́ quadragintauirale collegium. Prouocatio quoq;, quæ ab aliis qui extra ius dicunt fit, ad horum ſubſellia defertur. atq; hoc demum collegio diſceptante omnes eiuſmodi cauſæ diſcernuntur. eadem in omnibus ratio eſt, parq́ modus huius magiſtratus & collegii, quem modo ab auditoribus ueteribus & collegio quadragintauirali urbanarum cauſarum iudice ſeruari ſolere docuimus. illud tantum ius auditoribus recentibus additum eſt, quòd in cauſis quæ ſummam quadraginta nummorum aureorum non exceſſerint latam ſententiam, à qua ad eos ſit prouocatum, moderari queunt, eiusq́ partem ſi ita ipſis uideatur, abrogare, partem uero comprobare, dum modo omnes in eandem ſententiam conueniant. quod ea de cauſa inſtitutum, ne exteris homi-

nibus & aduenis, quorum præcipue ra tionē haberi debere summi philosophi tradidere, maius negocium fieret, sed sine magno rei familiaris dispendio litium exitum inuenirent. Hoc iure ueteres priuati sunt. necesse enim illis est ut aut totam sententiam approbēt, uel totam rescindant, atq; irritam faciant. Sic noui hi in intercedendo reliquis omissis parti intercedere possunt: at ueteres contrà. aut enim toti intercedunt, aut uniuersam integrā dimittūt. Hocq; pacto exterorum lites breuiori spacio dirimūtur, quàm causæ urbanę: quamuis patronorū & iurisconsultorum uersutia, quæ nihil etiam contra fas intactum relinquit, in immensum quæ uis lites protrahūtur. quod ubiq; gentium fieri solet, ubi nō temere sed statuto ordine iudicia fiunt. Explicata ferè à nobis est iudiciorū ratio, superest ut paucis perstringamus eos magistratus qui primi in causis urbanis ius dicūt, à quibus ad ueteres auditores prouocationes fiunt & ad collegium quadraginta uirorum; quorū iudicum sex sunt subsellia

ſellia pro qualitate cauſarum & perſo-
narum diſtributa. nam aut lites ſunt de
mercatura rebuſq; ad negociatores ſpe
ctantibus, uel de ædibus & fundis quæ
intra æſtuaria fuerint: aut de poſſeſsio-
nibus & agris quæ in terra continenti
ſunt, aut de quibuſuis alijs cõtractib. ſti
pulationibusq;: perſonæq; quę lites in-
ter ſe conferũt, aut ſunt ciues, aut exte-
ri, ſeu ciues cũ exteris: uel demũ cũ pu-
pillis res habẽt, aut agunt uiduæ fœmi
næ poſt obitũ mariti de dotibus recu-
perandis. ne ergo inter tot diuerſorum
generum iudicia turbatio eſſet, neue
aliud alij impedimentum afferret, plu-
ra inſtituta fuere iudicum ſubſellia: ita
ut quantum fieri poſſet unuſquiſq; pro
ratione negocij & litis ſuos iudices co-
gnoſceret. quæ enim lites ad ædes ſiue
fundos intra fines Venetiarũ poſitos,
id eſt in æſtuarijs exiſtẽtes pertinẽt, hæ
omnes à iudicibus qui proprietatum
nominantur dijudicantur: quos etiam
adeunt uiduæ dotes ab hæredibus ma-
ritorum defunctorum repetere uolen-
tes. Hancq; appellationem habuerunt

quòd maiores nostri ea tantum ciuium suorum propria existimarunt, quæ in æstuarijs essent posita, utpote quæ ad alienos dominos non facile transferri possent. Cætera uero in continenti exi stentia, siue agri siue domus fuissent, utpote quę facile inuito à dominis possent auferri, iniuriæq; magis exposita essent, mobilia dici uoluerunt. quòd si de fundis continentis oræ controuersia fuerit, iudices procuratorum sunt adeũdi. ijsdem iudicibus cum pupillis qui adhuc tutores habeant, contendas oportet. qua de rę ij iudices id quoque nomen obtinuerunt. nam apud Venetos curatores & tutores, & procuratores apellari consueuerũt. Si item lis de mercimonijs interciderit & ad mercaturam spectet, subsellia iudicũ adeuntur qui ex ea re iudices seu cõsules mer catorum nominantur. hi maiori quodam compendio iudicant quàm alij fo renses magistratus: quod ea ratione institutum est, ne longioribus litibus im pedimentum moráue fieret negocijs mercatorum, quæ assiduam quandam

operam

operam exigũt. At si inter exteros homines lis fuerit, uel quispiam ciuiũ hospiti diem dixerit, opus est accedat iudices qui ab aduenis nomen habent. Cæteræ uero omnes causæ contractus ac stipulati, ex quibus quispiam ab alieno sibi aliquid deberi contendat, idq; iudicio petat, iudicibus ueniũt qui petitionum nuncupantur: hiq; prætoris urbani uicem gerunt. Sunt præterea minimæ quædam, quibus dijudicandis præfecti sunt iudices mobiliũ dicti. Est & præter hos magistratus alius, qui si quid inuentum fuerit aut olim reconditum aut nuper amissum, an ad ærariũ aut ad priuatum quempiã, an uero ad eum qui reperit, res ea pertineat decernit, omnesq; huiusmodi controuersias dijudicat. Expedita uniuersa iudiciorũ ratione ad eos magistratus accedamus qui ærarij curam habent, quibus'ue pecuniæ publicæ administratio cõmissa est. Hi fortasse alicui plures esse uidebuntur quàm par sit, paucioribusq; uniuersæ rei pecuniarię satisfieri posse. Verum hac in parte id est animaduertendum

dum patres nostros summam diligentiam adhibuisse ne in administrandis pecunijs publicis aliqua fraus fieret. arbitrati enim sunt ex ærario ueluti alimentum uniuersis reipublicę partibus suppeditari, quo deficiente seu imminuto deficere quoq; rempublicam aut minui opus esse. Quocirca legẽ etiam fecerunt, qua sancitum est, ut si quis ciuis peculatus damnatus fuerit, perpetua ignominiæ nota singulo quoq; anno repetita inureret. Maiori enim consilio coacto in concione ciuium omnium statuta die ab Aduocatore omnes illo crimine damnati pronunciantur: ut qui tantum scelus ausi sunt, perpetuæ ignominiæ pœnas luãt. Sed ne ab instituto longius digrediamur, magistratus qui ærarij curam habent, duorum ueluti generum sunt. Qua ratione publicæ quoq; pecuniæ diuisæ sunt. nã uel ex publicis uel ex uectigalibus in ærarium conferunt: uel interdum cum reditus reipublicæ impensis minime satisfacere posse uideatur, à ciuibus pro cuiusq; censu soluitur. sæpe etenim id necessum

necessum mari aut terra ingruentibus bellis, quibus ciuitas nostra frequenter uexari solet: siue Turcis in nostram ditionem irruentibus, quorũ impetum non sine maximo detrimento complures annos sustinuimus, acerbissimũq; hostẽ in uniuersam rempublicam Christianã sequentẽ continuimus. Aut Christianis principibus quibus imperij Veneti amplitudo quandoq; officit, in perniciem nostrã conspirantibus: ut anno ab hinc XV. cum omnes ferè Christiani principes inito inter se fœdere in exitium imperij nostri conspirassent. sed dijs bene iuuantibus impetus omnium sunt repressi, resq; pene collapsa in integrum restituta est. Duplex ergo cum sit publicæ pecuniæ genus, duplices quoque magistratus ei rei sunt præfecti. Quidam enim pecuniæ ex censu ciuium collatæ præficiuntur: alij uero reditibus & uectigalibus reipublicæ. Vectigalia quidem exiguntur ab his quæ exportãtur ex urbe, aut in urbẽ importantur. Quædã uero ex ciuitatib. quæ in societatem imperij Veneti sunt ad-

ſcitę. Vrbana uectigalia cũ propter maximam mercium copiam mercatorũq; conuentum, tum ob ingentem hominum multitudinem qui hãc ciuitatem incolunt, maiora ſunt quàm quæ ſibi quis perſuaſerit. mercium rerũq; urbanarum uaria ſunt genera: ideo diuerſi quoq; magiſtratus ſunt inſtituti, prout ſcilicet commodum uiſum fuit his qui locandis exigendis hiſce uectigalibus præſunt: quos ſi ſingulatim enumerarē faſtidio potius afficerē quàm quòd ex ea narratione aliquid uoluptatis eſſem allaturus. Illos etiã magiſtratus qui tēporarij ſunt, quòd interdum tēporum ratio ita poſcere uideatur, prætermittēdos eſſe duco. In ſumma, horum omnium magiſtratuũ officium illud eſt, ut caueant ne per dolum aliquid pecunię publicæ auertatur, aut per inertiam pereat. Ipſi quoq; omnes controuerſias quæ ad id genus pecuniæ pertinēt diiudicant. Omnis uero ea pecunia quę ab iiſce magiſtratibus exigitur, continuo ad gubernatores redituũ publicorum defertur. Eam namq; appellationem is

magiſtra

magiſtratus obtinuit qui huic ſummæ præfectus eſt. Sed quoniam ea cura magni eſt momenti, nō niſi inſignioribus ciuibus deferri ſolet. qui ut libētius hoc munus ſibi peterent, aut ne demandatum reijcerent, magnū emolumentum oneri alioquin graui adiunctum eſt, authoritas quoq; non contemnenda. hi etenim apparitores, uiatores, lictores, omneq; id genus miniſtrorum reipublicæ creant, quibus omnibus ex ære publico ſtipendium perſoluitur. id uero quod reliquum fuerit, ad quæſtores urbanos defertur. ad quem magiſtratum omnis tandē ſumma æris publici, à quibuſcunq; quæſtoribus extiterit ſiue magiſtratibus allata, qui ſeu extra urbem ſeu in urbe pecuniæ publicæ exigendæ curam habent, peruenit. at urbani hi quæſtores eam pecuniā ex ſenatus decreto in uſus publicos impendunt, in codicibúsue ſuis & acceptum referunt & expenſum ferunt. quod munus quū operoſum laboris nō exigui ſit, ideo ciuibus iunioribus committi conſueuit: qui tamē tū nobilitate generis, tum in
nocen

nocentia uitæ clari ſunt, ne ſcilicet æs publicum quapiam ratione in rem priuatam auertatur. Quocirca urbanis quæſtoribus ius ſenatoriũ datum, propemodum idem quod legitimi ſenatores habent, pecunia uero quæ in repu blicæ anguſtijs ex cenſu à ciuibus confertur, quanuis tandem ad quæſtores urbanos omnis confluat, proprios tamen quoſdam magiſtratus habet. Inter dum enim de conferenda ex cenſu pecunia ea ratione fit ſenatuſconſultum, ut nulla mentio habeat̃ neq; de reſtituendo eo ære, nec de aliquo emolumento ciuibus erogando, qui ex ſua re priuata eam pecuniã cõtulerint. Quod tamen raro admodũ fieri conſueuit: nam plerunq;, imò potius ſemper niſi res cõtrarium poſtulet, ſenatus reipublicę ita conſultũ eſſe uult, ut priuatorũ res non negligantur. Promulgato igitur ſenatuſconſulto de pecunia ex cenſu conferẽda facto, temporeq; quod commodum fuerit uiſum cõſtituto, unuſquiſque ciuium infra id tempus eam ſummam perſoluit, quã ex cenſu debet. exi gunt

gunt autem gubernatores redituū deferūtq; ad quæstores urbanos. sępenumero tamen ea ratione fit senatusconsultum de pecunia ex censu conferenda, ut post certum temporis spatium ciuibus qui eam persoluerint restitui incipiat aliquo etiam emolumēto adiuncto: certaq; in eam rem delegantur uectigalia. Interdum uero senatusconsultum de collatitia ex censu pecunia ante nostram tēpestatem fieri solebat, ut de reddenda nulla fieret mentio, neq; ullū certum tempus constitueretur nisi id commodum reipublicę fuisset. sed magistratus qui præfectus mutuis diceba tur, quod nomen adhuc quoq; retinet, acceptam ab uno quoq; ciuiū eam uim pecuniæ in codices referebat: interimq; donec restitueretur singulo quoq; anno quinque nummi aurei pro centum collatis, ueluti in uicem reditus priuatis ciuibus creditorib. numerabantur: in quem usum multa uectigalia erant quoq; designata. Qua ratione priscis bellis facilis erat pecuniæ exactio, quæ ex censu soluebatur. neq; iniquum existimari

ſtimari debet, ciuibus qui rem familia-
rem in temporibus reipublicæ neceſſa
rijs cõſumpſerant, aut magna ex parte
imminuerant, uiciſsim aliquid impen-
di ex reditibus publicis. Nam quemad
modũ partes totius incolumitati con-
ſulere debent, ita natura comparatum
eſt ut totum curã habeat ne partes ma-
gnum incommodum patiãtur, ſed pro
uiribus prouideat ut incolumes perdu
rent, alimentaq; impartiantur quibus
reficiantur & cõſeruentur. Verum no-
ſtra ætate hoc æs alienum reipublicæ
adeò ingẽs erat, ut in eo emolumento
quod diximus ciuibus erogari, trecen-
ta ferè nummorum aureorum milia
ſingulis quibuſq; annis expenderen-
tur. Quorum ſolutio proximis annis
propter anguſtiſsima reipublicæ tem-
pora quum intermiſſa fuiſſet, tandem
quarto ab hinc anno, referentibus Do
minico Triuiſano ſenatore ampliſſimo
atq; Andrea Gritto, cuius ducis auſpi-
cijs nunc reſpublica Veneta regitur, ſa
pientiſsimo atq; integerrimo ſenatore,
factũ eſt ſenatuſcõſultum ut nulla am-
plius

plius emolumenti erogandi mentio fieret, neq; in codicibus publicis post id tempus id æris acceptum à ciuibus referretur. uerum ne omnino à republica fraudati esse uiderentur capitis restitutione, necnō etiā emolumenti quod ad eam diem eis debebatur, cum multa uectigalia designata sunt, tum reipublicæ possesſiones oīes in agro Rodigiēsi positæ sunt distributæ. Cuius muneris maxima parte nos functi sumus, qui illo tempore magistratum gerebamus, qui ante nostra tēpora institutus præcipue fuerat ad huiusmodi æs alienum reipulicæ minuendum, aut si fieri posset extinguendum: de quo pauca infrà dicemus. sicq; magna pars ingentis ac incredibilis fere publici æris alieni imminuta fuit, necnō priuatorum ciuium facultatibus satis commode consultum: ita tamē ut prior ac potior semper fuerit reipub. ratio, q̄ priuati commodi. quod institutum à maioribus nostris ad hæc usq; tēpora per manus deductum est. Vt ergo redeamus unde diuertit oratio, Præfecti mutuis eā pecuniam

niam exigunt, quæ à priuatis ex censu in reipublicæ usus necessarios confertur: acceptāq; in suos codices referunt, ac demum urbanis quæstoribus numerant. Iidemq; præfecti curā habent exigēdi à quæstoribus urbanis eam summam pecuniæ, quæ quotannis erogari solebat, in uicem reditus ciuibus priuatis: eamq; & acceptam & expensam in suos codices referebant. Pecunia uero quæ ea lege ex senatuscōsulto erogatur à priuatis ut certo tempore restitui debeat, à proprio quodam magistratu & exigi & restitui solebat. nūc uniuersum hoc munus gubernatoribus reditus demādatū est. Alius etiā præter hos est, pecuniarius magistratus minime prętereundus, qui in eam curā incūbit, ut ciues ærarios factos, eosq; qui constitutā nō persoluerunt pecuniā quam ex censu debent, inuestiget: eorūq; bona publicet, & tandem sub hasta uendat. Nonnulli sunt præterea magistratus pecuniarij, à quib. ærarij ciues inuestigantur: rationesq; in publicis codicibus priuatorum ac reipublicæ diligenter

genter inſpiciuntur, ne qua fraus publicis reditibus atq; ærario fieri poſsit: quos conſulto prætereundos exiſtimo ne tædio lectorem afficiam. neq; enim momenti quippiã habẽt ad eam quam potiſsimum hoc opere mihi exponendam reipublicæ gubernationem inſtitui. Præter hos magiſtratus nonnulli etiam ſunt qui multum faciunt ad ciuitatis cõmodum, & ad bene beateq; uiuendũ, ideoq; à nobis minime ſunt omittendi. Primi nobis ſe offerunt monetæ aureæ argenteæq; præſides, qua maxime ciuium commercia continentur cum externis hominibus, & ſecum uiciſsim. Dein annonæ triticeæ præfecti, itemq; ſalubritati Venetæ ciuitatis præfecti, ſine quibus uita cõſtare non poteſt. Necnon etiã præſides ampliſsimi naualis. Aediles quoq; qui uiarum pontium & huiuſmodi rerũ reſarciendarum curam habent perquam neceſſarij ſunt. Ac demum ampliſsimus magiſtratus, quem procuratorum Veneti appellant, maxime eſt ciuitati noſtræ oportunus. De præfectis monetę nihil

est quod amplius dicamus, nisi quòd eius magistratus interest prouidere, ne argentum aut aurum imperfectius aut impurius quàm id quod lex statuit cudi debere, aliquo pacto cudatur: néue excusi nũmi pondere sint minores quàm lex iubeat. quod sanctissime apud nos obseruatum fuit. quamobrem maximo in precio apud omnes nationes barbaras, nedum apud Christianos, Veneti nummi semper fuerunt, hodieq; sunt. Cæteri nanq; principes plerique omnes impurius aliquanto argentum & aurum cuderũt, ut facilius impensis satisfacere possent. At nostri constantissime semper hac in parte dignitatem à maioribus acceptam retinuere. Magistratus uero, qui annonæ triticeæ præfectus est, ciuitati Venetæ perquam necessarius est. etenim cum nulla propè frumenti uis ex agro Veneto colligat̃, quod omni ex parte urbs æstuarijs amplissimis ambiatur, ciuitasq; populosissima existat, opus est rei frumẽtariæ magnam haberi curam: ne quando populus, cuius commodo maiores nostri

maxime consultum esse uoluerunt, rei frumentariæ inopia laboret, nimiáque annonę charitate prematur. Idcirco rei frumentariæ tres sunt præfecti, q xvi mensibus magistratum gerunt. horum est officium prouidere ne ciuitas unq̃ frumẽti inopia laboret. quæ si quando timeatur, Principem Sapientumq; collegium adeunt, req; inter eos discussa decernunt quæ ad frumenti copiã com parandã præcipua esse uideant. Quandoq; etiam solet certa merces ex ærario his constitui, qui ex longinquioribus prouincijs frumentum Venetias aduexerint. Interdum ære publico triticum mercãtur à negociatoribus, qui polliceantur certam uim frumenti statuto tempore ex destinatis etiam prouincijs se Venetias delaturos: quod nisi præstent, pecuniaria mulcta taxantur. Emitq; respub. magno precio, & uili uendit, ut commodo populi ac inopiæ consulatur: qua in re magnã interdum iacturam ærarium facit. De re frumentaria præterea plurimæ sunt leges pulcherrimaq; instituta: quæ si in præ-

ſentia recenſerem, longius quàm par ſit ab inſtituto digrederer. ſequit̃ magiſtratus is, cui urbis ſalubritas eſt curæ. huius præcipuum munus eſt, prouidere ne aliquo pacto ex cõtagione tabes ſerpat in ciuitatem. quod ſi clàm quandoq; obrepſerit, ut nonnunq; ſolet accidere, ſedulo operam dat, ne longius uagetur. Qua de re ædes publicæ amplißimæ ſunt ædificatæ in æſtuarijs, interuallo triũ milium paſſuũ ab urbe: quibus finitimi ſunt horti pulchre conſtituti: in quas ſi quis ex plebe eo morbo ægrotare cœperit, confeſtim cum tota familia defertur. hi uero qui cum ægrotante conſuetudinem aliquam habuerant, opus eſt ne alios inficiant, ut proprios lares deſerant, cõcedantq; ad alias ædes publicas, itidem extra urbem in eum uſum conditas, regione à prioribus longe diuerſa. ibiq; XXXX dies detinentur, in quibus ſi ſani perſtiterint, ciuitati ac domeſticis laribus reſtituuntur. ſupellectilis quoq; magna cura habetur, ne eius contagione quiſpiã inficiatur. hic quoq; magiſtratus prouidet

det ne quid putridum aut quod incolumitati ciuitatis officere posit uendat̃, demum id ſedulo curat ut quàm ſaluberrime Venetijs agat̃. Nam non multo ante noſtrã tempeſtatem hoc præfectorum genus inſtitutum fuit; & cum ſæpius antea ciuitas peſtilentia laboraſſet, adeò ut pleriq; omnes quandoq; proprios deſeruiſſent lares ob ingruentem uim tabis, & in continentem proximam ſeceſsiſſent: nunq̃ tamen poſtquam hæc cura nouo huic magiſtratui demandata eſt diuino munere fauente ciuitas hæc huiuſmodi hoc morbo uexata eſt grauius: licet interdum quod in magna hominum undiq; cõuenientium frequentia euitari nõ potuit, nonnullæ domus fuerint infectę; cura uero huius magiſtratus atq; ope à deo præſtita malum latius uagari non potuit. Nunc de amplíſsimi naualis præfectis dicendum eſt; quod certè non ſolũ Venetæ urbi magno eſt ornamento, ſed etiã uniuerſæ Italiæ, reipublicæ noſtrę non mediocrem dignitatem affert. immenſum nãq; opus eſt & admiratione

dignissimum. Nam in ea urbis regione quæ præ alijs mari uicina est, & præterea maxime commoda, nauale ædificatum est, ac in tres sinus, seu si malueris recessus excauatũ: intra quos mare recipitur unico tantum ostio tam lato ut etiam satis sit ad maximas triremes capiundas. Munitũ est ostiũ duabus turribus ex utraq; parte, suntq; hæ ponte sublicio iunctæ portisq; cãcellatis, quę nunquam referantur nisi quum opus sit triremes educere, seu in nauale inducere. nullibi etiã aditus ad interiora naualis patet, præterquam hoc uno ostio ingredientibus. Primus sinus occurrit omnium minimus, amplus tamen. hic undiq; circum tecta habet in fornicis modum ædificata cõtignationibus ac tegulis tecta. sub hæc triremes è mari subducuntur, ibiq; ab omni uentorum ac pluuiarum iniuria tutæ perdurant, quoad illis uti libeat. ea ratione multos annos incolumes & illæsę permanent. Nouas item sub eisdẽ tectis ædificant, atq; ueteres subducunt & resarciunt: magnum sanè opus, quod & maximo

orna-

ornamento ſit, & ad nauium fabricam utiliſsimũ. Poſt hunc ſinũ alius eſt interior ampliſsimus, circũ omni ex parte eiuſmodi tectis ut dixi inſtructus: nec ullum ex eis inſpicias triremibus uacuum, ſed binis ſi tecta fuerint latiora, aut ſingulis ſi anguſtiora. Tertius uero nõ minor ſecundo, paulo ante noſtram ætatem ſuperioribus additus fuit, circũſeptusq; mœnibus pulcherrimis. in eo autẽ plura ſunt tecta ædificata, quamuis non ſint omni adhuc ex parte perfecta: uerum ſumma cum diligentia opera datur ut ei fabricæ extrema imponatur manus. Tres hi receſſus inuicem ſunt peruij, ac unico muro ambiuntur nonnullis turribus diſtincto, in quibus uigiles noctu excubias agunt, ne quid detrimẽti tam inſigne opus ui ignis iniecti, ſeu dolo facinoroſi cuiuſpiã, ſeu caſu quopiã, ut interdũ euenire ſolet, accipiat. Intraq; mœnia tabernæ ſunt armamentorũ ampliſsimæ, uniuerſæq; nauticæ ſupellectilis: ac fabri cuiuſcunque generis quod ad rem naualẽ pertineat, ſuas officinas ibidem habent. Ibi

etiam æs funditur ad tormenta conficienda: magna quoque ibidem fit tormentarij pulueris copia, adeò ut nihil quidem quod ad rem nauticã faciat, in eo nauali desiderari queat. ibidem uidere licet ingentẽ fabrorũ multitudinem, quorũ quisque suo munere fungit. Sunt præterea nõnulla atria bene ampla in quibus ingens armorum uis, tormẽtorum scilicet ac telorum ad usus bellicos seruatur: nec non magna uelorum copia, remorum, armamentorumque omnium, in suis quæque cellis condita: ut cũ senatus armandam classem decreuerit, omnia in promptu sint, quæ ad eã rem requiruntur. His rebus officijsque omnibus, de quo dicere instituueram, præfectus est: omniaque prouidet curatque quæ in usum naualis fuerint. hic seligit fabros cum lignarios tum etiam ærarios cæterosque opifices qui ad opus faciundum admitti debeant; diligentẽ quoque impendit operam ne quispiam officio suo desit. Huic magistratui numeratur pecunia ex ærario in usus naualis, non prius tamen quàm collegiũ consulat,

ac ra-

ac rationes à patribus illis uideantur. Apud maiores nostros, penes quos res maritimæ magno in precio erant, hic honos magnus habebatur: tẽporibus tamen nostris magistratus huius dignitas est imminuta, ac penè intercidit. quo fit ut si quando opus fuerit in ea re opera diligentiori, alios senatores primæ existimationis ciues nauali senatus præficiat, qui ius in priores habeant, eisq; ueluti ministris utãtur. Postremo loco sunt à nobis recensendi diui Marci procuratores, amplissimus omnium pręter ducẽ magistratus: quippe qui præfinitum tempus nõ habeat, sed cum uita perduret. Huic honori cõiuncta est perpetua senatorij ordinis dignitas, ac ius suffragij ferendi ęquum cum legitimis senatoribus. illud etiam præ alijs omnibus magistratibus obtinuerunt. nam cum cęteris nõ cedatur à senioribus ciuibus certisq; locis certisq; subsellijs, procuratoribus ubique idem honor præstatur. quocunq; enim loco sedeatur, illis semper ceditur, dignioriq; sede semper honestantur: non

ſecus ac ſi quouis in loco magiſtratus eorum munere fungerentur. horũ officium eſt tutelam pupillorũ habere, quibus minori ætate exiſtẽtibus nullus defuncto parente ex teſtamento tutor eſt inſtitutus. ueluti ergo publici quidam tutores à republica ſunt inſtituti. hi diui Marci procuratores dicuntur, quod munus cum egregiã fidem ac ſanctitatem uitæ pręcipuã exigat, hi ciues huic officio delegantur qui iam publicis ferè omnibus muneribus defuncti ſint, ſpectatæq; ſunt probitatis: in quo uerſantes tanquam milites emeriti perpetuam obtinent reipublicæ adminiſtrationẽ. Priſcis temporibus tam magna fuit nõ tantum Venetijs, uerum etiam apud exteras nationes, huius magiſtratus exiſtimatio, ut pleriq; exteri homines, nedũ indigenæ, teſtamẽto ſuo hoſce procuratores hæredum ſuorum tutores ac totius rei domeſticæ curatores inſtituerint: quorum fidei magna pecuniæ uis pauperibus eroganda cõmiſſa fuerit. adeo ut noſtris quoq; temporibus ingentes opes ab hoc magiſtratu
admi-

adminiſtrentur, ac pro eorum arbitrio in uſum pauperum diſtribuantur. hic magiſtratus initio inſtitutus fuit, ne hæreditates ciuium qui pro tuenda ſeu etiam pro amplificanda republica apud exteras nationes excederent, aut ſtudio rei familiaris negocijs ac mercimonijs occupati peregre morerentur, nulloue condito teſtamento, per fraudem quampiam ab hæredibus pupillis auerterentur. Qua de cauſa effectum eſt, ut ciuibus illis publice ea cura demandata ſit, de quorum probitate om̃ibus cõpertum ſit. Principio tres fuere. deinde aucta ciuitate tres alij additi, hac tamen ratiõe diſtributi, ut ueteres pupillorum, qui citra riuũ magnũ qui urbem mediam interfluit habitant, curam habeant: tres item curent eos qui ultra riuum magnũ proprios habent lares: ut dimidiam urbem alteri, item dimidiam poſteriores curent. Tres uero præter hos patroni ſunt ampliſsimi atq; auguſtiſsimi templi, quod diuo Marco Euãgeliſtæ dicatum eſt, ſub cuius numine Veneta reſpublica bonis legib. aucta eſt, di-

est, ditionēq; imperij creuit. ab his postremis tanquam à nobilioribus nomē in omnes deductum est, ut diui Marci procuratores appellētur. De structura huius templi impræsentiarū nihil dicere cōstitui, deq; marmorū copia, columnarū frequētia, ex porphyritide ac prasio lapide opere tessellato atq; aurato, quo tamen laquearia fornicesq; omnes tēpli cōfecti sunt, tum demū pauimentum uniuersum stratū: cum multi mortalium fereq; omnes fama perceperint. Tēpli huius instaurationi si qua in parte labascit, necnon sacerdotibus ipsius, hi tres procuratores præsunt, ac prouident ut pro ciuitatis dignitate & illustrisśimi patroni nostri Marci Euāgelistæ Deus Optimus in eo templo pie colatur. hi sunt qui præter cæteros magistratus meo iudicio per quā necessarij uideri debēt ad bene beateq; uiuendū. Nam & monetæ cudendæ cura nequaquam negligenda est, qua omniū commercia ciuiū contineant, annonæq; triticeæ copia sedulo procuranda est: nec minor bonæ ualetudinis ciuium cura

haben

habenda eſt: minimeq́ prætereũda fuit uiarum ac pontiũ idq́ genus ædificiorum inſtauratio. hæc cõmunia cuiq́ ciuitati. iſta uero ad Venetias magis attinent, rei ſcilicet maritimæ procuratio ac pupillorum tutela, cum multi ciuiũ cum propter publica negocia, tum propter mercaturæ induſtriã peregre profecti diem obeant. idcrco magiſtratus qui his muneribus incumbant publice inſtituti ſunt, ut nulla in parte maiores noſtri cõmuni bono defuiſſe uideãtur, ſi quis diligẽter omnem huius reipublicæ inſtitutionem animaduertat.

Libri quarti finis.

CASPARIS CON TARENI PATRICII VENETI, De magistratibus, & republica Venetorum, liber quintus.

POSTQVAM omnis ferè ratio gubernatiōis rei publicæ à nobis exposita est, omnesq́ recēsiti magistratus urbani, non importunam alienámue ab opere rem facturus uidebor, si de magistratibus exteris uerba fecero: his scilicet quibus ciuitates quæ in nostram uenerunt societatem regi soleāt: necnon de militaribus imperijs, ac demum de muneribus aliorum ciuiū, qui patricij non sunt ordinis. His etenim expositis extrema manus commode operi instituto imposita uideri poterit. Insignioribus ciuitatibus quæ sub ditione nostra sunt, quatuor magistratus præficiūtur.

prætor

prætor unus omnibus ius dicit, & forenses lites dijudicat, atque in sontes animaduertit. habet is prætor in iudicijs proferendis assessores homines iurisperitos, quorũ cõsilio utitur. & licet apud prætorem sit omnis autoritas, præter hunc est præfectus, qui militibus præest, qui urbem uel agros urbis coluerint. in hos nullum est ius prætoris, sed præfectus tantum ius in eos habet. Arcis præterea, mœnium portarumque cura præfecto est demandata, necnon uectigalium, ac redituum omniũ, tum urbis, tum agri totius. præter hos quæstor unus, aut duo. hic magistratus pecuniam publicam administrat, impendit & exigit, habetque codices rationum publicarum. nihil tamen ferè agit nisi ex mandato pręfecti. ac interdum utriusque, scilicet prætoris & præfecti. Ea enim ratio administrãdæ utilior uisa est, quàm si penes eundem esset & authoritas & administratio ærarij. facilius namque liceret per fraudem ærarium peculari. id uero pecuniæ quod reliquũ fuerit ab impensis, Venetias ad quæsto

res

res urbanos defertur, ad quos ut suprà diximus undiq; pecuniæ publicæ conferuntur. Quartus qui in unaquaq; urbium magistratũ obtineat, est custos arciũ. alibi unus, alibi plures sunt: hiq; militibus præsidẽt qui arcẽ tuẽtur, curã q; habent armorũ, cõmeatus, & tormentorum quæ ad munitionẽ cõtra hostes in arce posita sunt. Neq; tamen custos ita præest arci, quin præfecti imperio subiectus sit: cui quidem omne ius omnisq; potestas in huius generis rebus curandis tributũ est. In minoribus uero ciuitatibus seu urbibus nullus est pręfectus, sed prætor utriusque partes agit. in oppidis quoq; quæ in agris maiorũ urbium frequẽtia sunt, solus prætor est qui ius oppidanis dicat, nullus præterea magistratus. nam quæstores ac prępfecti principum urbium in uniuerso quoque agro ius obtinent. A prætoribus omnibus ad auditores nouos prouocatio est. Aduocatores etiam quandoq; sententijs capitalibus prætorũ intercedere solebant: sed quoniã usu plerũq; euenire solitũ erat ut iudicia ꝓtraheren

herentur, neq; sontes criminũ ac scele-rum pœnas darẽt: lata fuit lex à decem-uirûm collegio, minime id iuris Aduocatoribus amplius in sentẽtijs esse, quę à prætoribus assidentibus iurisperitis quos secum comites ducunt, ut suprà dixi, pronunciatæ essent. Et hactenus quidem satis de magistratibus quibus respublica tum domi tum foris administratur. Verum quoniam non tantum pacis, sed etiam belli gerendi ratio habenda est, quam uniuersam qui neglexere, ut inquit Plato in Politico, nequaquã libertatem diutius tueri queunt: ideo qui recte reip. institutionẽ posteris tradiderũt, illud imprimis admonitos esse uoluerũt, ut ciues instituant ad utrunq; munus, ut scilicet bello gerendo idonei sint, & in pace domi subiecti legibus institutisq; patrijs in præclara aliqua functione uiuãt: ita tamen uirtutes artesq; bellicæ referant ad studia pacis, tanq; ad potiora. unaquæq; etenim res eam habet à natura insitam uim, ut primũ bonũ sibi quisq; cõueniens appetat: deinde ut contrario obsi

ſtat,nitaturq; quantum poſsit à ſe iniu-
riã propulſare: quæ res in animante na
tura omnium perfectiſsima, dilucidius
dignoſcuntur. Nam unicuiq; animali
tributa eſt uis appetendi,qua proſequa
tur id quod naturæ ſuæ conſentaneum
fuerit. præter hanc unicuiq; adiecta fu
it uis iraſcendi, quã Plato in corde atq;
in præcordijs collocauit, ut ſcilicet ani
mal quodcunq;, eius uirtutis ſtimulis
actum, cõtrarium naturæq; repugnãs
repelleret. Vtriuſq; igitur partis uirtu-
tes, quarũ ſemina in animis hominum
natura indidit, ciuilem uirum fouere
oportet, & ad frugem perducere,ſic ue
& belli & pacis gerendæ rationem ha-
bere. Quę ratio à maioribus noſtris nõ
fuit neglecta, ut quibuſdã uideri ſolet:
ſed quoniã initio in mari ædificata ciui
tas, quæ multis annis imperiũ contem
pſit continentis, terreſtris belli ſtudijs
detineri nõ potuit, uniuerſam ſe ad ma
ritimum bellum conuertit:in quo egre
giam operam nauauit, & pro tuenda li
bertate & in hoſtibus ulciſcendis: mul-
taq; præclara Venetorum geſta priſcis
monu

monumentis memoriæ ꝓdita sunt, plurimiq; triumphi ex deuictis hostibus et eorum classibus superatis reportati: ex quibus facile quiuis intellexerit Venetos in re maritima longe alijs præstitisse. Victa tandem post longum tempus pertinacia precibus finitimorũ populorum, quorũ quisq; sui reguli tyrannidẽ, quam diutius passus fuit, amplius tolerare nõ poterat, adhibuit animũ senatus ad cõtinentis imperiũ: uniuersamq; Venetiæ regionẽ pulsis tyrãnis, ac passim ciuibus deditionem facientibus ueluti postliminio recuperauit: quæ libenti animo redibat ad ueteres incolas, eiectis & tyrannis exteris, qui ex reliquijs barbarorum in tota regione consederant, durissimaq; seruitute uictos eos populos premebant. Prolato igitur imperio in continentem terrã præterquam quod bonis legibus, & pacis studijs ij populi erant recreandi, qui nuper uenerant in nostram societatem, danda etiam opera fuit ut tueri libertatem possent in quam se asseruerãt. Cæterum Venetæ urbis situs utpote quæ

condita est in mediјs æstuarijs, minime patiebatur nostros ciues impensius operã dare bello terrestri, illiusúe studio diutius detineri, sine magno periculo seditionis ciuilis. nam ciues illos qui terrestris belli studijs addicti fuissent, maiorem anni partem agere in continenti, ibiq́ & equos alere, & terrestribus certaminibus se exercere: quin ut peritiores rei militaris fierent, opus fuerat ut si quando domi ociũ ab armis fuisset externa bella adirent, in hisq́ animum pariter & corpora durarẽt, ut in ea functione cum laude uersari possent & patriæ prodesse: secus autem si fuissent, propemodum non tantum imperatores, uerum etiam milites futuri fuerant. Hæc uero frequens consuetudo continẽtis urbanæq́ intermissio factionem quandam ciuium facile paritura fuerat ab alijs ciuibus disiunctam. quapropter proculdubio res Veneta breui ad factiones ac bella ciuilia deducta fuisset. Omitto interim quàm magnos spiritus animi ciuium cõcepissent, cum plurimũ armis potuissent, habuissentq́
frequen

frequentes adſectatores: ut hominum natura ſemper ad malitiã pronior eſt. quæ res, ut ex priſcorum monumentis facile intelligi poteſt, ſemper Romanã rempublicã uexauit, contumacesq́ nõ paucos Romanos ciues reipublicæ legibus & ſenatus decretis reddidit, ac demum Iulium Cæſarem tyrannũ Romani imperij fecit. Ne ergo huiuſmodi quiſpiam morbus in Venetam ciuitatem obreperet, ſatius maiores noſtri eſſe ſtatuerunt, ut continentis imperiũ externo potius ac conducto milite q̃ Veneto defenderetur. ſtipendium uero illis ſtatuit ex uectigalibus totius prouinciæ. æquum enim erat eius regionis impenſis militem uiuere, qui ad eam tuendam accerſitus fuerat. in quã militiam plurimi ciues ditionis noſtræ ſocij adſcripti ſunt: quorũ nonnulli ad ſummã imperij in noſtro exercitu deuenere, atq; ob res egregie geſtas Veneta ciuitate patricioque iure donati ſunt. Viget adhuc noſtra ætate nomen Bartholomæi Coionei Bergomenſis uiri illuſtriſsimi & ſummi imperatoris,

qui multa præclara bella cōfecit,ac Venetam ditionem auxit:quapropter erecta illi equestri statua in celebri urbis loco à republica honestatus fuit. Ciues igitur Veneti ea de causa,quam retuli,terrestris militiæ honoribus priuati sunt,omnesq; ad exteros delati, cum lege cautum erat, nullum patriciũ Venetum pluribus quàm XXV militibus præesse posse.hæc tamē lex nostra tempestate ob bella frequentia quibus uexati fuimus,in desuetudinem abijt.Cũ tamen terrestre bellum ingruit,nōnulli patricij ordinis ciues in exercitũ mittuntur; qui dum bellum urget temporarium magistratum gerũt. quæstores ij sunt,item legati, qui imperatori exercitus externo homini semper adstent: neq; ei quicquam aut facere aut decernere licet, nisi ex legatorum consilio. Bello finito utriq; magistratus domum reuertuntur ac in ordinem redigũtur, nec quicq; amplius iuris habent.hæcq; est belli terrestrisue militiæ ratio apud Venetos.Bello uero maritimo ac nauali ciuitas nostra magis idonea est natu-

ra, cuius ſtudijs ſemper Veneti ſtuduere. nam in mari urbs condita parum timere poterat terreſtres copias, quæ ei negocium faceſſerent: ac non tantum iniquũ, ſed etiam ualde incommodum erat, comparare exercitum ex ciuibus, quem in continentem traijcerent, ac finitimos populos bello laceſſerent. At à mari timeri iniuria poterat, tum etiam facile erat illatam ab exteris uindicare: quamobrem uniuerſa ciuitas ad ſtudia rei maritimæ conuerſa eſt, atq; iuuentutem legibus inſtituit, ac totius uitæ conſuetudine firmauit. hic enim mos inſtituendi patricios homines ſemper fuit, ut à teneris annis uſq; ad pubertatem ſub pædagogi diſciplina degerẽt, ac latinis literis imbuerent̃ pro cuiuſq; captu: ab ea ætate, præter paucos quoſdã qui literarũ ſtudijs ſe manciparant genio naturaq; ducti, omnes ferè rei maritimæ ac familiari operam darent. ac alij quidem nauigabant ad longinquas oras, ubi mercaturæ induſtria rem domeſticam augebant, ſimulq; efficiebantur periti morum ac conſuetudinis legumq;

gumq; multorum hominũ, plurimi con
ſcendebant triremes armatas atq; à te-
neris annis & corpus laboribus firma-
bant, & animum excolebant rei mariti
mæ diſciplina, necnon naualis belli pe
ritia: quibus artibus ſemper Veneti ex-
celluere. Quin lege cautũ fuit, quæ ad
uſq; noſtra tempora peruenit, ut in u-
naquaq; triremi armata ſtipendiũ ex
ære publico non exiguũ daret̃ duobus
adoleſcentibus patricij ordinis: quo-
rum officium nullum aliud eſſet, præ-
terquã imbui diſciplina rei maritimæ:
ac ut id facilius aſſequerentur, exigua
quædã munera eis incumbunt, in quo-
rum functione exercitantur ac profici
unt, ſicq; idonei fiunt ad maiora capeſ-
ſenda. In grauibus uero triremibus ſeu
ad claſſem & rem bellicam inſtructæ
fuerint, ſiue priuatim ciuibus locatę ad
mercaturã, octo iuuenes patricij quan
doq; deſtinati ſunt: nec mediocre eis ſti
pendiũ conſtitutũ, uel ex pecunia pu-
blica, uel ex ære priuato. tũc ad merca-
tiones locantur, qui nauticis ac bellicis
ſtudijs in eis aſſueſcant. Quin etiã pri-
uato

uatorum nauibus hoc onus legibus im positum est ad publicam utilitatem, ut ex ære domini priuati hominis uni seu duob. si nauis maior fuerit, patricijs adulescentibus stipendiũ soluatur, quorum aliud nullum officium sit præterquã exerceri munijs nauticis. Cõcessa quoque his adolescentibus facultas est, ut in triremibus onerarijs ac in nauibus priuatorum quibus adscripti sunt, ferre queant certam merciũ summam nullo naulo soluto: quam si non habeant, ius hoc suum alijs concedunt ac locant. Qua lege consultum fuit non solum exercitationi iuuentutis, uerumetiam utilitati tenuiorũ ciuium, qui angustia rei familiaris premerẽtur. Qua de re facile intelligi potest à quocunque, curam instituendæ iuuentutis minime à maioribus nostris præteritam fuisse, ut nõnullis uidetur: imò in ea nauium triremium copia ducẽti & amplius nobiles adolescẽtes legis istius beneficio alienis impensis ad rem nauticã instruebantur: præterquam quod ciuili consuetudine ac more patrio quilibet pa-

tricius iuuenis aut literis aut ſtudijs rei maritimæ operam dabat: in qua exercitatione tum ſibi plurimum, tum rei domeſticæ nonnihil conſulebat ac proderat. Hæ priſcæ leges & huiuſmodi inſtituta etiam noſtra tempeſtate perdurãt, licet plerięꝫ adoleſcẽtes ambitione aut luxu poſt ampliatum imperium corrupti patrias inſtitutiões neglexerint: ac ciuium copia adeo creuit ut noſtra ætate ingruentibus bellis ac rerum domeſticarum ſtipendijs longe plures effecti ſint pauperes, quàm quod ſatis conſuli illis queat iſtius legis beneficio. Ita namqꝫ natura comparatum eſt, ut nihil inter homines perpetuũ eſſe poſsit: uerum cuncta quãuis initio perfecte conſtituta eſſe uideantur, poſt aliquot annos natura in deterius labente inſtaurationę indigent: adeò ut quemadmodum corpus prandio ſaturatum diutius incolumitatèm ſeruare non poteſt niſi poſt aliquot horas cœna ſucceſſerit: ſic in unaquaqꝫ re opitulari oporteat naturæ ad interitum labenti, atqꝫ inſtauratione adhibere. Huiuſmodi rationem

tionẽ nos quoq; deo bene iuuante imi tabimur, ac aliquod remedium excogitabimus. quo fit ut hac etiã in parte nihil sit in nostra republica desiderandũ. sed de his hactenus. Nunc à nobis recensendi sunt magistratus qui præficiuntur rei maritimę. Vnaquęq; triremis ad bellum instructa præfectum habet uirum patritium, qui in ea triremi omniũ potestatẽ obtinet præter quàm ultimi supplicij inferendi. ac ueluti in terrestri militia Centurio ceu aciei præfectus eorum curam habent qui fuerint in sua acie. Hic triremis præfectus nautas cunctaq; quæ in sua triremi sunt, & quę ad eius apparatum faciunt diligenter curat. Quotãnis quamuis nulla necessitas sit, Veneti aliquot triremes armant, quæ reddant mare tutum nauigantibus, securamq; nauigationẽ compressis piratis præstent uiris bonis qui res suas agunt sine alicuius iniuria. Pręter triremium præsides est totius classis legatus, qui imperium habet in uniuersam classem, ac in cunctos triremiũ præfectos. hic ueluti legatus exercitus,

nisi adsit imperator, ius habet & capite mulctandi quos uelit & dirigendi classem quò maluerit. hic quoque magistratus semper ferè etiam pacis tẽpore creatur, præficiturque his triremibus, quæ armatæ sunt. Quòd si tẽpora reipublicæ ita postulent ut magna clasis paranda sit, tunc uniuersæ clasi præficiunt imperatorẽ, qui tum in classe tum in cunctis prouincijs maritimis amplissimam potestatem habet, ac eam propè quam olim in Romana repub. Dictator retinebat, nisi quod omnibus in rebus paret authoritati senatus & reipublicę decretis. summum tamen illi ius tributum est, cum in classem, præfectos, legatósue clasis, tum in prætores ac magistratus omnes qui cum imperio sunt in locis insulisque maritimis, ac munus publicum exercẽt: adeò ut cum clasis imperator ad aliquam ciuitatem accesserit, cõtinuò ei sacerdotum clerus obuiam prodeat, claues portarum & arcium ei dentur, iura prętorum sileant, ab omnibus magistratib. ad imperatorem liceat prouocare. Quin si ita ei libuerit, potest

potest solus ius dicere, solus administra re pecuniam publicam, ac deniq; solus omnium potestatem habet. Nullus est apud Venetos magistratus maioris au toritatis, idcirco raro admodum classi imperator pręficitur. Non enim teme re nisi rerum necessitas ita exigat, ali cui conceditur tam magna potestas ut omnia unius ciuis arbitrio pendeant. Hoc in loco ea lex non est à nobis præ termittenda, imperatorem, legatum, præfectùmue classis ullum non posse cum triremibus armatis ingredi Vene tam urbem, neq; etiam tunc cum in pa triam redit: sed cum primum Istriam peruenerit, quæ prouincia cẽtum ferè milibus passuum ad urbe distat, stipen dium nautis ex legis decretis solui de bet, ibiq; omnes dimitti: deinde trire mes à paucis Venetias deduci solebãt, ac in nauale subuehi sub tecta in eum usum ædificata, ubi tutæ seruãtur à uen torum & pluuiarũ iniuria: nũc lex hæc non ita omni ex parte seruatur, quẽad modum patrum nostrorum tempori bus seruabatur. Recensiti à nobis sunt

omnes ferè magiſtratus, quibus ueluti coronam & apicem maiores noſtri impoſuere eos, quos uernacula lingua à Græca appellatione educta, ſyndicos dicere conſueuimus. nos eos appellamus recognitores, nouo fortaſſe uocabulo, ſed ſatis idoneo ad idem munus explicandũ. Hi poſt quatuor quinq́ue annos creari ſolent, ac mitti tum in cõtinentis oram noſtræ ditionis, tum in regiões maritimas ac inſulas: recognoſcuntq́ geſta omnium pretorum atque aliorum qui foris publicã poteſtatem habuerint. In quos animaduertunt ea propemodum authoritate quæ Aduocatoribus tributa eſt. Nam ut ſapienter Ariſtoteles inquit, hi qui in poteſtate ſunt, niſi ex aliis pendeant, ægrè in officio perſiſtunt propter ingenitam cuiq; malitiam. Peregimus iam omnes patritiorum hominũ magiſtratus, quibus reſpub. Veneta domi foriſq; adminiſtratur: reliquum eſt, ut ea ratio à nobis referatur, qua prudentiſsimi homines maiores noſtri ſemper in officio plebem ac uniuerſum populum continuerunt

runt,rem certè suprà omniũ fidem, tot annos populum gubernationis publicę expertem nunquam patritiorum imperium detrectasse aut ægrè tulisse,nec quippiam unquam molitum esse ut mutata reipublicæ forma ipse quoq; ad ius publicum admitteretur , imò semper amantissimum atq; obsequentissimum nobilitatis se præstitisse. Verum si quis præter situs opportunitatem ualde cõmodi ad rempublicam tuendam, moderationem nostram in regendo animi aduerterit , comperiet populum non omnino repudiatũ fuisse;sed ad ea munera fuisse admissum , quæ ei committi poterant absq; rei communis detrimento . Ideoq; facile perspicere poterit id in hac republica temperamentum extitisse,quod cęteris hominibus tũ priscis tum iunioribus semper defuit. Quamobrem euenisse etiam comperiet, ut in cunctis alijs tumultus populares frequenter fuerint excitati,qui tandem omnes respublicas euerterint . ecõtra in nostra ciuitate ob eam causam nullum unquam tumultum popularem aut se-

ditionem

ditionem extitisse. necessarium nanque fuerat, ut in exordio operis dixi, si recte respub. instituenda erat, populum à gubernatione reip. excludi. qua in parte maiores nostri non tantū autoritatē summorū philosophorū ac rationē secuti sunt, uerūetiam imitati sunt Sesostrim antiquissimum Aegyptiorū legislatorem. qui ut in Politicis Aristoteles perhibet, genere distinctos uoluit eos qui armis regionē tuerentur, quiue de bono publico consultarent ac iudicia exercerent, ab agricolis mechanicasque artes exercētibus, ac mercenariam operam locātibus. Verum institutum hoc facile euertere rempublicā poterat, nisi temperatio ea adhibita fuisset, quam maiores nostri sapientissimi homines adhibuere. Primum ergo apud Venetos cōstantissime hoc obseruatum fuit, ut omnibus æquum ius esset, neque ulli impune liceret uel hominē ex infima plebe iniuria afficere, patriciū uero hominem contumeliā facere plebeio pro sacrilegio ac scelere maximo semper habitum fuit. Quòd si quis temerarius huius-

huiusmodi quippiam perpetrare ausus unquam fuit, nullus quoq; ei fuit impunitatis locus: sed tanto grauiores pœnas dedit, quanto maioris existimationis dignitatis'ue extitit. Præterea diligenter à senatu consulitur tum annonę triticeæ, tum omnium rerũ copiæ, quæ faciunt ad uictum ciuium & ad incolumitatem totius populi: adeò ut magna interdum dispendia faciat publicũ ærarium, ne ciuitas penuria laboret. quod exploratum cuilibet esse potest ex his quæ suprà à nobis dicta sunt, cùm de præfectis annonæ triticeæ ac de curatoribus publicę salubritatis ageremus. Ac populi quidem hæc duo potissimũ requirunt à rectoribus ciuitatũ, ut scilicet cõmode uiuant in rerũ copia, neq; obnoxij sint iniuriæ potentissimorum ciuiũ: quæ cũ assecuti fuerint, res suas agunt cęterorũ securi. Nihil uero à maioribus nostris omissum fuit, qđ ad ea duo pertineret. quin potius multa præterea addita sunt, quibus mirifice cõsulitur populi cõmodo, atq; eorum hominum inopiæ qui in studijs honestis rei-

publicæ utilibus uersant, aut olim uersati sunt, nec amplius per ætatem aut imbecillitatem ualetudinis id muneris obire queunt. Nam Venetijs innumeræ domus ædificatæ sunt satis idoneæ aptæq; rei domesticæ, quæ hominibus ijsce gratis cõceduntur, in quibus cum familia degant quoad uixerint sine rei familiaris dispendio. His adde quòd in nauali amplissimo, quod uicem oppidi obtinet, constitutũ stipendium est non mediocri hominum multitudini: qui tamen nil agunt seu propter senium seu ob incommodum acceptum, cum tamen tunc cum in florenti ætate essent suum munus in ædificãdis triremibus aut in huiusmodi quopiam munere rei publicæ utili obierint. Præterea ueteri instituto in contractibus emptionis uenditionisq; mercium preciosarum alteruter, emptor scilicet aut uenditor, certum quippiam soluunt pro summa mercium: quod pauperibus nautis impartitur, qui amplius ei officio satisfacere minime posſint propter ætatem, quam tamen in ea functione consum-

ſerint. Cæterum hæc optima inſtituta ad continendam plebem in officio reipublicæ nõnullasq; alias leges recenſebimus, quæ ſapientiſsime mihi à maioribus noſtris inuentæ uideri ſolent; ut pro eorum hominum conditione ſatiſfactum pulcherrime ſit ambitioni & honoris cupiditati, quæ in cunctorum animis natura inſita eſt; nec tamẽ propterea gubernatio nobilitatis ulla in parte perturbetur. Vniuerſus populus in duo genera eſt diſtributus. nam quidam honeſtioris ſunt generis, alij uero ex infima plebe, ut artifices, & id genus hominum, quod ab Ariſtotele in Politicis ſeruorum publicorũ eſſe perhibetur. utriſq; meo iudicio cõſultũ eſt nec incommode nec inique. Nam plebeis hominibus qui ſuapte natura parum honori ſtudẽt, ſed potius rei familiaris ſtudio inſeruiunt, modica etiam iura conceſſa ſunt, ſuiq; honores. in tot enim claſſes diſtributi ſunt, quot ſunt artificia in quibus degunt, ac unicuiq; claſsi proprię quædam datę ſunt leges, ſub quibus ſua quiſq; exercet officia.

His præficiunt totius claſsis ſuffragijs ex eorũ numero nonnulli, qui non incommode artificij illius præfecti appellari poſſunt. horũ iuſſu multa præſcribuntur, nonnullæq; leuiores lites horũ arbitrio dirimuntur. Quo fit ut pleriq; omnes artifices cum eius honoris compotes fuerint facti, in eo munere ſibi placeant, putentq; ſe non parum dignitatis eſſe aſſequutos, cum eò peruenerint, ut à ſui ordinis hominibus ea præfectura digni habiti fuerint. Sunt præterea in unaquaq; claſſe inferiores quidam præfectorum, qui tamen nonnullius exiſtimationis ſunt. hoc igitur modo magna in parte ſatis fit honoris cupiditati, quæ indita eſſe uidetur animis etiam plebeiorum hominum ac infimę plebis. Alterum populi genus honeſtius in Veneta ciuitate honoratiorem quoq; locum habet, cui priuata quædam ac propria munera ſunt conſtituta decora atq; honeſta, quibus patritij ordinis uiri priuati ſunt, nec ad ea ulla ratione acceſſum habent. quorum multa ſunt, ut nec patriciũ hominem tum propter

propter emolumentũ tum honoris titulum eorũ pœnitere posſit. Scribarũ ordo honeſtiſsimus eſt, qui magiſtratibus quibuſq; aſsident. id munus plebis tantum hominibus datur, patricio nulli: quod quamuis illuſtre non ſit, eſt tamen honeſtum. eorũ nanq; fidei & ſolertiæ codices ſcriptaq; publica quibus res omnis priuata & publica continetur, cõmiſſa ſunt. cui prouinciæ qui dignus habeatur, is iure optimo & probi uiri & induſtrij nomen habet, ac exiſtimationem ſibi uendicauerit. atq; id pleriſq; omnibus ſtipendium conſtitutum eſt, ut rei domeſticæ non tantum tuendæ ſed etiam amplificandæ ſatis ſit. Ad hoc hi omnes, qui ſunt à ſecretis ſenatus, ex populo ſunt, patricius nullus. Hic ordo ſuperiore honeſtior eſt, idcirco illi ex populo qui nobiliori genere orti ſunt, eo munere fungi ſolent. reditus habent ex ære publico non mediocres, neq; ullum ſenatuſconſultũ hos latet. ſemper nanq; interſunt & collegij ac ſenatus conſultationibus, ex qua re in magno precio ab omnibus habent.

Ex his nonnulli ſeliguntur qui X uiris miniſtrant, eorumq́ acta in codices referunt, ac conſcij omnium ſunt quæ ab collegio aguntur. quo in honore perdurant quoad uixerint, non per uices quemadmodum patricij uiri in ſuis magiſtratibus, quorum nullus præter procuratorium perpetuus eſt. Horũ qui à ſecretis ſenatus ſunt, unus primas partes tenet, ac Cancellarius Venetiarum nominatur, qui in maximo eſt honore. Nam à quouis patricio ei loco ceditur præterquam à procuratoribus. nullum is reipublicæ ignorat arcanum: magni quoq; ſunt ei reditus ex ære reipublicæ conſtituti: ac cum diem obierit, funebri oratione honeſtatur: quæ dignitas nulli in Veneta ciuitate deferri con ſueuit, præter quam duci, aut cuipiam ciui qui ſit extra aleã, ut dici ſolet, præterea memini, quaſi Cancellarius ducem ex populo referat. hic unus creat̃ comitijs magni conſilij. Cæteri omnes qui à ſecretis ſunt X uiris eliguntur, atque ſubduntur eorũ cenſuræ, ſi quid in functione publica quam habent deliquerint

querint. Omnes etiã populares cœtus, ut artificum classes & cuiusq; artificij præfecti, nõnulliq; alij de quibus infrà dicemus, ex arbitrio X uirûm pendent ac eorum ditioni subiecti sunt: illiusq; collegij authoritate & initio constituti fuere & nunc cõtinentur. Sapiens certè institutum, ut is magistratus prouideat, ne huiusmodi cœtus qui ad bonum publicum sunt instituti, quãdoq; simulatione officij aliquid in rempublicam molirent: qui ad eius morbi cautionem initio creatus fuit, ne qua scilicet malorũ ciuiũ cõspiratio facesseret negociũ reipublicæ. Sunt præterea Venetijs quinq; societates initæ sub diuorum quorundam nomine & religione, innumeri homines sunt & plebei & patricij ordinis. Harũ suas quæq; uestes habet suaq; insignia, quibus tamen nõ semper ac pasim utantur, sed cum simul coacti prodeunt, aut ad honestandum cuiuspiã funus, aut ad sacrũ quodpiã munus. Festis diebus statutis cuncti ferè in suam societatem cogunt. ibi sacris primũ intersunt. deinde inuisunt

templa deorum immortalium, deumq́ optimũ supplicationibus pompaq́ solenni uenerantur. harum quæq́ societatum propriã ædem habent, in qua amplum atrium ædificatum est, quò statutis diebus cõueniunt, ut exhibeãt officium religioni quod debẽt. Etenim celebrãt quãdoq́ sacra mysteria, interdũ simul coacti templum cuiuspiã diui inuisunt, sæpius exequias ac funus fratris exornãt, cum eorũ quispiam diem extremum clauserit: cuius etiã delicta expiant sacrificio ac precibus identidẽ repetitis. Præter amplissima illa atria singulæ destinatũ conclaue habent, in quod coguntur societatũ præfecti, qui magistratus est annuus, atq́ inter plebeios nõ mediocris dignitatis. hi simul cõgregati de agendis cõsultant, dantq́ operam ne qua in parte desint bono societatis. eorũ quoq́ fidei magna uis pecuniæ pauperibus erogandæ cõmissa est. nam priscis temporibus tam ingentis fuerũt existimationis hæ societates, ut plurimi qui rem suam testamento legauerant in usum pauperũ distribuen-
dam

dam, hos potiſsimum tutores fecerint, quorũ arbritrio ea pecunia erogaretur. quo effectum eſt ut harum ſocietatum aliquæ copia facultatum quę in hos uſus erogãdæ ſunt, quotannis procuratoribus diui Marci concedant: qui magiſtratus patricius ampliſsimus eſt. Ad hunc honorẽ, præfecturã ſcilicet iſtam ſocietatum, patricijs uiris nullus eſt acceſſus, quãuis ſint ę numero fratrum: ſed plebei tantum homines illius digni tatis compotes eſſe queunt, ut hac etiã in parte populus nobilitatem æmulare tur. hi nanq; ſocietatum præfecti quodammodo in populo referunt procura toriam dignitatẽ. Verum ne qua ratione huiuſmodi ſocietates atq; hi præfecti reipublicæ officerẽt, omnes ſub poteſtate Xuirûm continentur, ut ne quid immutare queant, aut in unũ cogi præter tempora ſtatuta, niſi ex eorum arbi trio ac poteſtate à decẽuiris impetrata. Huiuſmodi honores in noſtra repub. uiris plebeis utriuſq; ordinis conſtituti ſunt, ut omnino expertes non eſſent iuris publici ac ciuilium munerum, ſed

cupiditati honoris ambitionisue hac ratione satis facerent, nõ sollicitato per turbatione statu nobilium. Quo gubernationis temperamento id est respublica nostra consequuta, quod priscarum nulla alioquin illustriũ. nam à primis initijs usq; ad hęc tempora mille ac ducentis annis tuta perseuerauit, non tantum ab exterorũ hominum dominatu, uerumetiã à ciuili seditione quæ fuerit alicuius momenti. quod adepta est non ui ulla aut armatis satellitibus seu munita arce, sed æqua ac temperata ratione regendi: adeò ut populus libenti animo pareat nobilitati: neq; ullam mutationem rerum optet, quin potius egregie sit affectus nobilibus. Quæ res nostra tempestate potuit esse cõpertissima. Nam cum omnes Christiani principes cõspirassent in perniciem atq; exitium nominis Veneti, fususq; noster exercitus fuisset à Ludouico Gallorũ rege iuxtà Cassanũ oppidũ agri Cremonensis ingenti clade accepta, imminerentq; inde Germani, hinc Iulius Romanus pontifex, ac uniuersa penè continentis

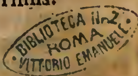
tinentis ora ab imperio Veneto desciuisset: ea rerũ angustia perturbatus Venetus populus, adeò nihil in nobilitatem est molitus, ut lachrymãtes omnes se suaq; obtulerint ad reipublicæ defensionem, req; ipsa præstiterint. Nam Pauio urbe propter incolarũ animum erga nos egregie propensum nullo negocio recuperata, cum Maximilianus Imperator undiq; cõtractis auxilijs ingenti exercitu eam urbem obsedisset, quàm plurimi non tantum patricij uerumetiam plebei ordinis sponte cum militibus stipendio eorum priuato conductis ad tuendam illam ciuitatẽ profecti sunt, egregiamq; in ea expeditione operam nauarunt: adeò ut imperator coactus fuerit reducere exercitum expugnatione urbis non tentata. nec minori negocio aliæ quoq; ciuitates recuperatæ sunt, maximo populorum omnium fauore ex alieno imperio ad Venetum ueluti ad portum tutissimũ confugientium. Euidens certè argumentũ iustæ dominationis cũ uolentibus imperatur. quod non absq; ratione contigisse

gisse, si quis bene attẽderit facile comperiet. Cuiq; etiam ciuitati quę in societatem Veneti imperij uenit, municipales leges relictæ sunt, multisq; honoribus ciues in sua quaq; ciuitate potiuntur, nonnulla oppida in agris urbium sita eorum ratione gubernantur. His adde quòd prætoribus ciuitatum qui illustres sunt, asſident cum ius populo dicant homines iurisperiti: quibuscum consultant antequam quippiam decernant. qui honos est nõ exiguus, nec modicum inde emolumentũ ad eos uenit. huius generis magistratibus fungi patricij Veneti nõ possunt, sed uel ex Veneto populo, uel, ut plerunq;, ex socijs ciuitatibus deliguntur. Ex quibus facile quiuis intelliget, eam adhibitã fuisse in hac republica moderationẽ, quæ maxime uideatur rerum naturam imitari. Nam in animantis corpore uidendi officium respiciendiq; munus solis oculis est attributum, reliqua uero munera ignobiliora cæteris membris relicta sunt, quæ usu uidendi careãt, sed pareant, nec aliquo pacto obaudiãt his quę ab ocu-

ab oculis ita eſſe nunciata fuerint, neue aliò ferantur quàm quò oculi ea direxerint: ſicq; optime uniuerſum corpus cōſiſtit & conſeruatur. Non diſsimili ratione in republica Veneta ſumma rerum gubernatio patritio ordini eſt demandata, ueluti quibuſdam oculis ciuitatis, ignobiliora officia cæteris ex populo: ſicq; tanquam bene compactum corpus Veneti feliciſsime uiuūt, cum oculi reipublicę non ſibi tantum ſed uniuerſis membris proſpiciunt: cæteræ uero ciuitatis partes, nō tantum ſui habeāt rationem, uerum etiam hiſce oculis ueluti potioribus membris reipublicæ libentiſsime obtemperent. Quòd ſi in quapiam republica eò inſaniæ uenerint ciues, quod in pleriſq; cōtingit, ut populus uidendi munere fungi uelit ac o[illegible]fficium uſurpet, continuo uniuerſam rempublicam neceſſe eſt euerti. Quòd ſi etiam patricij ciues ſibi tantum proſpexerint, alia uero ciuitatis membra contempſerint, irritato populo ad perniciem nobilitatis proculdubio reipublicæ male ſucceſſerit. Noſtri

ſtri maiores naturam imitati utriqꝫ incõmodo prouidêre, illamqꝫ præſtiterẽ moderationẽ, ut nullus niſi inuidus locum habeat obtrectandi tam legitimæ quàm optimæ inſtitutiõi. Quam deum optimum precamur diu ſeruet incolumem. ſi enim quippiam boni à deo immortali hominibus prouenire eſt credibile, hoc præcipue diuinitus Venetę urbi obtigiſſe per ſuaſiſsimũ eſſe debet.

CASPARIS CONTARENI DE republica & magiſtratibus Venetorum libri ultimi finis.

BASILEAE APVD [redacted]
[redacted] & [redacted] Anno
M D XLVII.

